

Macro-cosmus, ofte aenmerckingen over de scheppinghe vande groote werelt : soo als ons deselve beschreven wordt van Moses, Gen. 1 v 1

<https://hdl.handle.net/1874/44631>

Macro-Cosmus

Ofte

Memmerkinghen over de
Scheppinghe vande groote

VVERELT,

Soos als ons deselve beschreven
wort van Moyses

Gen. 1. v. 1.

*Inden beginne schiep Godt Hemel
en Aerde :*

Tamen ghestelt

Door

Dionysium Spranckhuysen.

TOT DELF,

Ghedrukt by de Weduwe van

Zal: Ian Andriesz. Kloeting, Boeck-
verhooper aen't Marctvelt in't

Gulden A, B, C, 1634.

nae den Hemel, tot een teycken
dat wy 'themelsche soecken moe-
ten boven het aerdsche, jae het
aerdsche verachten en 'themelsche
alleen hoggh achten. *Kinderkens,*
1. Ioan. 2. seyt Ioannes, en hebt de Werelt niet
15. 16. 17. lief, &c. Want de Werelt vergaet en
hare begeerlyckheye: Maer wie des
wille Godts doet, die blijft inder eeu-
wichheydt.

't Vergaet al wat op Aerden is,
oock het alderheerlijckste. Een
seer machtigh Prince was eertijts
Nebucadnesar in Chaldeen en Sy-
rien, ende nae hem *Belsasar*. Van
haer is de Scepter met de Croone
verhuyst nae Perfen en Meden, tot
Cyrus en *Darius*. Oock en is de
Croone daer niet altijt gebleven:
maer nae Grieckenlandt gevoert,
ende geset op thoost van *Alexan-*
dro Magno, een seer belliceus en
gheluckigh Velt-Heer. Maer
Alexander sturf geheel jonck, ende
de Monarchie is gedevolveert op
Iulium Casarem ende *Octavianum*
Augustum,

Augustum, Keyfers van *Romen*.
Doch waer zijns nu? en waer is
nu de glorie van dat out fameuse
Romen?

Wel eer placht *Romen* vervult
te wesen met *Amphitheatren* en
Schouw-plaetsen, soo ruym, dat
daer inne konden sitten en staen
ontrent de 100000 Menschen.
Daer sijn gheweest Bad-stoven,
altemael van silver gemaect, ee-
nige soo groot dat daerinne ston-
den 1600 gestoelten. Daer sijn
gheweest 424. Tempelen verciert
met menigerley kunstige beelden
eenighe van Yvoor, Marmer, Al-
batter, &c. andere van silver en
Malsijf gout; Ick late staen al haer
heerlijcke straten, vremde water-
leydingen, seltsame Cloacen ofte
gooten, en andere wonderen. Ee-
nē *Cyneas*, Ambassadeur des Co-
nincx *Pyrrhi*, van *Romen* weder
gekeert zijnde, betuyghde dat de
heele Stadt scheen te wesen eenen
Tempel, en dat elck Raetsheer
* iij scheen

scheen te wesen eenen Coninck.
Maer toont my nu eens alle die
magnifijcke Palleyfen, het *Colof-
seum Iulij*: de Speel-huysen van
Augusto, die over de derdehalf
millioen gouts kostedē: de brug-
ge van *Caligula*: het heerlijcke hof
van *Nero*: het vergulde *Capitolium*
van *Domitiano*. 'tIs byna met *Rom-
men* ghegaen, als met Ierusalem.
Wanneer een van de Discipulen
tot *Christum* seyde, als hy uyt den
Tempel ginck: *Meeſter, ſiet wel-
ke ſteenen, en welke timmeragie.*
Christus antwoorde: *Siet ghy dese
grootte timmeragie? Daer en ſal niet
eenen ſteen op den anderen ghelaten
worden. Soo ſoudemen oock nu
mogē vragen: Waer is dat prach-
tighe *Romen*? 'tIſſer geweest; en
waer zijne die *Romen* geſticht en
verciert hebben? Daer en is niet
een ſtofken van deſelve meer te
vinden. Seer wel ſeyt *Lactantius*:
Verganckelijck zijn de wercken
van de verganckelijcke menſchen.*

Ende

Matc. 13.
1. 2.

Eñ wat wonder is dat? Int eynde
sal oock de Aerde selfs, die Godts
schempsel is, vergaen met de wer-
ken die daer op syn.

Niet isser dat eeuwich blijft als
Godt, en den thron syner Maje-
steyt, die hy bereyt heeft tot be-
tooninghe van syn glorie, en tot
salicheyt van syne Kinderen. On-
der de *Turcken* en *Persen* is dit
gebruyckelijck, datter alle mor-
gens yemant op eē hogen Toorn
climt, de ronte van den Hemel
aensiet, en met luyder stemmen
uytroept: Godt is altijd gheweest
en hy sal altijd wesen. De oude
Egyptenaer Mercurius Trisme-
gistus noemt Godt een *Sphera*
ofte Circkel, wiens punt over al
is, en ommeloop nergens: want
Godt is oneyntelijck. Ter dier
oorsaecke soo plachten de ouden
ronde Tempels te bouwen, ghe-
lijckmen leeft van het *Pantheon*,
dat *Augustus* ter eeren van alle
Goden gesticht heeft. Een ronde

* iij Circulare

Circulare Figure en heeft noch begin noch eynde, en daerom hielden sy deselve voor een bequaem beelt vande eeuwicheyt.

Nu ghelijck Godt eeuwich is van naturen, so sullen oock door syn gracie alle die ghene, welcke hem aenhangen, dienen, en synen wille doen, inder eeuwicheydt blijven, seyt *Ioannes*.

Hier in dese Werelt hebben sy
Pfal. 112. eenen eeuwigen Name. Den Na-
6. me der Rechtvaerdigen en wort niet
Pio. 10.7 vergeten, seyt *David*. De Gedach-
temissen der Rechtvaerdigen blyft in-
den Zegen, seyt *Salomon*. Tot Ex-
empel kan ons dienen die Vrou-
we, welcke een glas kostelijcker
Salve uytgestort heeft op 't hooft
Matt. 26. Christi, doen hy ter tafele sadt in t
7. huys *Simonis*, des Melaetsen. De-
se godtvruchtige daer heeft Godt
foo wel behaeght, dat hy deselve
bekroont heeft met een eeuwighe
gedachtenisse. So lange de Werelt
staen sal, salmen oock seggen tot haer-
der

der ghedachtenisse, wat sy ghedaen
heeft. Andere louden andere din-
ghen in dese Vrouwe ghepresen
hebben: haer bloosende schoon-
heydt, haer bloeyende Ieught,
haer grooten Rijckdom, haer soe-
te gratie, haer bevallighe zeden,
haer minnelijcke propoosten, en
wat dies meer is. Maer alle die
dingē zijn als eē roock verdwenē.
Den dienst welcke sy *Christo* aen-
dede, heeft haer gherenommeert
gemaect door de gheheele We-
relt, ende verworven eenen on-
sterffelijcken Name. Niet en is
dit haer werck in Marmor uytge-
beelt, in Koper uytgesneden, met
Trommel en Trompet uytgeroe-
pen, of yets diergelijcken: Ende
nochtans sal de memorie van
dien langher duyren, als Steen en
Stael. 't Is gheschiet in een huys,
tusschen besloten muynen, voor
weynige getuygen, Iae van eenen
Iudas ist berispt, en van andere
begorret: Evenwel in spijs der

Werelt salt sonder ophouden gepredickt worden door de heele Werelt. O hoe vele Crijghs-oversten zijnder geweest, die *Trophaeen* een gedenck-tekenen hebben op gerecht van hare Victorien! Hoe vele Coninghen, die Magnifijcke Steden hebben ghebouwet, en na haer eygen name genoemt! Hoe vele geleerde luyden, die hare wetenschap door hare pennē op het papier hebben gedistilleert als Alchimisten! waerom? om onder de befaemde luyden gerekent te moghen worden. Ende nochtans sy syn veel al onder den nacht van vergetelheyt blijven legghen, als begraven. Dit geringe werck van dese gemeyne vrouwe heeft ende hout eē eeuwige memorie. Geen lanckheyt van jaren, gheen nydicheyt van menschen, heeft dat connen uyt-vaegen. Princen, Coningen, Keyserē horen hier van spreken met verwonderinghe, en spreke selve daer van met eerbiedinge.

Maer

Maer wat soude het te beduyden hebben, indien de godvruchtigen alleen vercregen eenen eeuwigben naem in dese werelt, ende anders niet? Tis vry wat meer 't geen *Ioannes* seyt, namentlijck, dat sy selve sullen blijven in alle eeuwigheyt. *Salomon* schildert de wijsheyd af als een Coninginne, die ghevolcht wort van twee Staetdochters: van heerlijckheydt ter eender, van eeuwigheyt ter ander syde. Wat soude de heerlijckheyd waert wesen, soo de eeuwigheyt daer van gescheyden ware? Eeuwigheyt is de perfectie van Heerlijckheyd, ende 't een met het ander is een vrucht vande wijsheyd: te weten van die heylige wijsheyd, welcke bestaet inde kennisse en vreesse Godts.

Proverb.
8.

O wat een scherpe spore is dit, om ons aen te porren tot de vreesse Godts! wie isser doch, die niet en wenscht, scheydende van dese onderste deelen der Aerde, te mo-

gen komen in de alderhoochste hemelen? ende te verhuysen uyt dese ellendige sterffelijckheyt, tot de salige eeuwicheyt? Wy lesen in den Evangelio, datter een seker Persoon tot *Christum* quam loopen, en vallende aen zijne knyen, hem vraechde: *Goede Meester, wat sal ick doen, dat ick het eeuwige leven besitte?* Soo behoort oock een yder mensche dickwils Gods woort en sijn eygen consciencie te vraegen: Wat moet ick doen om tot de eeuwicheyt te geraecken? Den wech dien ick gae, is dat al de rechte wech? Ick wensche van herten om te mogen bekomen de haven van Ruste, het Paradijs van Vreuchde: Maer sal ick dus doende daer toe wel comen? Hoort *Christum*, den mont der Waerheyt: Hy seyt Luc. 13. Arbeyt om in te gaen door de enge Poorte. Wy arme Menschen beelden ons selven in, dat wy gemackelijck in den Hemel sullen geraken; eten-
de

de, drinckende, spelende, lacchen-
de, danffende, fingende, met den
Rijcke-man ghekleedt gaende in
purpur en fyde, en dagelijcx vro-
lijck en gierlijck levende. In onse
maeltyden en by een komsten en
syn onse propoosten niet sooda-
nich, dat onse vlieghende sinnen
daer door mochten ghehechtet
worden aen de eeuwicheyt. Men
spreeckt daer van wat nieuws uyt
Duytslandt, Engelandt, Vranck-
rijck, Italien, Spagnien: uyt Oost
en West-Indien. Men drinckter
eens om op de gesontheyt van dē
Prince, ofte 't goet succes van ee-
nighe saecke. Men lachter, men
beuselster, men deelter quincksla-
gen uyt. Aldaer van den Hemel
te praten, ofte om de eeuwicheyt
te dencken, soude geacht worden
voor een groote impertinentie.
Eylacy, hoe Aerds-gefint syn wy!
Wilde ons Godt de Aerde laten,
hoe gaerne souden wy hem synen
Hemel laten? Het aerdsche goet

is veler menschen Godt. Sy fluy-
ten haer hert met haer gelt inde
kist, noyt een penninck uyt ghe-
vende, dan op ordonnantie of
van hun giericheydt, of van hun
wellusticheyt. O arme verkeerde
menschen! op haer hoeft gaen-
de, spaeren sy hare voeten: ofte,
om beter te sprecken, met hare
voeten vertreden sy den Hemel,
met hun herffenen en herten sijn-
se ghelijmt aen de Aerde. Het te-
genwoordige dat aerds en tijt-
lijck is, doet haer vergheten het
toecomstige dat hemels en eeu-
wich is. Als sy tijtelijcke voor-
spoet mogen ghenieten, dan ste-
ken sy de borst uyt, en dencken:
Iffer wel gheluckiger mensche als
ick ben? Daerenteghen als haer
eenich tytelijck lyden overvalt,
't sy sieckte in hare lichamen, 't sy
verlies van hare goederen, 't sy
quettinghe van haren goeden na-
me, ofte yet anders, dan worden
sy mistroostich en wanghelatich,

cla-

clagende datter geen rampfaliger
mensche oyt geboren is, dan sy;
ende en dencken niet eens: Wat
heeft het al te beduyden, 'tghene
ick hier lyde, ten aensien vande
eeuwicheyt?

Een sieckte voorwaer, die alle
siekten te boven gaet: en soo sy
daer van niet genesen worden, de
eeuwige doot leyt op haer lippen.
Daerom *Paulus* ondervindende
hoe diep desen cancker in de her-
ten der menschen gewortelt was,
heeft datelijck syn tonge en pen-
ne gescherpt, om den selven uyt
te snijen. *Broeders*, seydt hy tot
die van *Corinthen*, de tijt is voortaen *1. Cor. 7.*
cort, op dat oock de gene die wyven *29 &c.*
hebben, syn als gene hebbende: ende
die weenen, als niet weenende: en die
blyde syn, als niet blyde zijnde: ende
die coopen, als niet besittende: ende
die dese Werelt gebruycken, als niet
mis-bruyckende. Want het Wesen
deser Werelt gaet voorby.

Waar zijt ghy hier, ghy ellen-
dighe

dighe menschen, die u selven ver-
smoort in uwe tranen? waerom
maeckt ghy het leven u selven soo
bangh en suyr, met veel ydele
klachten? Hoort Paulum. In den
tijt is uwen troost gelegen. Vly-
den sal niet altijd en eeuwichlijck
duyren: maer alleen voor een
corte tijt. Een weynich tijts heb-
bende gheweent, soo sal Godt de
tranen van uwe oogen afwasschē,
ende ghy sult ingaen tot de eeu-
wighe vreuchde. Als *Daniel cap.*
11.24. gesproken hadde van vele
miserien, van rooven, plonderen
&c. Hy voechter ten laetsten dit
flot by: *ende dat maer voor een tijt*
lang. Daerom weest lanckmoe-
dich. Lijdt en staet als mannen.
Ghy en moet soo niet vreesen
het tydelijcke lyden, dat ghy u
selven soudet werpen in een eeu-
wich lyden.

En ghy delicate verweende
troetel-kinderen van dese Werelt,
die hier alles hebt na uwen wens,

en weest niet trots en moedich
op u geluck : want dit heeft oock
syn palen en tyden. Tis maer voor
een tijt dat ghy triumphheert. Tis
maer voor een kleyne tijt dat ghy
legt in eenen gulden droom.
Eer langhe sal de doot een eynde
maecken van uwe weelde en cere.
Ghy sult de Bedelaers gelijk wor-
den, en soo veel te ellendiger we-
sen, als ghy te voren gheluckiger
scheent te syn.

In somma geluck en ongeluck,
voorspoet en tegenspoet, vreuch-
de en verdriet, tis al maer voor een
tijt. De eeuwicheyt alleen en kent
genen tijt. Eeuwicheyt is een rat,
dat altijd loopt en noyt stille en
staet. Eeuwicheyt is een fontey-
ne, die altijd vloeyt en noyt uyt-
gheput en wort : maer het water
telckemaels wederom ontfangt,
dat sy uyt-geeft. Eeuwicheydt is
een ooghenblick, dat altijd blijft,
waer in noch voorgaende noch
volgende tijt plaetse heeft. Daer
en

en is gheen eynde in de eeuwicheyt. Duyſent Iaer hier namaels ſullen weſen als eenen dach, en noch veel minder: want onſe dagen houden hier eens op, maer geen ophouden ſal hier namaels het eeuwighe ſtaecken. Seer wel ſeyde *Cicero*, een heydenſch menſche: Die de eeuwicheyt kent ende de grootheyt van den Hemel, die en ſal niets groot achten op Aerden, het ſy lyden of verblyden.

Cicer. 3.
Tuscul.
9.

Heb. 11.
9, 10.

Soo was *Abraham* gefint. Hy verliet ſyn Vaderlandt ende ginck woonen in een vreemt landt, alwaer hy niet en bouwde eenighe vaſte palleyſen, maer alleen lichtbeweechlijcke Tabernaculē: want hy verwachtete de Stadt die fundamenten heeft, wiens timmermeester en Schepper Godt is. Hier was oock te huys de *Outvader Ambrosius*. Heere Ieſu, ſeyde hy, geeft ons de tytelijske goederen ſoo te beſitten, dat wy de eeuwige daer door niet en verlieſen.

Deſe

Dese sienlijcke Werelt heeft
Godt seer cunstich geschapen, en
ghemeubeleert met veel kostelijc-
ke goederen, niet om datmen de
Werelt soude lief hebben, en syn
hert hanghen aen de dinghen die
daertinne syn: maer om datmen
soude cussen de hant, die alles soo
bequamelijck gefabriceert, ja soo
rijckelijck ghestoffeert heeft. En
hy heeft de Menschē in dese We-
relt ghestelt, niet om altyt daer te
blijven, gelijk in een vette keuc-
ken: Maer om daer door te passe-
ren, en gelijk Perpatetici al gaen-
de te leeren hoemen gheraecken
mochte tot de on sienlijcke en
onvergancelijcke Wereldt hier
boven. In dese comtemplatien
hebben wy ons selven gheoeffent
van kints been af, na vermogen;
Ende op dat andere onse voet-
stappen soudē volgen, soo heb-
ben wy goet gevonden in dit trac-
taet aen te wysen hoemen reysen-
de door dese Werelt, de Werelt
hey-

heylichlijck aensien en salichlijck
gebruycken sal.

Wy dediceren en offeren desen onsen arbeydt aen u EE: Mijn Heeren en veel-gunstighe Vrienden, soo om daer mede te stellen een ghedenck-teycken van onse danckbaetheydt voor de eere en vriendschap, die wy continuelijck van uwe EE: hebben genooten: als oock, ende dat voornamentlijck, om uwe EE: te dienen met het woort der Genade. Ghy siddt midden in 't derte van de Werelt, en consequentelijck loopt perijckel, dat insghelijcx de Wereldt mocht comen nestelen midden in uwe herten. Om dat te voorkomen, daer en is gheen beter middel, als dat ghy de Werelt aensiet in haren oorspronck, en haer eynde; En voorts alle de reste so aenmerckt, dat gy uyt het Schepfel mooght leeren kennen de wijsheyt, mogentheyt, goetheyt van Godt den Schepper: Mits gaders
uwe

uwe schuldige danckbaerheyt tot
hem. Die lesse hebbende ghevat
en waergenomen, Ick versikere u
EE : ghy sult opklimmen tot een
hooger Looc, en scheidende uyt
dese Werelt door Christum ghe-
leyt worden tot de andere, dat is
tot den Hemel aller Hemelen.
Vaert wel, en geniet onsen arbeyd
tot uwer Zaligheydt. In Delph
desen 30. Augusti 1634.

V EE. Dienstwillighen

DION. SPRANCKH.

Psalm 92. 5.

*Heere, ghy hebt my verheught met
uoe wercken: Ick sal my in de daden
uwer handen vrolyck maecten.*

Psalm 118. 17.

*Ick sal noch leven sonder sorghen,
Verskert zijnde voor de Doot:
En sal vertellen alle morghen
Des Heeren wonderdaden groot.*

Op de Verklaringhe vande Schep-
pinghe der

VVERELT,

Gedaen door

DION. SPRANCKH.

AL ist dat wy om laegh hier op der Aerden
leven, (suveven.

Nochmans soo moet ons Hert ten Hemel opwaerts
Vvel zaligh is de Mensch, die in dit Tranen-dal

Den Schepper kent, en eert, en lief heeft boven al.

Die 't Schepsel admireert: Maer 't Aerd'sche van der
Aerden

Verfoeyt als ydelheyd, als Stof van gener vvaerden

Die in de VVerelt leeft, en haer niet verder mint,

Als dat hy daer in Stof tot Godes Eere wint,

Siet aen Spranckhulium, ghy siet hem vvel be-
treden (den.

De Aerde: Maer zyn Geest is daer mee niet te vre-

Siet, vvaer hy niet en vlicght. Het Doelwit

van zyn lust (in rust.

(Dit Boecxken vvijsst het wyz) Is Godt, daert al
Spranckhuli, vvaerde vriend, God geef dat wy
al 't samen

Met u des Hooghsten eer oock mogen soecken, Amen.

God geef, dat wy met u van d Aerde mogen gaen,

En altyt na het Lof des Grooten Scheppers staen.

E. H. Schuyt.

Aensprake tot den Leser.

Koomt hier *Altheens-geslacht*, genegen om
te hooren

't Geen wonder is en nieuw; Koomt opent uw
ooren.

Hier is een swarte Swaen, die met haer kels
singht,

En met haer penneen vlieghe, ja door de wol-
ken dringht.

Wat boove-singh is dit? ons alder-beste Vader
'Dien overgrooten Godt, dien eeuwigen Sprinck-
ader,

Die geen begin en heeft, geeft alles een begin,
En laet door 't Woort wyt met, yet worden na
zijn sin;

En dit tot hooger eynd, om so met volle Kaken
Den grooten name Godts des Scheppers groot te
maken.

De kleyne Werelt danckt, de GROOTE
WERELT heeft

Nu kleyne Werelts klanck, so grooten Echo
geeft.

Macro-Cosmus

Ofte

Aenmerckinge over
de Scheppinghe der
Werelt.

G Een sterffelijck Men- Godt kan
men niet
zien:
sche kan **GODT** sien/
ende leven. Godt woont Exod. 33.
1. Tim.
6. 16.
in een licht, waer toe nie-
mant gaen en kan. Wanneer de
Sonne hare stralen in onse oog-
ghen plotselijck laet dalen / on-
ghesicht wort daer dooz ghe-
krenckt. Hoe souden wy dan
kunnen aenschouwen den blix-
em van Godts Menschijn? Hoe
souden wy kunnen verdraghen
dat ongeschapene? licht het licht
van die Sonne / die onse Sonne
al haer licht geeft?

Godt laet zich sien dooz een
Wolcke. Wy laet zich kennen
dooz

2 Vande Scheppinghe
dooz syne werckē. Sijn Deught
laet hy ons hooren / smaecten/
rupcken / jaer voelen en tasten
dooz alle geschapene Creaturen.

Maer
men kan
hem leeren
kennen
dooz
de Nature
A. Cor. 17
27.
Rom. 1,
20.

Al wat in Godt onsenlijck is,
sept Paulus, namentlijck zijne
eewighe mogentheyte en Godt-
heyt, wort uyt de Scheppinge der
Werelt doorsien, dewijle het doot
de geschapene Creaturen verstaen
wort. Met welke woorden hy
ons te kennen geeft / dat dese
Werelt is als een Tooneel ofte
Stellagie / waer op Godt de
Heere zijn Goedertierenheyt /
zijn Wijsheyt / zijn eewighe
Mogentheyt seer lieffelijck dooz
een laet spelen dooz onse ooghen
de statelijcke Comedie van zijn
rijcke Godheyt.

Psal, 19.
2. 3. 4. 5.

Hoozt oec den Coninck David
eens quelen in zijnen xix Psalme

Den Hemel vuyt en breef

Geeft duydelijck bescheet

Van Godes lof en eer :

De Lucht al om ghestreckt

Vercondicht en vertreckt

Het Hantverc vanden Heer.

De sene Dag beduyt

Den andren overluyt

der Werelt.

3

Van Godt seer groote reden.

Oock melt de eene Nacht

De and're Godes macht,

En vryfheyd' t allen Steden.

Dese Geestrijcke man wil seg-
ghen / dat de heele Werelt is als
een hooghe Schole ofte Vniversi-
teyt: Ende dat alle Creaturen in
de Werelt zijn als soo vele Pro-
fessoren en Leer-meesters, waer
door ons Godt laet vercondigen
zijne groote Heerlijckheyt, ende
alle de uytnemende Deughden
van zijne onbegrijpelicke Majest.

Antonius Eremita ghebzaeght Nicc-
phor.
zijnde van eenige Philosophen,
hoe hy in zijne Gensamenheyt
den troost vande Boecken kon-
de derben / gaf haer dese Ant-
woorde: O Philosophi, Ick
hebbe een Boeck / dat niet meer
als in drie bladeren bestaet:
maer ontallijcke letteren be-
griipt. De bladeren zijn Hemel/
Aerde / Zee. De letteren zijn
Sonne / Mane / Sterren / Vo-
gelen / Disschen / Dieren / Ber-
gen / Beecken / Boomen / Bloe-
men / ende alle sienlijcke dingen /
soo groote als klepne. Dit
Nij Boeck

4 Vande Scheppinghe
Boeck hebbe ick altijt voor my.
Hier in studere ick nacht ende
dach. Hier uyt scheppe ick so ve-
le wijshepds als ick vaten kan.

Cusan. de
gen. dial.

Seer wel sept een ander ghe-
leert man: *Mundus Vniuersus ni-
hil aliud est, quam Deus explicatus.*
Dat is / dese heele Werelt en is
anders niet / als God ontdeekt/
ontwonden / en geopenbaert.

Om dan te gheraken tot ken-
nisse vanden onsielijcken ende
verburghenen Godt / soo en heb-
ben wy niet van doen eerst te pe-
regrineren nae de Garamanten,
of na de Academien van de Brac-
mannen en Gymnosophisten, in
de upterste eynden des werelts.
Oock en behoeven wy niet te
gaen leeren de gheschilderde
woorden vande Egyptenaren,
ofte de Indiaensche Characteren,
ofte eenighe vzeemde Talen. O-
neen ! Daer is een Boeck, dat
voor ons allen / alletijt / en over
al open leyt / te weten / het Boeck
der Nature, waer in den grofften
Boer vande Werelt / ja een kind
van thien of twaelf Jaren kan
leesen en leeren / wat dat sy van-
den

den Heere onsen Godt.

Maer dewijle wy Menschen
dooz de soude so gants bedurvè/
verkeert en aberrechts ghewo-
den syn/dat ons de Schepselen/
waer dooz wy tot den Schepper
behooren gelept te werden / me-
nighmael van den selven aflep-
den: Daerom heeft het den goe-
den Godt beliest ons te gheben
het Boeck der Schrifture tot het
Boeck der Nature, als een Tolck
ofte Taelman van het selve/
't eene dooz het ander verclaren-
de. Want vande Nature begint
de Schrifture, en sy leyt ons met
trappen boven de Nature tot
Godt, dooz Christum.

Ende
dooz de
Schrifture.

Die vande
Nature bes-
gint.

Slaet op de heyl. Schrifture,
ghy sult sien dat deselve begint
met de vijf Boecken Mosis: ende
dat Moses zijne Boecken begint
met de Scheppinghe: en dat hy
de Scheppinghe begint met de-
se woorden:

Gen. 1.1. Inden Beginne schiep
Godt Hemel en Aerde.

Ende
hare secreten
ontdeckt/

HAer hebt ghy de alder-eer-
ste woorden der heyligher
Schzifture / en met eenen den
inhout van het gheheele eerste
Cap. Genes. dat met recht den
Sleutel van gheheel de Nature
ghenoemt mach werden: want
daer inne wort ons seer klaer
verthoont de geboorte van dese
Werelt/ en al watmen dien aen-
gaende soude kunnen verespshē.

Als hi ghe-
ept het eer-
ste vers
Genes.

Dit eerste vers doet ons tef-
fens/ en ghelijck in een ooghen-
blick sien / den Schepper, het
Schepsel, ende den Tijd, wanneer
het Schepsel van den Schepper
eerstmael ghebloept is.

Waer in
meer wijs-
heyt is als
in de heete
Philoso-
phie der
Geyden.

Geen Heydenen, hoe wijs en
hoogh-gheleert deselve oock ge-
weest zyn / en hebben ons met
alle haer Boeckē niet so vele kon-
nen seggen/ als Moses met desen
wonderlijcken Aphorismus, met
desen eenen Regel. Hare Magi,
Sophi, en Philosophi, hebben
wel vele tijt besteed inde aen-
merc-

merckinghe deser Werelt / **J**ae
ongeloofticke kosten en moepten
ghedaen in het ondersoecken
vande Beginselen en Secreten
der Nature: Maer alle met den
anderen hebben sy hier gheta-
tert / ghedut / ende de blinde-
pot ghespeelt.

Eenighe meynden dat de We-
relt van eeuwigheyd af also ge-
staen heeft / ghelijckse nu staet /
en dat sy alsoo sal blijven staen
in alle eeuwigheyt. Andere / dat
de Werelt wel heeft ghehadt een
Begin: maer dat sy noyt sal
hebben een Eynde. Noch ande-
re / dat de Werelt wel hebben
sal een Eynde: maer dat sy noyt
ghehadt heeft een Begin.

Aristote-
les. Xeno-
phon.
Cicero.

Plato.

Demo-
critus.

Doozts / onder alle die ghene /
welcke verstonen dat dese We-
relt een Begin heeft ghehadt / en
isser niemant gheweest / die ghe-
looft heeft dat de Werelt ghe-
schapen was / dat is ghemaect
uyt Niet.

Plato versierde eenighe Ideas
of Sinne-beeldkens: Anaxa-
goras eenige Atomos ofte Stupf-
veselkens: Pythagoras eenighe

8 Vande Scheppinghe
Numeros ofte Cal-rijferkens/
waer upt de Werelt soude zijn
ontstaen.

*Aqua à-
quâ om-
nia.*

Thales Milesius seyde / dat de
Werelt haren oorspronck hadde
genomen alleen upt het Water.
Anaximenes en Diogenes seyden/
alleē upt de oneyntelicke Lucht.
Hipparchus en Heraclitus Ephe-
sius seyden / alleen upt het Oyer.
Empedocles seyde / upt alle de
vier Elementen gesamentlijck:
Mits gaders upt vbandtschap
en vzienschap / upt tweedracht
en eendracht. Andere noch an-
ders. Siet doch eens / wat een
Boscagie van alderley confusie!

Maer hier en stonden sy noch
niet stille: want het dertele en
brootdronckene verstant vande
Hepdenen heeft daer-en-boven
in twijffel getrocken offer maer
alleen een Werelt was / van of-
fer noch meer andere / ja oneyn-
telijck vele Werelden waren ge-
lijck Epicurus en Metrodorus wil-
den staende houden. O sotte en
ongerijnde suffernijen van ons
arme menschen! wat een swa-
ren blindheyt leyter op ons ver-
stant!

stant / eer wy van God verlicht
wordē met syn Woort en Geest.

Gods Woort beschreven door
het ingheven van Gods Geest /
leert ons datter maer eene We-
relt is / bestaende wpt Hemel en
Aerde ; ende dat die eene We-
relt gheschapen is van Godt /
wpt niet / inden Beginne.

Inden Beginne schiep
Godt Hemel en Aerde,
sept Moses.

Drie dingē
worden ons
in dit vers
aengewest.

I.

Wie de
Schepper
van alles
se.

Erst staet ons te letten op
den SCHEPPER. Wanneer
wy een schoon en treffelick stuck
wercks in d' ooghen krijghen /
ten exempel / een excellent Pal-
leys / een excellent Boeck / een
excellente Schilderij / wy vragen
terstont nae den Auteurs en
Meester. Dienvolgens Moses,
niet willende den Leser lang op-
houden / leyt hem ten eersten tot
den oorspronck van dese groote
en schoone Werelt. Hy leert ons
wie de Architect, de Bouw-heer
A U en

10 Vande Scheppinghe
en Fabryck-meester van dien
sp/ namentlijck GODT. Godt,
sept hy / schiep Hemel en Aerde.
Godt, wat is dat? Hoort toe.

Godt.

Wat Godt
is.

Godt is een Geest. Godt is
een eeuwig / eenigh / eenbou-
dig / onepntelijck en on-al-te-
ghenwoordigh Wesen. Godt is
verstandich / voorsichtich / wijs /
byp / goet / barmhertigh / recht-
vaerdigh / almachtigh / waer-
achtigh / ghetrouw in zijn be-
sluyten / woorden en wercken.
Godt is algenoeghsaem en vol-
komen ghelucksalich by hemsel-
ven. Godt is alles in allen.

Dat en
magh niet te
na onder-
socht wor-
den.

Prov. 25.

27.

Maer wat bestae ick? De
Sonne en het Oper en machmen
niet te nae komen: veel min den
grootten Godt. Een ondtsoc-
ker der Majesteit sal vande glorie
overstolpt worden. Wie verder
wil reycken als spnen Arm lang
is / die overreprekt hemselven.

God is een grondeloose Kolck /
soo dat geen Creature met ee-
nich diep-loot het Bodens daer
inne voelen kan. Godt is hoo-
ger als den alderhooghsten He-
mel / so dat geen Engel / ick late
stae II

staen een Menschē / den Top
 van zijne Majesteit raken kan.
 Ende ghelijck hy is hooger dan
 den Hemel, en dieper dan de Hel-
 le: Soo is hy oock langher dan
 de Aerde, en breeder dan de Zee,
 Wie kant verstaen? seyt Iob in Iob. 11.
 zijn xi. Cap. Onse beste ken- 8. 9.
 nisse van Godt, en is niet meer
 dan eenē Echo ofte naklanc van
 een langhe Periode ende uptghe-
 sproken Treden / waer van men
 in het eynde niet meer en hoorst
 als den laetsten Galm.

Simonides ghebracght zijnde
 vanden Coninck Hiero, wat
 Godt was / eyschte eerst eenen
 dach respijts om hemselven daer
 op te bedencken: Naederhandt
 noch twee dagen: ende daer na
 noch drie daghen. Ghebracght
 zijnde / wat de oorsake was van
 alle dat uptstel / hy antwoorde
 aldus: Hoe ick langher daer op
 dencke, wat Godt magh zijn, hoe
 ick het selve minder verstaec.

Gewisselijck / veel lichtter valt
 het te segghen wat Godt niet en
 is / als wat Godt is. Wat hy
 eyghentlijck is / dat en kan nie-
 mant

12 Vande Scheppinghe
mant recht begrijpen / en veel
wepnigher ten vollen beschrij-
ven. Hier moeten alle geswin-
de Verstanden : Hier moeten al-
le snelle Tonghen: Hier moeten
alle geleerde Nennen / stille staē.

Godt is ons
begrijpelijk.

De Elle van ons natuurlijk
Verstant is veel te kleyn / om
daer mede af te meeten den ghe-
nen / die noch Begin / noch Ein-
de en heeft. Eer salmen de ghe-
heele Zee in een Dingher-hoet
ofte Mossel-schelp bestuypen /
als dat het eyndelijck Verstant
des Menschē / het oneyndelijke
Weesen Godis soude kunnen be-
grijpen. Dan begrijpen wy
wat Godt is / als wy dit begrij-
pen / dat hy onbegrijpelijk is.

Godt is on-
uyspreek-
lijk.

Ende is God onbegrijpelijk /
soo is hy immers veel meer on-
uyspreekelijk en onbeschrijfelic.
Eyghentlijck en heeft dat eeu-
wighe opperste Weesen ghenen
name. Want het is onmoghe-
lijk dat vyer Letteren : dat een-
twee / drie Syllaben , den ghenen
souden verbatten / den welken
Hemel en Aerde niet en kan om-
batten / sept Augustinus. Alsmen
van

van Godt begint te spzecken/
 dan heeft alle spzecken uyt/sept
 Hilarius. Geen Menschē/ geen
 Enghel/ geen Creature / om
 hoogh of om laegh / en kan zijn
 Nature ten vollen uytzucken.

Evenwel Godt, dat oneynte-
 lijcke/ onbegrijpelijcke / onuyt-
 sprekelijcke Weesen / heeft ons
 toegestaen / dat wy hem mogen
 noemen soo / als hy sich inde H.
 Schyfture gheopenbaert heeft/
 daer hy draeght den name van
 Iehova, Elohim, Adonai, dat is/
 gelijck wy inde Duytsche Ta-
 le segghen / Godt.

— Nu desen Godt, dit opperste
 Wesen, is het rechte **E N S E N-
 TIVM**: het Wesen, dat alle Wee-
 sen zijn Wesen geeft. Want **AL**
 komt het van **EEN**: ende dat
EEN, daer het **AL** van komt/
 is **GODT**. Hier op ziet Moses,
 als hy sept.

Dat dese
 gr. ois God
 de Schepper
 sp/

leert ons
 Moses.

Inden Beginne schiep
GODT Hemel en Aerde.

Ende om dat wy daer van te
 meer souden verseeckert zijn/
 A vij soo

14 Van de Scheppinghe
so bevestigē dat neffens Mosem
de hepl. Schrifturen deurgaens.
Wij lesen Actor. IV. als de A-
postelen met verhevene en een-
drachtighe stemmen Godt aen-
baden / dat sy doen aldus sprac-
ken: Heere, ghy zijt de Godt die
den Hemel, en de Aerde, en de
Zee, en al wat daer in is ghe-
maect hebt.

Iob. 9.
8. 10.

De heplige Man Hiob, spre-
kende van Godt de Heere in zijn
ix. Cap. sept aldus: Hy breyt
den Hemel uyt ALLEEN, en
gaet op de Baren vande Zee. Hy
doet groote dinghen diemen niet
doorgronden en kan, en wonde-
ren die'r geen ghetal en is.

Ierem.
32. 17.

De Prophete Ieremias roept
aldus uyt in zijn xxxij. Cap. Och
Heere Heere! Siet ghy hebt He-
mel en Aerde gemaect door uwe
groote kracht, ende door uwen
uytgestreckten Arm, ende daer en
is geen dinck voor u onmogelick
ofte verburghen.

Esai. 44.
24.

In het xliij. Cap. Esaiæ, hooren
wij Godt selve aldus spreeken:
Ick ben de Heere, die alle dinck
maect, die den Hemel uytbrey-
det

der Werelt. 15

der ALLEEN, ende de Aerde
wilt maectt sonder Helper.

Wy en hebben hier niet curi-
euselijck te ondersoecken / nade-
mael datter in het eenighe een-
wighe Wesen Godts drie Perso-
nen zijn / de Vader, de Soone, en
de heylige Geest, wien van dese
drie / dat de Scheppinghe des
Werelts moet toegheschreven
worden: want het is seker / dat
de wyterlijcke werckē Gods alle
de drie Personen gemeyn zijn.

God de Vader is de Spruyck-
ader en eerste oorsaecke der
Scheppinge. Daerom wortse
doek den Vader sonderling toe-
gheeygent. Wy hebben maer ee-
nen Godt, namentlijk dien Va-
der, vanden welcken alle dingen
zijn, ende wy in hem, seyt Paulus
de Apostel 1. Cor. 6. Iae de
gantse Apostolische Kercke
spreekt aldus met eenen mond
inden Symbolo: Ick gheloye in
Godt den Vader, den Almachtighen,
Schepper des Hemels ende
der Aerden.

Doch die Almachtighe Vader
schept ende onderhoudt alles
door

Ende
schryft dit
werck toe.

Den
Vader.

1. Cor.
8. 6.

Den
Soone.

16 Vande Scheppinghe

Ioan. 1. 1.
2. 3.

door zijn eeuwich Woort, dat is/
door zijnen Soone. In den begin-
ne was het Woort, ende het Woort
was by Godt, ende dat Woort was
Godt. Dit was inden beginne by
Godt. Alle dingen zijn door dat
selve gemaect, ende sonder dat
selve en is niers gemaect van dat
gemaect is, seyt de heylighe A-
postel Ioannes in het eerste Ca-
pittel sijnes Evangeliums. Waer-
mede oer een komt/ 't ghene de
Apostel Paulus schrijft in 't'eer-
ste Capittel van zijnen Sentbrief
tot den Hebreen. God heeft door
zijnen Soone, dien hy erfgenaem
ghestelt heeft van alles, de Werelt
ghemaect. Hy is het Schijnsel
van Godts Eerlijckheyt, ende het
uytgedruckte Beelt van zijn Self-
standigheyt, en door dit machti-
ge Woort draegt Godt alle dinck.
Dese 't samen-werkinghe des
Soons met den Vader, betuyght
de Sone selfs met die edele woort-
den/ Ioan. 5. Mijn Vader werckt
tot nu toe, ende ick wercke oock.

Hebr. 1.
2. 3.

Ioan. 5 17

Den H.
Geest.

Maer de Vader ende de Soone
en wercken niet sonder Liefde/
sonder Blyschap / sonder hare
we

wesentlijke kracht / dat is son- Sap. 1. 7.
 der de heylige Geest. Daeromme Psal. 104.
 sept oock Moses in het volgende 30.
 Vers, dat de Geest Godts in de Gen. 1. 2.
 Scheppinge ober het Schepsel
 zweefde / even gelijck een Arent
 ober zijne Jongen zijn wederen
 uptbreyt: ofte gelijck een Klock-
 Winne haer Eperé ende Kuycks-
 kens met haer vleughelen
 deekt en broept / om deselve tot
 perfectie te brenghen.

Op alle de drie Personen in het
 ghemeyn / ende op elck in het be-
 sonder / oogt de Coninck en Pro-
 phete David, als hy singht in Psal. 33. 6
 zijnen xxxiiij Psalm. De Hemelen
 zijn door het Woort des Heeren
 ghemaect, en alle hare Heyr-
 krachten door den Geest zijnes
 Monts. Hy neemt de Hemelen,
 zijnde het edelste deel des We-
 relts / voor het geheel: en hy ver-
 staet door de Heyrkrachté der He-
 melé de Sonne / Mane / en ontel-
 bare Sterren / die gelijck een ge-
 schickt Heyrleggher aen den He-
 mel haer verthoonen: ende hy
 sept van alle deselve / dat sy zijn
 ghemaect door het Woort des Augustin.
 He-

18 Vande Scheppinghe
Heeren, en door den Geest zijnes
monds. Wat is het Woort des
Heeren? Ist niet de Sone Gods?
Ende wat is de Gheest zijnes
monds? Ist niet de heylige Geest?
Maer hebben de Sone en de H.
Geest sulcks ghedaen sonder den
Vader? In geenderley wijse:
want wel updruckelijck seyt
David dat het de Heere ghedaen
heeft door zijn Woort ende Geest.
Wiens woort is de Sone? Ist
hy niet het woort des Vaders? en
de wiens Mont-adem is de H.
Gheest? Ist hy niet de Geest des
Vaders? In summa / volghens
dit ghetuyghenisse Davids, heb-
ben de Vader, Sone, en H. Geest
den Hemel gheschapen / en alles
wat den Hemel omringht.

Galatin.
Luther.
Sanctius.

1. Ioan.
5. 7.

Daer zijn oock verschedene
gheleerde Mannen / die het daer
voor houden / dat Moses in dit
eerste Vers op de H. Drie-eenig-
heyt zijn oogen gheslagen heeft.
Want van God spreekt hy in t
ghetal van velen / hem noemen-
de Elohim, Goden / om aen te
wijsen de Drieheyt der Personen
Ende van zijn werck spreekt
hy

hy in't ghetal van eene / seggen-
de Bara, hy Schiep / om aen Deut. 6.7.
te wijzen de Eenigheyt zijnes
Wesens.

Noch andere zijnder / welke Hug.
het daer voor houden / dat de Brouch-
heplighe Drie-eenigheyt he- ton.
melijck begrepen is in de drie
voorzste Letteren van dit eerste
vers. De Letter Beth nemen sy
voor Ben, dat te seggen is Sone.
De Letter Res h, voor Ruach,
dat te segghen is Geest. En de
Letter Aleph, voor Abba, dat
te seggen is Vader. Doch dit is
te wonderlijcken veel subtijl.

Wy hebben dan hier den ooz-
spronck vande Werelt. Sy en
is niet van haer selven: Sy en
is niet by gheval gegroeyt: Sy
en is niet ghesticht van Enge-
len of Menschen: Maer sy is
afkomstigh van God den Vader,
den Sone, ende den Heyl. Geest.

II.

Wat het
Scheffel sp.
Maentl.
Hemel en
Werds.

Liet ons nu vanden Schep-
per nederdalē tot het SCHEP-
SEL. Wat schiep Godt?

Hy

Hy schiep Hemel en Aerde seyt Moses.

TEn is nauwlijcks te segghen hoe dat veel geleerde Man-
nen haer selven wzinghen / ont-
den rechten Sin van dese twee
woorden uyt te vinden.

Waer boos
verstaen
wozt.

Enighe verstaen dooz den
Hemel alleenlick den onzichtba-
ren Stoel van Gods Majesteit /
ofte den Hemel aller Hemelen,
met zijn Enghelen : En dooz de
Aerde het Chaos , ofte de eerste
Stoffe / waer uyt voortx de sien-
lijke Hemelen / de Elementen /
en alle andere Lichamen sijn ge-
schapen. Nae haerlieder meyn-
ninge soo wozt in dit eerste vers
beschreven de eerste Scheppin-
ghe / ofte de Scheppinghe van
die dinghen / welcke immediate-
lijck sijn gheroepen uyt Niet ;
Ende in de volghende versen de
tweede Scheppinghe / ofte de
Scheppinghe van alle sienlijke
dinghen uyt dat eerste Yet. Dit
is de opinie van Lombardus,
Lyra, en vele Scholastijcquen.

Andere verstaen hier door He-
mel en Aerde niet anders als
het Chaos, eerst in't rouw ghe-
schapen/en naderhant gepolijst:
ofte het Fundament en het Saet
van de gheheele Werelt; voor-
ghebende / dat het selve by An-
ticipatie gheenoemt wort Hemel
en Aerde/om dat Hemel en Aer-
de naderhant daer upt gefrabzi-
queert zijn. In dat ghevoelen
staen Lutherus, Calvinus, Mar-
tyrn Eraltus, &c.

Daer zijnder/ die door Hemel
en Aerde niet anders en ver-
staen/als de Plaetse des Hemels
ende der Aerden/ die teffens met
de eerste beginselen der Natuere
geschapen is. Ende sy segghen
dat deselve gheenoemt wort He-
mel en Aerde/ van wegen beyde
haer upterste palen/ namentlick
de Circumferentie en het Cen-
trum. Soo wort het ghenomen
van Fr. Iunio en Marbachio.

D. Paræus hout dit eerste vers
voor een Argument / een Som-
mier/ ofte kort begrijp van 'tge-
heele eerste Capittel; ende dien-
volghens wanneer Moses sept/
Inden

22 Vande Scheppinghe
Inden beginne schiep Godt He-
mel en Aerde, dat het eenvouden-
lijck eben soo veel is / als ofte hy
ghesept hadde / Inden beginne
schiep Godt dese heele Werelt ;
't Waer groote dwaesheydt
hier over een harnasch aen te
trecken: want geen van alle dese
meyninghen strijt teghen de
winckel-mate des Gheloofs ;
Ende derhalven / soo behoort
men oock in desen elck een vry
en rijck te laten wesen by zijn
eyghen ghevoelen. Wy belan-
gende / Ick kiese het laetste als
het eenvoudighste / ende sal het
daer voor houden met Paræo,
wanneer Moses seyt: God schiep
Hemel en Aerde, dat het soo veel
te segghen is / als Godt schiep
het AL: Alles watter is om
hoogh en om laegh: Alle san-
lijcke en onsielijcke dinghen :
Het sp. Thronen / of Heerschap-
pen / of Overheden / of Mach-
ten. Het is al door hem en tot
hem gemaect. Coloss. 1. Met
een woort : Godt schiep dese
heele Werelt : ghelijck het oock
schijnt verclaert / te worden van
Chri-

Dese heele
Werelt.

Coloss.
1. 16.

Christo, Matt. 24. ende van den Matt. 24.

Apostel Paulo, Actor. 17. 21.

De Redenen voor dit ons Ge- Actor. 17
voelen syn kostelick dese. Eerst/ 24.

om dat de woorden Mosis ep-
ghentlijck aldus luyden: Godt
schiep desen Hemel en dese Aerde,
ghelijck met een vingher aenwij-
sende den selven Hemel ende de-
selve Aerde/welcke wy voor on-
se ooghen sien.

Ten tweeden / om dat Moses
inde Resumtie, ofte liever Con-
clusie van de Historie der Schep-
pinge / al wederom deselve ma-
niere van spreken ghebruickt/
ghelijck inden Aenbanck: seg- Genes. 2.
gende tot tweemalen toe: Alsoo 1. 4.

wiert volbracht Hemel en Aerde,
met haren gantschen Heyre. En-
de dan noch eens: Alsoo is He-
melen Aerde gheworden, doe sy
gheschapen zijn. Alwaer door
Hemel en Aerde niet anders en
kan verstaen worden / als dese
gheheele Werelt;

Ten derden / om dat deur-
gaens inde heplighe Schrifture
dese woorden / in gelijkformig-
heyt van den Styl Mosis, soo en
an-

24 Vande Scheppinghe
anders niet ghebruyckt worden
van de heyl. Mannen Godts:
Ten exempel/van Melchisedech,
Genes. 14. 19. vanden Prophe-
te en Coning David, Psal. 121. 2.
vande Apostelen, Act. 4. 24. en
van de heele Apostolische Kercke
in het eerste Artijckel des Sym-
boli, aldus luydende: Ick gelo-
ve in Godt den Vader, Almach-
tigh, Schepper des Hemels en der
Aerden, dat is/ des gheheelen
Werelts.

1. Chron.
2. 12.

De Werelt wort ordinairlijck
afghedeelt in Hemel en Aerde,
om dat de Aerde is het laeghste/
en den Hemel het haoghste van
alle de gheschapene dinghen.
De Aerde leyt rontsom het Cen-
trum ofte Middel-punct van de
ronde Werelt/ soo dat sy is ghe-
lijck het onderste gront-sop van
alles. Den Hemel daer-en-te-
gen/met namen den Hemel aller
Hemelen/ is ghelijck de buyten-
ste Linie, ende den upterste Circ-
kel, ofte onmetreck vande We-
relt. Tusschen beyden zijn de
Firmamenten ofte sienlijke He-
melen/ mitsgaders de andere E-
lemen-

lementen. Dit alles / en wat daer aen vast is / heeft God geschapen / seyt Moyses.

Om nu de ghelegenthepd van dit groot wonder-werck Gods wat klaerder te verstaē / so moeten wy naerder in acht nemen / aen d'een zijde uyt wat Stoffe / aen d'ander zijde met wat Orde / dat Godt dit alles ghemaeckt hebbe.

Twee stukken worden in't verbolg breeder verklaert.

Wanneer Moyses seyt dat God Hemel en Aerde schiep / daermede geeft hy te kennen / dat deselbe ghemaeckt zijn uyt NIET. Niet was de stoffe / dat is geen stoffe met allen en wasser / daer uyt God de Werelt schiep. Dooz de Scheyppinghe des Werelts en wasser niet benevens Godt : Ende dooz zijne almoghende hand heeft Godt van niet dit alles ghemaeckt. O wonder boven alle wonder !

I. Uyt wat stoffe de Werelt ghemaeckt sy.

Enghelen / Duyvelen / Menschen / Beesten / konnen sommighe dinghen maken en breken : maer sy en konnen niet maken / dan alleen uyt pet / datter te voren was ; Ende sy en konnen niet

26 Vande Scheppinghe
niet bzeken / of daer is noch al-
tijt pet / datter naderhand ove-
rich blijft. Alleen Godt heeft
alle dingen gemaect upt Niet:
ende alst hem beliest / hy kan
wederom alle dinghen maecten
tot Niet.

Niet als Niet en hadde de Al-
machtighe Godt / waer van hy
Hemel en Aerde gebouwt heeft.
De dinghen die niet en zijn roept
hy, als oftesy waren, seyt Paulus
Rom. 4. 17. Hy roept het niet / en
terstont ist pet. Dat heet ey-
gentlyck Scheppen.

Ex nihilo
nihil fit.

Teghen dit groote Mysterium
haspelt en woestelt het mensche-
lycke vernuft. Dit niet / seggen
de Philosophen, en woest niet:
Ofte / van niet en komt niet.

Natuypliker wyse is dit wel
waer: maer Godt is boven de
Nature / want hy is een Aultheit
vande Nature; en daerom en
kan dien regel der Nature geen
mate stellen aen Godt.

Hier komt het Ghelove te
werck: Hier krijght het zyn
eerste plaetse / ghelyck ons Pau-
lus leert Hebreen 11. seggende:
Heb. 11. 3 Door

Door het Gelove verstaen wy dat de Werelt door Gods woort bereyt is, so dat de dinghen die wy sien, niet uyt sienlijke dinghen ghemacckt zijn. Een excellente Spreucke! De dinghen/ seyt de Apostel / die wy sien / zijn dooz Godts woort ghemacckt uyt dinghen die wy niet en sien / ofte uyt dinghen die niet sienlijck en zijn / ofte uyt niet; Ende dat verstaen wy / seyt hy / niet dooz de Nature / want die en stepgert soo hooghe niet: maer dooz het Gelove. 't Gelove gaet verder en vaster als de Nature: want zijne gront is het woort Gods / dat alle menschelijke concepten en natuylijke exceptien te boven gaet.

De loden hebben een Met in Titulo
 haer Boeck Hagiga, die aldus Endorsin
 luyd: Het werck der Scheppinge
 en sult ghy niet ondersoecken in't
 gheselschap van yemant anders.
 Wat magh dat te segghen zijn?
 Is de meyminghe / datmen van
 het werck der Scheppinge met
 niemant ter werelt en sal spreek-
 ken? Geensins. Maer dit wil
 B ij die

28 Vande Scheppinghe
die Wet segghen / datmen daer
van niet een ander niet en be-
hoozt curieuselick te disputeren/
nochte vermetelick daer tegens
te argueren. Ons verstant en
kant niet bereycken: maer ons
Ghelobe moet het met eerbie-
dinghe omhelsen en aenbidden.
't Gelobe moet altyt wesen ons
Seyl / de H. Geest onsen Stier-
man / en Godts woort onse
Doozt-sterre / by aldien wy wel
willen varen. Soo en anders
niet / sullen wy eputelijck in de
Krust-haven des eeuwighen le-
bens gheraken.

2.
Wat wat
overt de
Werelt ge-
maecht sp.

Tot dit eerste wonder komt
noch een tweede / soo groot / dat
ick nauwijcx en wete / of het oock
voor het eerste wijcken moet:
namentlijck de perfecte Ordon-
nantie, welke Godt in dit ^{3ⁱⁿ}
werck ghehouden heeft / met een
wonderlijck pertinent en subbet
Richt-snoer de Scheppinge van
Hemel en Aerde voltreckende.

Moses is hier mede besich 'tge-
heele Capittel deur. Alle on-
sienlijcke dinghen gaet hy voor-
by / te weten den oppersten He-
mel

mel met de Hemelsche Heerscha-
ren/ die nochtang oock altemale
Scheepselen Godts zijn. Hebr. Hebr. 11.
11. Ende hy beschryft alleen: 10.
lyck den bouw van dese sienlyc- Basil. in
ke Werelt: want hy heeft zijn hexam.
Historie willen accommederen hom. 1.
nae het begrip van de Ioden, die Chrisost.
seer vleeschelyck en Aertsgesint in Genes.
waren / om haer tot den onsiens- Hom, 2.
lycken God te leyden by weghe
van zijne sienlycke wercken;
ende op dat sy door de Schepse-
len tot kennisse van den Schep-
per gebracht zijnde / den Schep-
per souden aenbidden / en in de
Scheepselen niet rusten / noch
aen deselve blijven hangen.

Door eerst dan / soo geeft hy
haer te verstaen / dat Godt niet
niet gheschapyen heeft een onbe-
schaeft Chaos: eenen rouwen/
onfatsaenlycken / en blinden
Clomp. De Aerde, seyt hy / was
woest en ledigh, ende het was Gen. 1. 2.
duyster op den Afgront, ende de
Geest Gods sweefde op het water. De beginsse-
len van
Gods wer-
ke zijn veels
tyts recht.

Hier hooren wy wat aenvangh
dese uitwendighe Werelt ghe-
hadt heeft. Daer was ten al-

30 Vande Scheppinghe
 dertersten van God Yet gescha-
 pen/ofte Yet upt Niet gemaecht.
 Wil pемant wetē wat het was?
 Moses noemt het nu Aerde, dan
 Water, ende heel zin-rijck eenen
 Ioan. 17. Afgront, ofte diepen Wolck aller
 24. dinghen. Christus, Salomon en-
 Proverb. de Paulus noemen het selve den
 8. 29. Gront des Werelcs. Wil pемant
 Ephes. 1. 4 weten hoedanigh dat het was?
 Moses seyt dat het was **TOHV**,
 Esai. 34. **BOHV**, Hol ober Bol / wilt/
 11. woest/routw/ sonder forme/ son-
 Jerem. 4. der schickelijckhepd. Wijders
 23. dat het was durster / mozzich/
 Psal. 107. mistigh/ en heel ongesien. Eyn-
 40. telijck dat de Gheest Gods daer
 Deut. 32. ober sweefde / het selve onder-
 10. houdende en koesterende/ op dat
 het in die groote confusie niet
 wederom vervallen en soude/
 maer blijven om beter te wordē.

't Is seer al het selve 't ghene
 ons in het Boeck des wijshepts
 Sap. 11. 8. gheleert wort/ met dese beknop-
 te woorden: De Almachtighe
 hant des Heeren heeft de Werelt
 gheschapen uyt eenen onghestal-
 ten wesen. Waer mede oock o-
 ver een komt / 't ghene de Out-
 vader

vader Augustinus seyt : *Fecisti Domine Mundum de materia informi, quam fecisti de nulla re, penè nullam rem.* Dat is : Ghy Heere hebt de Werelt ghemaect van een Materie sonder Forme / welke materie ghy maecte van niet / ende ghemaect zijnde / sp was wepnigh anders als niet. Seer beswaerlick kunnen begrijpen / ende noch veel beswaerlijcker beschrijven / wat die eerste materie was. *Ignorandò cognoscitur, cognoscendo ignoratur,* seyt Augustinus. Dit kunnen segghen / dat sp is het alderlaetste / waer toe die dingen werden die vergaen : *Subiectum* en dat sp is het aldereerste / waer *primum et* uyt de dingen werden die bestaen. *ultimum.*

Hier van ist al gheworden / watter onder den Hemel aller Hemelen is : namentlijck / de geheele sienlijke Werelt.

Wie een Hups bouwten wil / die haelt eerst over-hoop de materialen : Steen / Kalck / Hout / etc. Daer nae / wanneer hy alles ghereet en by de wercken heeft / soo valt hy aen het timmeren. Hy leyt steen op steen. Hy

32 Vande Scheppinghe
voeght het eene hout aen het an-
dere. Hy trecht de gebelg en
muyren op/daer in stellende ca-
fijnen/ deuren en vensters. Hy
verdeelt het in verscheyde ghe-
macken. Hier maecht hy een
Dooz-huyg / daer een Camer/
gintg een Keucken / een Kelder/
etc. Hy versozght het van Bloe-
ren/Solders/ Daken/ Schoo-
steen / Bedsteden / Kassen/
Kisten / Tafelg / Bancken/
Stoelen / en allen noodighen
Huyfraet.

Alsoo heeft Godt / de Bouw-
meestte van dit Dalleg des
Wereltg/ eerst uyt Niet ghescha-
pen eē Ollapodride, en wilt Men-
gel-moeg van Aerde/ Water etc.
Alleg was daer in / maer con-
fupg en verwarret. Den He-
mel en was noch niet uytghe-
spannen / nochte verrijct met
lichten. De Aerde en was noch
niet afghesondert van het Wa-
ter / nochte verciert met Krup-
den en Bloemen. De Zee en
griemelde noch niet van Vis-
schen/nochte de Lucht van Ge-
vogelten. Ten was noch geen
We-

Werelt: Maer alleen het Ma-
teriael van deselve.

Gelijck een Sadeken of Beer-
ne in sich heeft wortel/stam/bla-
den/ bloepselen/ vruchten: maer
't isser al verburghen / soo dat-
men noch niet sulcks daer in en
kan sien: Ofte ghelijck eenen
Beer/ wanneer hy zijn Joncks-
ken gheworpen heeft / niet an-
ders dan een raenwen / vuylen
klomp vleesch vooz sich vint
leggghen / maer als hy't begint
te lecken / soo krijght het zijn
fatsoen en wesen. Van ghelije-
ken heeft God in het eerste maer
gheschapen een woeste Stoffe, *Causa ex*
daer in alle dinghen begrepen *qua, sive*
waren als in haer Moeder; en *subiectiva*
de dusquam wyl het onsielijck- *vel poten-*
ke Niet, vooz af een sienlijck Yet, *ria merd*
hoewel dat het noch begraven *passiva.*
lagh onder de dypsternisse / als
een stuck Iser & dat in 't water
ghesoncken is.

Niet sonder reden heeft Godt
van so een onfatsoenlijck Chaos *Chrisost.*
de Scheppinghe des Werelts in *Genes.*
begonnen. De Werelt is ons
Vaderlandt / onse Doedster en
onse

34 Vande Scheppinghe
onse Moeder. Ja daer en is niet
inde Werelt / noch om hoogh/
noch om laegh / of wy trecken
daghelijcks veel nuttighejds
daer van. Verhalven op dat de
menschen dese Werelt en hare
deelen / als Aerde / Water / Son-
ne / Mane / etc. om hun nut en
nodigh ghebruick / niet al te
hoogh souden achten en eeren :
ofte op dat sy alle die nuttighe-
den / niet de Nature der Schem-
selé / maer de Deugt des Schem-
pers pynlick souden danck we-
ten / so heeft het Godt den He-
re goet gedacht / de Werelt eerst-
ganghs sulcks te scheppen / dat
sy nochte fatsoen / nochte eenigh
gebruick en nuttighejd en had-
de / vooz en alcer dat haer 't selve
gracieuvelijck van hem gheghe-
ven wiert.

Oock en heeft de wijse Godt
niet sonder Reden / wylt het selve
Chaos de Scheppinghe van de
geheele Werelt / en van alle din-
ghen die inde Werelt zijn / vol-
trocken. Want soude de ghe-
schapene Werelt geduerigh we-
sen / soo moster wesen een Dis-
cordia

cordia Concors, dat is niet alleen een Vyantschap/maer oock eenighe Maeghschap onder alle de Schepselen/ende sy dienden te hebben een ghemeenne Natuere. Dienvolghens / sy mosten alle afkomstigh zijn/ niet alleen van eenen Godt, als van eenen ghemeen Vader: maer oock van een en het selve Chaos, als van een ghemeenne Moeder.

Doē nu dit Chaos, dien woest-
ten Romp, dat aldereerste Yer,
doo? Godts woort gheschapen
was upt Nier, soo heeft Godt
wijders alles daer upt voort-
ghebraght: Firmamenten, Ele-
menten, en alles wat daer toe
ghehoort/ elck gevende zijn fat-
soen en schoonheyt / het eene
voo? / het andere naer / ende dat
in den tijdt van sex achter-een-
volgende daghen.

2. heeft God
vut dat
Chaos alle
sienlijke
dinghen ges-
chapen.

Op den eersten dagh heeft
Godt vut het donckere Chaos te
voorschijn gheschaelt het lieve
LICHT: het eerste Cieraet van
de Werelt: de Bloem van alle
Schepselen: 't edelste en subtyl-
ste onder alle sienlijke dingen/

Op den eer-
sten dagh
des Lichts.

Genes. 1.

4. 5.

Bij 't welc-

1. Ioan. 1. 5. 7. 't Welcke de geestelijcke Nature
 Psal. 27. 1. feer naby komt. Daerom oock
 Esai. 6. 1. Godt selve / ende de Enghelen /
 Ephes. 5. 8. en de geestelijcke mensche / deur-
 gaens licht ghenoeemt worden
 inde heylighe Schryfture.

2. Cor. 4. 6. Dit klare Licht, heeft Godt
 Job. 38. gheroepen uyt de duyster nif.
 24. sept Paulus 2. Cor. 4. Doo?waer
 een groot wonder-werck / ende
 een uytstekende gabe : want
 wat waer de Wereldt sonder
 Licht / anders als een Lichaem
 sonder Ziele / als een Ziele son-
 der God? Het Licht is de Moer-
 der van vrolijckheydt / de Moer-
 sterse der waerheyt / de schoon-
 heyt / ja het leven van alle dingē.

God en heeft dit Licht niet al-
 leen ghetrocken uyt de duyster-
 nisse: maer oock van de duyster-
 nisse afgescheyden. De duyster-
 nisse noemde hy Nacht : ende
 het licht Dag. 't Begin van
 den nacht / Avont : en van den
 dagh Morghen.

Den Nacht gaet voor / en den
 Dagh volghet nae. Dese twee
 zijn ghelijck onversoenelijcke /
 Vpanden / die elckanderen ghe-
 due-

duerighlijck verbolghen en ver-
 jaghen: Ofte liever / sy zijn ge-
 lijck twee vrolijke kinderen/
 die te samē Lestje spelen / en son-
 der ophouden rontom de Werelt
 loopen stickelen / als of te sy elc-
 kanderen sochten te kippen.

Tot ons vermaeck streckt
 het / dat sy aldus hare beurten
 verwisselen / met een ghestadige
 onghestadigheyd: want in ver-
 anderinghe is al ons plaepsier
 ghelegen. Vreughde die langhe
 duurt / en blijft geen vreughde
 meer. Gesontheyd is ons dies
 te waerdigher / als wy een wijle
 tijts krank te bedde ghelegghen
 hebbē: ende den Wydom te dier-
 der / nae dat wy wyt banden en
 slavernije zijn gheraecht. Het
 wit is maer te schoonder / wan-
 neer het teghen pet zwarts ghe-
 siewort: ende het soete te sma-
 kelijcher / als het wort geproeft
 nae pet bitteris. Wt ghelijcke
 oorsake heeft het Godt also ghe-
 schickt / dat den Dagh nae den
 Nacht volght / ende den Nacht
 nae den Dagh, op dat nament-
 lijck alle Morgens ende alle A-

38 Vande Scheppinghe
vonts / onse vzeughde versch en-
de niend soude wesen.

Als den Nacht comt hy brengh
zijn ghenuchte met hem: want
den Nacht tempert de hitte van
den dagh / ende versoet den last
vanden dagelijcken Arbeet / af-
bzoghende het zweet van alle
moede leden. Maer wat sout
zijn indien de Nacht altyt duer-
de? Een eeuwige Nacht waer
een dcerlijck wesen. De geheele
Werelt soude dan altyt / gelijk
onder een zwart Houw-kleet/
verburghen legghen; ende wy
alle sonden hier zitten hupken
gelijk in een besloten Spelon-
ke / ghelijck in eenen verbaerlij-
cken Kercker / ende in een Lan-
douwwe des doots.

Den Dagh komt na de Nacht,
en als hy komt / so komt hy met
een schoot vol jolijts. Hy is ge-
lijk een klaerschijnende Coort-
se / die ons verthoont alle de lief-
selijckhepdt van Hemel en van
Merde. De Voghelkens / het
kriecken van den dagh ziende /
beginnen te blieghen en te zin-
gen. De Boomen en Bloemen /
den

den dagh vernemende / ghelijck
als ofte sy wyt eenē diepen slaep
ontspronghen / beginnen haer te
verroeren / den kouden dauw af
te schudden / ende hunne schoon-
berwighe bladeren met veel sac-
ten reuckſ te openen. Wy Men-
ſchen den dagh voelende hippe-
len van onſe Bedden / trecken
aen onſe kleederen / loben en
dancken onſen Schepper / bege-
ven ons met verſche zinnen en
leden tot het werck van onſe be-
roepinghe / eben als ofte wy wyt
den doodt tot een nieu leven we-
deropghestaen waren.

Luyſtert eens nae de Harpe
van dē Coninck David Hy ſpeelt
een ſoet Morgehen-liet in zynen
104. Psalm. Aldus luydende :

*God ſpreyt de duysternis , mits zyns
macht,*

*Doog al de Lucht : ſoo vvert het dons-
ker Nacht,*

*Alſdan beſtaen verſcheyde wilde Die-
ren*

*Van't Vvout , in't Velt te rennen en te
tieren.*

*De Leeuwen gaen dan wyt mee
groot gheraes*

Van

40 Vande Scheppinghe
Van Honghersnoot, en brullen om hun
Aes,

Als of sy Godt aenriepen op haer vvÿse,
En van zijn hant versochten hare
spÿse.

Maer als de Son ons vvederbrengh
den dagh,
Van stonden aen verstroyt sich dat ghe-
iagh :

En elck loopt deur in holen ende koten,
Daer sy des daeghs meest legghen als
ghesloten.

Dan gaet de Mensch, die snachts vvvel
heeft gherust,
Vveer vry van Huys op 't vvverck daer 't
hem ghelust :

En doet op 't Velt, of inde Stadt zijn
neeringh,

Tot 'savonts toe, nae Godts vvvil en be-
scheeringh.

Voorwaer / sy en dragen haer
niet als Menschen / maer als
wilde Beesten / die de ordre der
Nature averecht& omkeeren/
dagh in nacht / en nacht in dagh
veranderende : die / gelijck Cato
seyde / de Sonne noyt op / noyt
ouder sien gaen : die 'snacht&
waken by Wijn en Bier / tot dat
haer hooft op stelten gaet / ende
dan

dan voortſ als kraſebollen loo-
pen ſpoocken en grafferē langſ
de ſtraten! Maer deſ daeghs
in haer neſt kruppen om te ſla-
pen/ gedeckt zijnde met de zwa-
re dampen van haren dranc/ en
met de ſchande van hare ſonde.
Rechte Beeſten/ Nacht-uplen/
Sonne-rattē / Kinderē der duy-
ſterniſſe. Sy mogen toefien/ dat
ſy niet eens ghewozen werden
in de uyterſte duyſterniſſe.

Maer laet ons weder-keeren
tot de Historie van Moſes. Dit
ſeyt hy: Als den duyſteren nacht
en den lichten dagh hare beurte
eens ghehouden hadden/ dat
Godt doen voortſ ordentelijck
alles heeft gheſchapen/ wat bo-
ven ons / en wat beneden ons
is. De Menſchen willende een
huys timmeren / beginnen al-
tijt van onderen op/ en ſteyghe-
ren allenkens hoogher en hoo-
ger: Maer God heeft den bouw
deſes Werelts van boven af be-
gonnen. Eerſt ſchiep hy het
Firmament/ als het Dack; En-
de daer nae den Aertbodem/
als het Fundament.

Chryſ.
hom. 2.
in Genef.

Op den
twerbelt
dagh den
Hemel
Genes. 1.
6. 7. 8.

42 Vande Scheppinghe
Met den aenbanck van den
tweeden dagh heeft Godt gheschapen / de heele Ruymre, die
daer is tusschen den Aerden-
kloot en den alderoppersten He-
mel / ofte de dinghen die daer in
zijn: te weten / vooz eerst / de
LVCHT, en hare drie Regiones,
dat is / Afdeelinghen / die
elcks hun besondere epgenschap
hebben. Het onderste deel/waer
in wy leven en de Vogelen zwa-
ven is ghetempert: Matelijck
werm / en matelijck koel. Het
middelste deel/daer in de boven-
ste wateren ofte de Wolckē drij-
ven / is gheheel kout. Het op-
perste deel / daer in de Meteora
ignea, de Cometen / Vlammen/
Schiet-sterren / en andere vpe-
righe tepckenen gegenerceert
worden / is gheheel heet. Nout-
som dat opperste deel van de
Lucht, segghen de Natuur-
condighe / dat het Element des
VYERS zijn plaetse heeft. En-
de daer-boven segghen sy / dat
volghen de neghen Hemelsche
ORBE S, ofte ronde Gewulffels /
nae 't ghemeyn ghevoelen Pro-
tomæi,

lomai, d'een d'ander omban-
ghende / ghelijck schilvers ofte
ringhen in een Nijum.

Alle dese dinghen worden van
Moses ghenoeit Rakia, Expan-
sum, dat is een uytspanninghe/
uytreckinghe / uytbreedinghe;
ende van God / HEMEL. Den Psal. 104.
Hemel, soo de heylighe Schrift 2.
spreekt / heeft God uytgespan- Esai. 40.
nen als een Tapijt / uytgereckt 22. 42. 5.
als een dun Vel / en uytgebreyt
als een Hutte daerme in woont.

Dus zien wy kortelijck / wat
Godt gheschapen heeft op den
tweeden dagh: Namelijck/
niet alleen de twee hooghste E-
lementen, De Lucht, en het
Vyer: Maer oock dien blaewwen
Solder / dien ronden Boogh bo-
ven ons hooft / Ick wil seggen
het Firmament, ofte den zienlijc-
ken Hemel / die soo schoon is
als een Saphyr, als een Esma- Apoc. 21.
raud, als een Cristallynighen 11. 19.
Iaspis, jae noch veel schoonder;
ende die soo supber is / als een
ghegoten Spiegel, jae noch veel
supberder; Ende die soo groot
is / dat den gantschen Aert-bo-
deni /

Iob. 37.
18.

44 Vande Scheppinghe
dem/ daer by vergeleken zijnde/
niet meer dan een punctjen, dan
een kleyn stipken en schijnt te
wesen.

Sen. lib. I
nat. quaest.

Hoozt Senecam hier op eens
Philosopheren, in het begin van
eene zijner Boecken. Wie den
Hemel van der Aerden af be-
ooght en met rechten ernst aen-
merckt / seyt hy / die kan niet
vzeughde verachten de Dalley-
sen van de rijke ludden/ ende de
gheheele Aerde / met al haer
Gout: niet alleene dat / 'twelcke
sy uytgelebert heeft om gemunt
te worden: Maer oock al dat/
het welcke sy noch in't verbur-
ghen spaert voor de gierighepdt
der nacomelingen. Doch seyt
hy/mocht de Mensche eens van
den Hemel neder sien op Aerden/
dan soude hy datelijck aldus by
hemselven segghen: Ghewisse-
lijck / het is maer een punctjen/
dat onder so vele Volkeren door
Swaert ende Oyer verbeelt
wort. O hoe belaechelijck zijn
der Menschen Lantpalen en
Heerschappijen. Ten is niet
meer dan een punctjen / dan een
kleyn

kleyne stippelken / daer inne wy
seplen / daer inne wy oorloghen /
daer inne wy Coninckrijcken
verdeelen / etc.

Enige curieuse Geseften ver-
meten haer seer pertinentelijck
de heele gelegentheit des Firma-
ments te beschrijven / niet an-
ders / dan als ofte sy duysent-
mael daer gheweest waren / en-
de alles met voeten hadden be-
wandelt / jae met duymen afge-
meten. Lust yemant te weten /
Goedanigh de Materie des Fir-
maments sy / ofte door wien alle
de Booghen en verscheyde upt-
spanningen van het Firmament
worden omghedaeyt / ofte wat
krachten ten goede en ten quade
dat sy elck in't besonder hebben;
Ja wat sy daer van weten wil /
de ruytete / de breette / de hoogh-
te ; hoe veel mijlen weeghs / hoe
veel voeten / hoe vele duysent
Carwe Corckens / dat den He-
mel en de Aerde van elckande-
ren gelegen zijn / sy sullen alles
met eē groote assurancie seggē /
ende 't gene sy seggē met een aer-
dige spits vindingheyt beweerē.
Wat

46 Vande Scheppinghe

Wat my belanght: Ick en
maecke geen werck van alle die
traetsels / maer hebbe liever in
sulcke dinghen te twijffelen / als
te seplen. Du denck ick my laech
te houden / dicht by de Aerde /
daer my God vooz een tijt lanck
geherberghht heeft; en sal lanck
moedelijck verwachten die zalighe
upre / in dewelcke mijn ghe-
nadighe Godt / my van der Aer-
den sal op-nemen tot den alder-
hooghsten Hemel / om de liefde
lesu Christi, daer ick dan het
Firmament sal hebben onder
mijne voeten eeuwigelijck.

Op den der-
den dagh
den Werlt
bodem
Genes. I.
9. 10. 11.
12. 13.

Op den derden dagh is Gods
hand neder-gedaelt vanden He-
mel / ende heeft een affsonderinge
ghemaect tusschen Water en
Aerde. De Wateren by een ver-
sammelt hebbende / soo begonnen
de drooghten 'thooft op te steec-
ken / hier ende daer upt-kijcken-
de. Het drooghe wiert EREZ,
dat is AERDE ghenoeemt: en-
de de versamelinghe der Wateren
I AMMIM, dat is / ZEEN,
MEEREN.

Hier krijghen wy twee de
laegh-

laeghste en slechtste Elementen:
 Maer geensins de slechtste Do-
 cumenten van de hoogste Maje-
 steit des Scheppers. Want ist
 niet een wonderlyck werck / dat
 God Water en Aerde van eē schey-
 dende / nochtans deselve so kunn-
 stigh verknocht ende dooz een
 gewoicht heeft / dat sy beyde te
 samen maecten eenen ronden
 Kloot / groot zijnde in zijn om-
 loop 19080. mijlen? ende dat die
 grooten ronden Kloot over-al
 begaen ofte bewaren wort / soo
 dat recht onder ons Menschen
 zijn / die met hare voeten teghen
 de onse aengaen / ende dat recht
 onder het eene Schip wederom
 een ander Schip is / die beyde
 met den bodem teghen elckan-
 deren ghekeert zijnde / eben ghe-
 machelijck voort-seplen?

Esai. 40.
22.

Orn noch meer te seggen: Ist
 niet een werck aller verwonde-
 ringhe waerdigh / dat de Zee,
 (daer sy nae 't ghetuyghenisse /
 niet alleen van alle Natuykon-
 dighe / maer dock van onse ey-
 ghene ooghen / veel hoogher is
 als de Aerde, en van een bloe-
 pende

Basil.
Hexam.
homil. 4.
Cicer. 2.
de Divi-
nat.

- Thucidy-
des lib. 1. vpende Nature) nochtans niet
en vloeyt over de Aerde heuen/
maer in hare plaetse blijft / als
Pfal. 33. daer geconfineert / ende ghelijck
7. ofte sy ghesloten ware in eenen
Leeren Sack ? 't Wort met
recht ghehouden vooz een groot
mirakel / dat de roode Zee ghes-
weecken is / ende van een ghes-
scheurt / blijvende ten wederzij-
den staen als twee steple mup-
Exod. 14. ren / om de kinderen Israels
21. een droogh padt te geven / tot
haren dooz-tocht. Maer ten is
gheen minder wonder-werck /
dat de Zee ons allen laet genie-
ten een drooghe woon-plaetse
op Aerden / blijvende geduerich-
lijck hoogh boven de Aerde staen /
sonder deselve te over-stroomen.
Ende om noch al breeder be-
schept van desen rondē Aerd' en
Water-kloot te hebben ? Ick
bidde u / laet ons doe gelijk dien
wonderlijcken Enghel inde O-
Apoc. 10. penbaringhe Ioannis cap. 10.
2. welke zijnen rechteren voet
settede op de Zee / en zijnen
slinkeren voet op de Aerde ?
Dat is / laet ons Water en Aer-
de

de elck in't besonder aen-mercken / ober en weder stichelende van d'een tot d'ander / wy en sulen ons selven naht verroeren / ofte onbegrijpelijsche wonderen sulen vooz onse voeten leggen.

Let eerst op de Wateren , ghy sult deselve vinden niet op een plaetse alleen / maer by-nae in alle ghewesten bande Werelt : want deselve zijn rontsomme soo verdeelt en versprept / dat den gantschen Aertbodem daermede dooz-reghen is ; ende dat niet te vergeefs / maer tot een goet en noodigh eynde / te weten niet alleen om den gront der Aerden vochtigh en vruchtbaer te maecken / maer oock om alle vruchten en waren van Landt tot Landt / van Coninckrijck tot Coninckrijck / bequamelijck te verhoeren. Elck Parceelken der Aerde heeft zijn eyghene Schatten. Het eene is rijck van Gout ende Zilver : Het andere van Syde en Specerijen : Het derde van Coorn en Aert-ghewas : Het vierde van Blesch / Boter / Kaes / etc. Die dingen

C

ober

*Non omnia
fert amnia
tellus.*

*Hic segetes,
illic veni-
unt felicinae
uva. &c.*

50 Vande Scheppinghe
over Landt te sleepen / van den
eenen hoek des Werelts tot den
anderen / waer onmoghelijck.
Daerom heeft Godt / nae zijn
grondelose wijsheyt en goeder-
tierenheyt de waterē so geschas-
keert / datmen over deselve / met
Schepen als met lange armen /
elckanderen van het eene Landt
tot het andere / alderley behoeft-
ten kan toereyckē en verwisselē.

Keert u nu eens tot der Aer-
den, ghy sult bevinden / dat God
deselve oock niet aen een oort al-
leen heeft doen uytsteken midden
in't water / Maer so hier so daer
in alle hoecken ; Ende dat niet
sulcken netten proportie / dat de-
selve ten naesten by eben veel
ghewichtē heeft aen d'een / als
aen d'ander zijde van het Cen-
trum. Een sake daer van d'ou-
den niet gheweten hebben / ende
oversulckē en hebben sy oock
niet gheweten / datter nae den
Supd-pool toe soo wel Landt
is / als na den Noort-pool: En-
de datter behalven Europam,
Asiam, en Africam, aen d'ander
zijde vanden vloot / noch een
wier-

bierde deel is / jae bykans een
andere gheheel nieuwe Werelt/
ghenoemt America ofte West-Indien,
eerstmael ontdeekt door
Christophorum Columbum in
den Jare 1492.

Let noch eens op de Wateren,
ghy sult sien dat deselve steeds in
roere zijn. De Zee Ebt en
vloeyt gestadigh: De Rivieren
loopen altyt af: De Fonteynen
spruyghen nacht ende dagh: De
Meeren en staende Wateren
worden oock nu en dan door
wint en regen beweeght. Waerom
dat? Niet alleen tot preser-
vatie van de Wateren selve / om
dat sy niet en souden stinckende
buij worden / ende sodanigh ge-
worden zijnde / de Wiffchen ver-
giftigen / jae de heele Lucht be-
smetten; noch oock alleen tot
purgatie en supberinge der Aer-
den / om deselve af te spoelen / en
van menigerley ongheduymig-
hepd te reynighen: Maer voorsz-
namentlyck tot groot voordeel
van ons Menschen / ende son-
derlingh van de Zee-varende
lyden. Want / denckt eens by

52 Vande Scheppinghe
u selven wat een gherief de Vis-
schers/ Schippers en Cooplun-
den hebbe/ by de Ebbe en Dloet
in alle Zee-Havens. Met de
Ebbe loopen sy uyt: Met den
Dloet komen sy wederom in:
Daer sy anders/ by ghebreck
van bequamen wint/ weken en
maenden lanck soudent moeten
stille blijven leggen/ ende noch-
te voorwaerts nochte achter-
waerts kounen gheraken.

Keert u oock eens wederom
tot de Aerde, ghy sult sien/ dat
sy in't midden vande woelende
Wateren stil en onbeweeghlyck
blijft leggen/ haer selven niet een
stroo-breet verroerende/ Godt
gebe hoe seer dat sy van winden
en wateren wert aenghestooten.
Waerom dat? Daerom/ op dat
sy althijt van Menschen en Ghe-
dierten ghemackelijck/ en son-
der suselen/sonder strupckelen/
begaen ende bestaen soude mo-
ghen worden. De Aerde is d's
Heeren seyt de Coninck David
Psalm 24. Hy heeftse op de Zee
gegrontfestet ende vast gemaect
op de Vloeden. Nochtans ghe-
lyck

lijck de Zee-baren rijfē en dem-
 sen/soo vintmen oock op Aerden
 hooghten en laeghten / Bergen
 en Dalen: 't welck grootelijcks
 tot haer cieraet streckt. Want
 ghelijck des Menschen aenghe-
 sicht / indien het heel plat ware
 als een Scholle / geen fraepig-
 heyt en soude hebben/dat de Ex-
 perientie aenwijst in die ghene/
 welke dooz ongeval alleen haer
 neuse verlooren hebben: Also en
 soude oock het aenghesicht der
 Aerde sulcken fraepheydt niet
 hebben/ ten waer saecke dat het
 gesien wiert op sommige plac-
 sen verheben dooz de Berghen/
 op andere wederom ghesackt
 dooz Dalepen/ ende op noch an-
 dere glad en effen dooz een-pa-
 righe Landouwen.

• Lt noch al eens op de Wate-
 ren, dit sult ghy ghewaer wor-
 den/dat sy hebben een verschey-
 den aert en conditie. Want ee-
 nighe zijn heel versch en soet
 van smaeck: Andere heel brack
 en sout. De bracke Zee heeft
 Godt ghestelt tot eenen gemey-
 nen Boesem/ waerin alle Res-

54 Vande Scheppinghe
 vieren upt-wateren. Die Ges-
 vieren nemen haren oorspronck
 upt de Fonteynen / en die Fon-
 teynen niet alleen upt eenighe
 dampen en waessenien / die in de
 hollighepd der Bergen besloten
 zijnde / dooz de koude der Aerden
 ghedicht / en tot Water veran-
 dert worden: nochte oock upt
 den reghen en vochtighepd / die
 van den Hemel af-vallende / tus-
 schen de Berghen blijft staen / en
 allengskens in de Aerde ghe-
 sackt zijnde / wederom met ghe-
 welt hier ofte daer upt berst:
 Maer voornamentlijk dooz ee-
 nighe verburghen Alderen upt
 Arist. 1. 2. de Zee. Aldt de Zee komen sy / en
 Meteor. c. sy loopen wederom inde Zee.
 2. et 3. Aen de plaetse daer van sy vlie-
 ten, daer vlieten sy weder henen,
 Eccl. 1. 7. sept de Prediker cap. 1.

Een groot wonder-werck
 Gods. De Zee is sout en brack:
 Nochtans de Fonteynen en Ges-
 vieren daer upt spruytende zijn
 verschen soet. Van waer komt
 dat / dat de Zee soo brack is?
 Sommighe meynen dat de Zee
 het zweet vande Aerde is / ende
 dat

dat sy daerom gelijck alle zweet
 brack is. Andere meynen dat
 de Sonne alle de soetighepd upt
 de Zee treckt / en dat sy ober-
 sulcks nootsakelijck brack moet
 wesen. Nocht andere meynen
 dat de brackighepd de Zee aen-
 gheschapen is / om dat sy niet en
 soude vervuilen. etc. Maer
 van waer komt dat / dat de Re-
 bieren en Fonteynen / die upt de
 Zee haren oorspronck hebben /
 versch zijn en niet soo wel brack
 als de Zee selve? Sampson gaf
 in zinnen tijt dit Raetsel upt:
 Hoe kan spijse comen van den e-
 ter / en soetighepd van den ster-
 ken? So maghmen oock hier te
 rechte seggen: Hoe kan het ver-
 sche komen upt het bracke? Ten
 is nauwijck upt te spreken hoe de
 ondersoekers der Natuere hier
 ober van outs gekrackeelt heb-
 ben: Den eenen blijvende aen
 dese / den anderen aen die Reden
 hangen. Maer t'waerschijs-
 lijckste gevoelen is / dat het Zee-
 water seepelende dooz de Aerde
 henen / zijn brackighepd in de
 Aerde achterlaet ende verliest.

56 Vande Scheppinghe
Benessens dit groot wonder
der Nature/zijnder noch andere
ontallijcke vrendigheden / die
men in verschepde Meeren / Riv-
vieren ende Fonteynen speurt.

Georg.
Wernh.
Abrah.
Ortel.
Gherar.
Mercat.

In het Lantschap Carniola,
ofte de Neder-Krain / ontrent
de Stadt Zircknits, is een seker
plaetse / men weet niet wat
naem dat mense geben sal / of een
Meer / of een Dyver / ofte een
Dalepe / om dat sy alle Jaeren be-
houwet / en bebist / en doock met
Dalken en Honden bejaeght
kan worden. Sy lept rontsom-
me besloten in't gheberghte/
waer uyt sekere klepne Beecks-
kens vloeyen / die allengskens
te niet loopen: want de Aerde
dynekt deselve meest in / ende
eyntelijck vallen sy in eenighe
steenachtighe Cuplen / van na-
tueren soo ghestelt / dat sy met
Menschen handen schijnen uyt-
ghehouwen te wesen. Op een
gesetten tijt van het Jaer wor-
den die Beerkens so geweldich/
dat de voozseyde Cuplen of Put-
ten 't water niet en kunnen ver-
zweyghen; Jae 't water dat sy
vooz-

boorzhenen ingheslickt hebben/
 spouwen sy wederom uyt met
 sulcken snelhepd/dat een Ruyter
 met zijn Waert naulijcks en sou-
 de machtrigh zijn 't selve te ont-
 rennen. Die Wateren alsoo te
 samen komende / maecken een
 ruym Meer / en brenghen met
 haer uyt de verburghene holen
 der Aerde een groote menighete
 van Disschen / welke van de
 Landuyden met een sonderling
 playser ghevanghen worden.
 Een tijt lanck daer nae gaet al
 het Water wederom soo schie-
 lijck wegh alst ghekomen is/
 sarkende niet alleen in de vooz-
 sende Putten / maer oock inde
 Aerde henen wegh / als ofte sy
 door een Zeebe liepen: Waer op
 de Lantuyden passen / stoppen-
 de in aller ijl de alderwytste
 Putten/ende dan haer selven be-
 ghevende tot het oprapen van
 de Disschen / 't welke haer niet
 alleen eenige gheneughte / maer
 oock goet profijt geeft. Want
 die Disschen ghesouten zijnde/
 brenghen sy te koop nae de oms-
 ligghende Steden / en maecken

58 Vando Scheppinghe
 daer van groot gelt. Wanneer
 nu dit Meer opghedrooght is/
 dan wort het door-ploeght/ be-
 zaept en ghemacpt / eer het van
 nieuws in-undeert; Ja oock ist
 soo Gras-rijck/ dat het nae den
 twee-en-twintichsten dach kan
 worden ghehoopt. 't Coorn en
 al 't Gras wegh ghehaelt zijn-
 de / soo begintmen op deselve
 plaetse/ daermen te bovens ghe-
 vist heeft/ te vliegen en te jagen/
 ende men seyt datter vele Pa-
 trijfen / Hasen en ander wilt-
 werck ghedanghen wort. Wie
 isser die zich over sulcken groo-
 ten en schielicken Metamorpho-
 sis ofte veranderinghe niet ten
 hooghsten en sal verwonderen?

In Syrien, tusschen de Ste-
 den Arcas en Raphancas, isser een
 Ios ph. Reviere / dewelcke den tijt van
 lib.7. ses daghen lanck haer Canael
 de Bell. oft Bedde heel droogh laet leg-
 Ind. c. 24. ghen/ ghelijck als ofte de Aerde
 Plin. lib. al het Water versonden hadde:
 31. cap. 2. Maer den sevenden dagh ghe-
 komen zijnde / soo begintse seer
 snel en rijckelijck te vloepen/
 vervullende de gantsche Canael
 met

met hare stroomen / tot den **U-**
vont toe; **D**an verdrooght sy
wederom upt/en blijft in sulcken
staet tot den naestvolghenden
sevendem dagh. **M**en heeft se-
kerlijck onderbonden dat sy die
ordre onverbrekelyck onder-
hout / en dit is de oorsake waer-
omme sy ghenoemt wort **Fluvi-**
us Sabbaticus, de **Sabbati-**
sche Riviere.

Solinus ghetuyght / datter by **Solin**
de **Garamanten** in ofte outrent **Cap. 32**
de **Stadt Debris**, een **Fonteyne**
is / die alle daeghs / insonderheyd
wanneer de **Sonne** op 't heetste
schijnt / soo kout is als **Ys**: soo
kout / dat het onmoghelijck is
daer van te drincken. **D**aer-en-
teghen des nachts / nock in de
alderkoudste tijden soo heet is /
dat haer **Water** staet en siedt /
ende dat het onmoghelijck ware-
den tip van een vingher daer in
te houden / sonder te branden.
Siet dan hoe wonderlijck dat
zich de **Schepper** bethoont heeft
inde **Wateren**.

Waer keert u nock vooz het
laetste noch eens tot der **Aer-**
den,

Plin. l. 2.
c. 93. 96.
Perer. in
Daniel.
l. 4.

60 Vande Scheppinghe
den, ghy sult moeten bekennen
dat die oock inmers so vol
wonderen is als het Water.
Men leest datter in de Stadt
Characena een soorte van Aerde
is/ die alle wonden heelt: Dat-
ter ontrent Asson Troadis een
Steen ghevonden wort / die alle
Lichamen verteert welke hy
ghenaeckt/ en daerom oock Sar-
cophagus gheheten wort: Dat-
ter ontrent de Riviere Indus
twee Berghen ghesien worden/
van seer contrarie natueren:
want den eenen treckt het Yser
nae zich / en d'andere stoot het
van zich. Derhalven wanneer
yemant Spijckerē inde soolen
van zijn schoenen heeft / soo en
kan hy op den eenen Bergh niet
een voet neder setten / noch van
den anderē eenen voet oplichtē.

Doch die dinghen overgesla-
ghen: Ist niet een groot won-
der / dat Godt het grof en doodt
Lichaem der Aerde / heeft ghe-
maeckt tot een vruchtbaere
Baer-moeder van ontallijcke
schoone goederen &

Anwendigh gaet sy zwanger
met

met onwaerdeerlijcke Schatten
 van Iſer / Koper / Lood / Tin /
 Zilver / Gout en andere Mine-
 ralen ; Boven dien met veel koſ-
 telijcke Steenen / als daer zijn
 het veelverwighe Marmer, den
 witten Albaster, den glinſteren-
 den Diamant, den vperigen Car-
 bonckel, den rooden Robijn,
 den groenen Eſmeraud, den gee-
 len Chriſolitus, den blaewwen
 Saphyr, den zwarten Agaet : en-
 de dit met ſulcken menichte / dat
 de onverſadelijcke gierighejdt
 der Menſchen / in ſoo vele dyp-
 ſent Zaren tijts / alle deſelbe
 niet en heeft konnen uytputten.

Wtwendigh heeft Godt de
 Aerde / die by haerſelbē graeuw /
 bael en plackigh was / aenghe-
 trocken een groen en jeughdigh
 kleet. Hy ſprack maer een
 woort / en datelijck zijn uyt der
 Aerden gheborſten / niet alleen
 het ſapighe Graſ / maer oock
 veelderley Cruydenen Gremmen /
 die altemael dienſtighe zijn / ofte
 tot voetsel vooz de gheſonden /
 ofte tot Medicijne vooz de
 krancken. Ende o hae veel dyp-
 ſent

62 Vande Scheppinghe
sent Bloemkens schakeerden
haer onder alle dat groen met
hun lieffelijcke coleuren en per-
fumen den Hemel seer vriende-
lyck toelacchende! Iae gelijck
nae den Hemel toe / boven alle
ander Hertghewas / klommen
op de hooghe Cedren / de stercke
Epkens / de welriekende Lau-
rieren / de Dette Olijven / de
saprijcke Druyden / ende voorts
de Appelen / Peeren / Krieken /
Abzicotten / ende ontallijcke
Boomen meer / wytbrepende
hare tacken ghelijck vleugelen /
om het klepne ghewas onder
haren lommer voos des Hemels
bzant te beschutten / ende de top-
pen van dien neerbuiggende ge-
lijck armen / om ons Menschen
hare Frutagien / Specerijen /
Gommen / Balsamen / Saden
en Bladen aen te bieden.

Wie soude volcomentlick we-
ten te beschrijven / wat al nut-
tighepdt dat wy van de Boo-
men ghestadigh trecken? We-
halven dat sy ons voeden met
hare vruchten en verbzlijcken
met haer bladeren en bloepsel-
len

len / soo geven sy ons Hout om
 te branden en om te bouwen:
 want men maecht daer van
 Stoelen / Bancken / Kassen/
 Tafelen / Camers : Heele Huys-
 sen / jae heele Steden wordender
 ghebonden / die uyt enckel Hout
 ghebouwt zijn. Wat meer is /
 uyt het Hout worden Schepen
 gemaecht / als Casteele. Daer-
 mede bewandelen wy de Zee /
 ende bewoonen d'een en d'ander
 Werelt / dat is soo dese / als die /
 welke onder onse voeten leyt /
 by de Antipodes.

Naer dat aldus den Hemel om
 hoogh / en den Aerden-kloot om
 laegh gheschapen was / so heeft
 Godt wijders het eene en het
 andere seer treffelijck gemeenbe-
 leert. Hy nam van zijne wer-
 ken een Revisie, ende quam ad
secundas curas, dat is / hy liet daer
 over gaen een tweede handt.
 Wat hy inde drie eersie daghen
 hadde ghesformeert / dat heeft
 hy inde drie volghende daghen
 ghestoffeert / ofte verciert en
 verrijckt met seer schoone Ju-
 weelen.

Op den
vierde d'gh
de Sonne
Manc
Sterren.
Genes. 1.

14. 15. 16
17. 18. 19.

Erstelijck heeft zich God de
Schepper ghekeert tot den He-
mel, tot het Firmament, geschap-
pen op den tweeden dagh: En-
de daer aen vast ghemaect dat
heerlijcke / maer als doen noch
losse ende onghgebundene Licht,
geschapen op den eersten dagh;
Het selve verdeelende in Sonne,
Manc en Sterren, dewelcke met
het Firmament geduerighlijck
omme draeyen / ende wel een
snellen/maer heel sekeren en seer
netten loop hebben / noyt een
stippel uyt haren tredt en gestel-
de perck gaende.

Hier soudemen mogen onder-
soecken / of de Lichten des He-
mels van eenerley stoffe zijn met
den Hemel: ende namentlijck/
of sy alleen zijn eenighe dichte/
vaste ende te samen ghepachte
partijen van des Hemels sub-
stantie / eben ghelijckmen in ee-
nen Epcken Balck harde en
verwarde quasté vint/ die noch-
tans met het gheheele Hout uyt
eene wortel gegroept zijn. Dan
of deselve zijn van een ander en
edelder stoffe / als de reste des
He-

Hemels: ende of sy alleenlijck daerinne gheplant zijn / gelijkmen eenen kostelijckē Diamant stelt in een Gouden Ringh / ende een brandende Kaerlse in een doozluchtige Lantaerne. Doch sodanighen subtijlen hersen-gespin moghen andere afhaspelen. Wy die de eenvoudigheyt in alle hooghe saecken beminnen / houden ons verghenoeght met de drie stucken / die ons Moses desen aengaende leert Vers. 14. 15. 16. 17. 18. 19.

Het eerste is / dat Godt alle die Lichten heeft ghestelt aen het Firmament des Hemels. 't Firmament was de gheboesghelijckste plaetse voor deselve / om bequamelijck van boven af de Lucht en den geheelen Aertbodem met haren glants en wermte te beschijnen. Niemand Luc. 8, 16 als hy en Kaerlse ontsteken heeft, deckt die met eē Vat, noch steeckse onder een Bedde, noch schuytse wegh onder een Coornmate: Maer setse om hoogh op den Luchter, op den Candelaer, om dat alle die ghene, welcke inden Huy-

66 Vande Scheppinghe

Huyse zijn, haer licht soudem
mogen sien, sept Christus Luc. 8.

Het tweede is / dat Godt de
Hemelsche Lichten niet alle een-
derley / maer seer verscheyden
ghemaect heeft: Want een an-
der klaerheydt heeft de Sonne,
een ander klaerheyd heeft de Ma-
ne, en een ander klaerheyd hebbē
de Sterren; lae de eene Sterre is
van de andere verscheyden in
klaerheyd, sept Paulus 1. Cor. 15.

De aldergrootste klaerhepdt
is by de SONNE. De Sonne
is de oorspronck van het Licht:
De Fonteyne van de warmte:
Het ooghe ende de Stove van de
geheele Werelt: De Vader van
de daghen: De Heere vande
Jaren: Het cieraet vanden He-
mel: 't Herte ende des Levens
kracht van alles wat onder den
Hemel is. 't Is de Sonne / van
dewelcke den heplighen Poete
zinght / dat sy haer Tente en
Davilloen heeft inden hooghē
Hemel /

*Van vvaer sy komt ten thoon,
Als eenen Bruyd gom schoon,
Vt zyn Bedd' toegherust:*

of

1. Cor. 15
41.

Psal. 19.

Of als een dapper Helt,
 Die kloeck in 't vlacke Velt,
 Loopt zynen vroggh met lust.
 Sy staet op aen 't cen endt
 Van vvaer sy ommervende
 Aen d'uyterst' Hemels palen
 En daer en is geen Man
 Die sich verberghen kan
 Voor hare haete Stralen.

De **MANE** mogghen wy met
 recht noemen de tweede cere
 vanden Hemel. Een spieghel
 is sy van de Sonne: Een Son-
 ne vande nachten: Een Moes-
 der vande maenden: Een Maer-
 schalck van de Wateren: Een
 Regente van de Hoben: Een
 makerelle van de Huiwelijken:
 Een vriendinne van rust en stil-
 te/ende nochtans cen Beelt van
 onrust / van onghestadigheyt.
 Want sy doet ons 't elckemael
 den slaep / die een Suster en
 Doorbode is van de doot / inde
 voghen druppen; ende wanneer
 wy schoon met ghewelt wacker
 blijven / soo thoont sy ons door
 haer wanckelbaer Licht / hoe
 wanckelbaer en veranderlyck
 dat alle dinghen zyn / die sy be-
 schynt.

Syr. 43.

68 Vande Scheppinghe
schijnt. De Mane, seyt Syrach,
verandert haer wonderlijcken.

Dese beyde noemt Moses
groote Lichten of Lichters. De
Sonne gaet in glants alles te
boven / ghelijck eenen Coninck.
De Mane, als een Coninginne /
geeft naest de Sonne het groot-
ste schijnsel. Ten laetsten vol-
ghen oock / ghelijck als haer
beyder Hofghesin ende Treyn /
de STERREN, die nae het oog-
ge te rekenen veel kleynder zijn
van Licht ende Lichaem / als
een van die twee.

Iob. 26.

13.

De Sterren heeft Godt alte-
mael soo ordentelijck gheschickt
ende gheschakeert / dat het veel
gheneughlijcker is ter midder-
nacht by een klare Lucht het
Firmament des Hemels aen te
zien / met soo vele en verscheyde-
ne Lichtjens / ghelijck Bloem-
kens verciert / als het is by kla-
ren daghe zich te vermaccken in
eenighe Beemden / jae Co-
nincks Hoven.

Sommige van dese Sterre wor-
den genoemt dwalende Planeten,
die elcx op haer selven een eygen
loop

looy hebben soo wel als Son
 ofte Maen/en niet en schemeren
 in onse ooggen: Te weten/ Shab-
 thai, Tfedeck, Maadim, Nogah,
 ende Cocab, ghelijck de Ionen
 spzecken; ofte ghelijck de Hey-
 denen spzecken/ Saturnus, Iupi-
 ter, Mars, Venus ende Mercurius.
 Dese Planeten, soomen de Astro-
 logijns magh gheloven/ hebben
 al 't samen groote kracht ober
 de benedenste Werelt/en sonder-
 lingsh ober den Mensche/die ge-
 lijck een kleyne Werelt is.
 Ten exempel / Saturnus, neder-
 sendende een zwack licht en
 flauwe wermte/ doet alleenlijck
 oprijsen eenighe dampen upt de
 morasschen/ slijckgoten en mist-
 hoopen/ die hy niet machtigh is
 verder te bzenghen / als in het
 koudste deel vande Lucht / ende
 soo besmetten sy eerst de Lucht/
 daer nae oock de Menschen/
 door haer koude en drooghte/
 twee vanden van ons leven/
 het welcke bestaet in wermte en
 vochtigheddt; Derhalven seg-
 ghen sy / dat het fatael is onder
 het Regiment van dese Planeet
 ghe

70 Vande Scheppinghe
ghebozen te worden/ en ghelijck
den eersten Adem te suppen uyt
zijn senijnighe borst. Hierom
hebben oock de beuselaghtighe
Poëten Saturnum ghenoeint den
Kinder-eeter. Een beter Planect
is die gene/welcke van haer ge-
noemt wort Iupiter; want deselve
is niet alleen naerder / maer
oock klaerder als den anderen/
ende sent stercker wermite neder
op Werden / waer dooz soete en
lieffelijcke waessenen ghetroe-
ken worden uyt de Wateren;
Dienvolgens sy houden dat het
ghesont is gebozen te worden/
als dese regneert / jae dat het is
een Doozbode van veel gelucks.
Daer nae volghter een Sterre
van een roode en vperighe Pa-
ture / welke veel stercker hitte
van haer ghevende / de dampen
diese verweckt / oock niet denen
ontsteect. Dese wort genoemt
Mars, den stoorkebant van den
Oorloge; ende men sept / dat die
ghene/welcke hare eerste Lucht
scheppen onder sulcken constel-
latie / meest al heet-ghebakerde
Iupden en haestige koppen zijn/
seer

seer hantbaerbigh en gereet om
 een woort met een slag te beta-
 len. Venus, ofte de Avont-ster-
 re treckt soete waessenen / ghe-
 lijk Jupiter, welke vallende in-
 der nacht / allerley planten voes-
 den en verheughen; oversulckx
 woort sy geacht seer vruchtbaer /
 ende als een Moeder van de
 doort-teelinge. Mercurius heeft
 dock zijn eyghenschappen in ha-
 ren Almanack; ende sy gheben
 voor / dat die ghene welke daer
 onder ghebozen worden / lief-
 hebbers zijn vande Musijcke
 en allerley spullen / subtijle Gees-
 ten / loose doortrayte schalcken /
 Coopluyden / Hovelingen etc.

Wy bekennen geerne / dat de
 Planeten hare krachten hebben /
 en dat sy die uytstortē over dese
 benedenste deelen vande werelt.
 Want niet sonder redē en wor-
 den sy in Gods woort genoemt
 Hemelsche Heyrkrachten; Wo-
 ven dien / alsoo daer niet een ee-
 nigh Bloemken op het Velt / jae
 niet een steentjen / niet een beent-
 jen in de Aerde en is / of 't heeft
 zijn kracht en ghebzupck; Hoe
 waer

72 Vande Scheppinghe
 waer het dan ghelooftijck / dat
 de Lichten des Hemels / die sup-
 verder en grooter zijn als de
 heele Werde / niet met allen en
 souden vermoghen / ofte konnen
 uprechten? Nochtans / dat men
 up den loop der Sterren vaste-
 lijck soude konnen voorszeggen /
 wat den Mensche nakende is /
 houden wy niet alleen vooz beu-
 selmart / maer vooz een Godt-
 loose Superstitie / en vooz een
 soorte van Afgoderije / iae Toos-
 berije / seer scherpelijck in Gods
 woort verboden. Levit. 20. 27.
 Deut. 18. 11. Esai. 44. 25.
 Jerem. 10. 2. etc.

Deffens de Planeten zijnder
 noch andere Sterren, welke
 glinsteren / schemeren en flicke-
 ren in ons gesichte / en die wor-
 den genoemt Fixæ ofte vast-staen-
 de Sterren: want sy en verdoeren
 haer niet anders / dan altemael
 ghelijckelijck / blijvende altijd te
 samen in eenderley posture. Van
 dit slaggh isser soo een groote
 menichte / dat het onmoghelijck
 waer deselve te tellen.

Niet te min sy worden afghe-
 deelt /

*Astra ve-
 gunt homi-
 nes, sed ve-
 git Astra
 Deus.
 Sapiens do-
 minabitur.
 Astris.
 Astra in-
 clinant,
 non necessi-
 tant.*

Genes.
 15. 5.

deelt/niet alleen ten aensien van
 hare grootte/ in sesterley Sorte-
 ringen / ende men wil segghen/
 dat elcke Sterre van de minste
 soorte wel achtiennael grooter
 is/ als geheel den Werden-kloot:
 Maer oock ten aensien van
 haer situatie en plaetse. Want
 inden Zodiaco ofte Gordel des
 Hemels alleen / worden van de
 Sterre-wijzen ghetelt twaelf
 Tepckenen en Beelden / die sy
 noemen den Ram: den Styer: de
 Tweelingen: de Kreft: de Leeu-
 we: de Maghet: de Waeghschale,
 die dagh en nacht ghelijck
 weeght: De Scorpioen: den
 Schutter: den Bock: den Water-
 gieter, ende de Visschen. Bun-
 ten den Zodiacum zijnder noch
 meer dan eens soo veel Sterre-
 Beelden / waer van eenighe
 Noord-waerts staen/ en andere
 Zuyt-waerts. Men d'eene zijde
 vintmen den Draeck: de Beeren:
 den Pyl: den Arent: de Swaen: den
 Dolphijn, &c. Men d'ander zijde
 den Orion: den Haes: den Hont:
 den Raven, en meer andere / te
 lanck om te verhalen.

Iob. 9. 9.
Iob. 38.
31. 32.
Amos. 5.
8.

74 Vande Scheppinghe

De heylighe Man Iob noemt
ter twee drie uyt den hoop / in
zijn ix. cap. segghende / Godt
maeckt den Waghen aenden He-
mel, ende den Orion, en het Se-
ven-ghesternte, ende de Sterren
reghen het Zuyden. Den Wa-
ghen verthoont zich boven on-
sen Horison met het begin van
den Herfst/inde Maent Septem-
ber. Den Orion, vande Boeren
Jacobs-staf ghenoeemt/verthoont
zich in December, met het begin
vanden Winter. De Pleiades,
ofte het Seven-gesteinte zietmen
inde Lenten. Ende de Came-
ren in't Zuyde/dat is de Zuyd-
sterren/die ten meerendeele voor
ons verburghen blijven/ gelijk
in beslotene Camers / sietmen
eenighe inden Somer: als ter
exempel de Hont-sterre, waer
van de heetste daghen in het
Jaer ghenoeemt worden Hont-
daghen. Een Sterre is dit van
seer wonderbaerliche krachten:
want de Experientie leert / dat
alle Wertvuchten deselve ghe-
waer worden; Jae sy doet de
Zee branden / de Poelen en
staen-

staende wateren het onderste
 boven keeren / de Wijnen inde
 Hielders arbeiden / ende de Hon-
 den overwegh niet alleen hij-
 ghen / maer oock somwijlen ra-
 sen en dul worden.

Het derde poinct / 't welck
 Moses in de Hemelsche Lichten
 ons aenwijst / is dit / dat Godt
 alle deselve / so groot als kleyn /
 gheschapen heeft tot een goet
 en nodigh Eynde, te weten / om Jerem. 31
 te schijnen op Aerden ; om te 35.
 onderscheyden daghen en nach-
 ten : om te geven Cepckenen en
 Tijden / Daghen en Jaren ; en
 om de Jaren wederom te ver-
 deelen in vier Quartieren / dat
 is / in Lente / Somer / Herfst /
 Winter ; welke zijn als vier Philo:
 Princesen / die elckanderē hand Iud.
 aen hand vasthoudende / altijd
 rontomme springen / ghelijck in
 eenen Heydans / ende het Jaer Psal. 65.
 't elckemaels croonen / elcx met 12.
 hare sonderlinge gaven en nieu-
 we presenten.

Wij hebben verstaen / hoe dat
 de Almachtighe Godt / op den
 vierden dagh der Scheppinge /
 D ij den

76 Vande Scheppinghe
den ruymen Hemel met soo hoo-
ghe / soo vele / soo schoone / soo
groote / soo snelle / en soo nutte
Lichten heeft verciert. Wie
kan sulckx alles recht bemere-
ken / die niet datelijck en sal uyt-
roepen met Baruch; O Israell hoe
heerlijck is het Huys des Heeren?
Hoe wijt en hoe groot is de stede
syner Wooninghe? Sy en heeft
gheen eynde, ende is onmatigh
hoogh. Ghewisselijck / Is de
minste Sterre inden achtsten
Hemel achtiënmael grooter
als de gantschen Werden-kloot /
denckt dan hoe groot en ruynt
dat wesen moet den gheheelen
Hemel / daer in soo veel duysent
Sterren staen / en daer in noch
soo veel leeghe plaetsen zijn dat
ter wel duysentmael meer sou-
den kunnen staen? Ende is de
buijtenste schoorste / is de Vloer
en onderste Solderinge van den
Hemel (die wy alleenlijck van
der Werden af sien kunnen) soo
schoon? o hoe schoon moeten
dan wesen alle de binnenste Za-
len / de Stacie-Cameren / ende
de rijke Cabinetten in dat al-
der

Bar. 3. 24.
25.

beropperste Hups onses He-
melschen Vaders!

De Coninck David hadde on-
gherwijfelt wel een magnifijck
Valleys op Aerden: maer als
hy nae den Hemel zijne ooghen
opfloegh / ende niet meer als de
buytenste Muren van dat son-
der handen gemaeckte Valleys
aensagh / daer bleef hy niet zijne
sinnen hanghen / daer verlooz
hy hem-selven / daer sach hy soo
veel heerlijcks / dat hy alles wat
Aerts was vergadt en verach-
tede / ghelijck wy sien konnen
uyt dit zijn gesangh / Psalm. 8.

Heer, als ick recht beginne aen te merc-
ken,

Die Hemelen, die kostelijcke wvercken
Van uwe hant: de Maen, en al dat
Licht

Der sterren, die ghy Heer, daer
hebt ghesicht.

Dan segh ick: O hoe groot en hoogh
van vvaerden

Is uwen Naem, door't gants begrip
der Aerden!

Ghy hebt, o Godt, u hooge Maesteyt
Over den Top der Heeml'en uytghe-
breyt.

Veel heplige Mannen/ op den
 Hemel star-oogende / zijn door
 zijn liefelijck ghesicht met soo
 groote vzeughde ontstelken ghe-
 weest / dat het hert in haer lijf
 wiert als een ghesmolten was/
 en dat haer ooghen in traen-a-
 deren veranderden. Sp en kon-
 den den Hemel niet aensien/ ofre
 sp moesten weenen / soo dat de
 tranen ober hare wanghen big-
 gelden. Want sp saghen daer
 op / eben ghelijck een Ballingh
 siet op zijn Vaderlant: ofte ghe-
 lijck een Schipper ter Zee / in
 een zwaer tempeest / siet op de
 Haven/als hy ontrent het Lant
 komt: ofte ghelijck een woyste-
 laer en Camp-vechter siet op de
 Prijs-Croone. Wanneer sp
 onderbonden dat den ondersten
 gront des Hemels soo schoon en
 heerlijk was / sp besloten daer
 upt dat de Wooningen in 'thuis
 hares Vaders hier boven/ die sp
 na dit leven vastelijck verwach-
 teden/ noch al ongelijck schoon-
 der en heerlijcker souden wesen.
 Ende dit heeft haer ghestreckt
 in arbeydt tot ruste / in droesse-
 nisse

nisse tot troost / in strijt tot stercke / in neerlaghe tot overwinninge / ende in 't midden vande doot tot een seker leven.

Doen nu den Hemel om hoogh 't zijne ghekegghen hadde / ende van Godt soo schilderachtigh was ghemarmert / met menigerley gulden en zilbere Sterren / die nae Godts voorszrift sonder seplen altoos seerjodentlic d'ee sus en d'ander so voortgaen / eben als ofte sy leefden en verstant hadden / altemets haer verberghende vooz ons / altemets haer verthoonende aen ons / en alletijts spelende in ons ghesicht / ghelijck ofte sy stonden en dansten tot ons vermaeck ; soo is daer nae Godts werkende kracht nederghedaelt om laegh tot desen ondersten Kloot, ende heeft daer 't Hims oock opgheschickt / 't selve verrijckende met nieuwe Schepselen ; met Schepselen segghe ick / die niet alleen hebben een Wesen gelijck de Elementen, ende een Groependen aert gelijck de Planten, ende een snel Beweeghen ghe-

D iij licks

80 Vande Schoppinghe
lijck de Hemelsche Lichten :
Maer oock een scherp Ghevoe-
len / te weten / Visschen en Vo-
gelen, Gewormten en Gedierten,
over alle dewelcke als Heer en
Meester, ghestelt is den redelijc-
ken Mensche.

Op den
vijfden
dagh de
Visschen en
Vogelen.
Genes. 1.

20. 21.

Psal. 104.

25.

Erstelijck heeft zich Godt
ghekeert tot de *WATEREN*,
en daer upt voortghebraght alle
swemmende en alle vlieghende
Scheepselen.

Het Water selve heeft hy ver-
vult met alderley *VISSCHEN*,
grootte en kleyne / van meniger-
hande ghestaltenisse: want ghe-
lijck den Hemel / alsoo heeft oock
de Zee haer Sonne / Mane / en
Sterren: Ende ghelijck de Aer-
de / alsoo heeft oock de Zee haer
Roose en Druyve / haer Oly-
phant en Paert / haer Kat en
Hont / neffens duysent andere
seer vzeemde maechfels. Men
soude hier langhe en breet mo-
ghen discoureren vande grootte
Walvisschen, die haer altemets
ghelijck klippen en Eplanden
in de Zee opdoen / heele Men-
schen inslicken / ende heele Sche-
pen

Ioan. 1. 17

Plin hist.

l. 32. c. 1.

pen omflaen: Ofre men soude Plin. 1. 9.
 hier mogen beschrijven de won- c. 25.
 derlijke kracht van een kleyn
 Dirschken / het welcke ghelijck
 Plinius en andere ghetuygen een
 groot Coopvaerdij-Schip / dat
 met een stercken wint / al zijne
 zeplen op-hebbende / snellijck
 door de Zee henen suyft / schie-
 lijck kan doen stil legghen / als
 een onbeweeghlijke Steenrot-
 se / wanneer het daer teghen aen
 gaet legghen: Waer over dat
 het oock inde Latijnsche tale
 ghenoeit wort Remora, als of-
 temen seyde Meer-houwer.
 Maer laet ons komen tot de
 eetbare Dirschken.

Daer is Zee-visch / ende daer
 is Revier-visch. Wt de Zee
 krijghen wy menigherley Ghe-
 rechten op onse Tafels / ende by
 nae alle Maenden wat nieuws.
 In den Cabeljaeuw / den Schel-
 visch / den Pieterman / den Zee-
 haen / den Bolck / den Mole-
 naer / ende dierghelijcken Mont-
 visch / waer onder den Haringh
 met recht de Lelpe en de Croone
 draeght. Dan oock allerley
 D v Plat-

82 Vande Scheppinghe
Plat-bifch/ als Bot / Scholle/
Scherre / de Tonghe / ende den
Koch / wel walghelijck in het
ooghe / maer smakelijck in den
mont. Daer toe komt noch al
die klepne / maer lieffelijcke peul-
fel-mart: als Crabbekens / Oe-
sters / Mosselen / Alpkruycken /
en de snoeperighe Guarneelen.
Immers so vele en verscheyde-
ne Dissen lederen ons upt de
soete Wateren / nu dit en dan dat
nae het saepsoen des Jaers is.
Den Spiering heeft zinnen tijt /
dat hy met machtighe Leghers
den stroom oploopt: Den Doorn
heeft zyn tijt: den Houting heeft
zijn tijt: den Elst / Salm / Steur /
Berm / Prick hebben haren tijt /
ghelijck die ghene best weten /
welcke wonen ontrent de Re-
vieren. Oock en zijn de Meeren
en staende Wateren niet vreck
en karigh teghen ons / maer
schencken aen onse Neucken
Carper / Braessem / Snoeck /
Wint / Baers / Blicck / het net-
te Alfken / het klepne Gzundel-
ken een recht wervelken voor
een siecke-mans mont / ende den
steke

stekelighen Post/ die niet sonder reden ghenaemt wort Heerenkust. Iae selfs de drabbighe Slooten en Delven brenghen doek het hare by: want daer upt konit den Mel/ den Palingh/ den Puyt / ende den Louw ofte Zeelt/ die aller Disschen Medesijn-meester is. Waer wat Aspirius soude het al kunnen verhalen? 't Waer inners so onmogelijck te tellen de Disschen/ als de Golven van het Water.

Daer-en-boven / heeft Godt upt de Wateren doen op-komen ontallijcke GHEVOGELTEN, van alderley soorten. Want daer zijn Tamme Voghelen/ ende daer zijn Wilde ofte Roof-Voghelen/ als Arenden / Valcken / Sperwers &c. Welcke doek tot dien eynde ghewapent zijn met groote vleugelen/ scherpe klauwen/ en kromme becken/ om hun Proye ras te vanghen/ vast te houwen / en veerdigly te scheuren. Wederom daer zijn Voghelen die de eensaemhepdt soecken / en altyt alleen op haer selven leven/ behalven wanneer

84 Vande Scheppinghe
sy bzoepen: Ende daer zijnder/
die 'tgheselschap lief hebben / en
geerne 't samen vliegghen met
heele trouwen / als Swanen/
Gansen/ Enden / &c. Weder-
om/ daer zijn Voghelen/ die on-
der geen Oydze staen / maer een
onghebonden Vrijheyt houden:
ende daer zijnder / die hare Po-
litije hebben / en niet sonder een
Opperhoofst of Leydtsman en
willen zijn / als met namen de
Cranen/ ja oock de klepne Bpe-
kens: want onder deselve is al-
tijt eenen Coninck/ den welken
sy ghehoorszamen / en over-al
volghen waer hy voor-gaet.
Dese Coninck steeckt onder al-
len upt/ niet alleen in grootheyd
des lichaems / maer oock in
sacht-sinnigheyt: want hoewel
hy eenen Angel heeft/ nochtans
en ghebeyt hy den selven niet
lichtelijck in Gramschap; lee-
rende alle Overheden met zijn
Exempel / dat sy behooren te
wesen Lanckmoedigh en traegh
tot Toorn. Sels de ghemeyne
Bpen/ die het exempel van ha-
ren Coninck niet en volghen/
maer

maer haest gram worden / ende
 dan met den Angel datelijck
 van haer steken / verliesen haren
 Angel / en krijghen terstont be-
 rouw van hare korszelheyt: want
 den Angel quijt zijnde / sy quij-
 nen ende sterben. Laet dit aen-
 mercken alle Christenen, die dese **Matt. 5.**
Met van Christo haren Coninck **39.44.**
 hebben ontfanghen / dat sy niet **Rom. 12.**
 en moeten Wraeckgierigh zijn, **17.22.**
 nochte quaet met quaet vergel-
 den, maer quaet met goet over-
 winnen.

Voorts / men vint Voghelen/
 die noyt haer plaetse verlaten/
 daer sy ghekipt zijn: ende men
 vint / die alle Jaers verhuys-
 sen / teghen den Winter wegh
 gaende / en teghen den Somer **Ierem. 8.**
 weder-keerende / als Opebaers / **7.**

Swaluwen / Tozelduyven &c.
 Men vint Vogelen / die 'snachts
 schuylen / en 'daeghs vliegghen:
 ende men vint / die 'daeghs
 schuylen / ende alleen des nachts
 uut haer Sluyp-holen komen/
 als Rans-uylen / Vleer-muyssen /
 en diergelijcken Gespuyss. Men
 vint Vogelen / die geen of kleyn

86 Vande Scheppinghe
gheluyt slaen: men vinter / die
soetelijck singhen: men vinter/
die klappen / en soo perfect lee-
ren spreecken als Menschen / te
weten de Papegaeyen / Ravens /
Ceters &c.

Hieron. ep.
ad Presi-
dum.

Hoe gepl is het Dwyfken? Hoe
listigh is het Velt-hoen? Hoe
moedich is den Haen? Hoe luyt-
ruchtigh is den Roer-domp?
Hoe trouw is den Pellicaen, die
niet zyn eygen bloet zyn Jong-
kens doet en behoet? Hoe mach-
tigh is den Halcyon, die niet zyn
Nest de Zee bedwinght? Hoe
miraculeus is den Phœnix, die
out gheworden zijnde hem sel-
ven verbrand / en dan wederom
uyt die aschen verrijst?

Ambr. l. 5
Hexam.
c. 23.

Maer wat al deughts genie-
ten wy Menschen vande Voge-
len? Ons Schoor vermaecken
sy niet haer gesangh en gesthal.
Ons Ghesicht vermaecken sy
niet alleen niet haer vliegghen en
hippelen / maer doock niet haer
schoone Plummen: want daer
en zyn geen verwen ter Werelt /
of sy zyn ghezaept op hare vee-
ren. Wat isser witter / als een
Swaz

Swane? wat isser zwarter/ als
 een Raaben? wat isser soo kakel-
 vant/ als een Exter/ of een
 Meerholf? Hoe schoon is een
 As-vogelken? Hoe schoon is
 een Pauwe/ wanneer sy begint
 te proncken met haren Drillen-
 den staert/ in een klaren Sonne-
 schijn? Isser wel eenige Schild-
 derije/ ofte Tapijt/ ofte Bloem-
 werck/ dat dien glants en
 schoonheyt soude konnen halen?
 Ende om te komen tot onsen
 Smaeck/ Ick meyn/ dat die
 oock van het vleesch der Voges-
 len geen kleyn vermaeck en
 heeft. Al waert dat ons Godt
 tot spijs niet meer en hadde ge-
 gheben/ als de Vruchten der
 Aerden/ wy en souden van geen
 hongher steruen/ nochte ons
 seluen over de dorheydt van
 zijn hand te beklaghen hebben:
 Maer boven alle deselve heeft
 hy ons ghegeuen de Visschen
 des Meers/ ende oock noch bo-
 ven die de Vogelen des Hemels:
 niet alleen de Duxen/ Hoendes-
 ren/ Enden/ Gansen &c. Maer
 oock de Lijsters/ Snippen/ Pa-
 trijs

88 Van de Scheppinghe
trijfen / Phesanen / Crap-gan-
sen / en diergelijcke / welke de
Casels van Princen konnen
eeren en stoffeeren. Ghy siet
hoe wonderlyck / en hoe lieflyck
dat Godt zijn voorszienighepdt
heeft laten spelen / soo in de
scheppinghe van de Dissen /
als van de Voghelen.

Beyde dese Soorten / gelijck-
se ghesamentlyck op eenen Tijt
van Godt zijn gheschapen / also
hebben sy oock groote Gemeyn-
schap met elckanderen: niet al-
leen ten aensie van hare Woon-
plaetse / zijnde Water en Lucht /
twee Elementen / die beyde
vocht / sacht / weeck en doorschij-
nigh zijn: Maer oock ten aen-
sien van haer Wesen / Bewe-
ginghe / en Doort-teelinghe.
Want wat aen de Dissen zijn
hun schubben / dat zijn aen de
Voghelen hun veeren: Ende
wat aen de Dissen zijn hun
vinnen / dat zijn aen de Voghe-
len hun wiecken. De Dissen
bliegghen ghelijck Voghelen met
haer vinnen door het Water /
om hoogh en om laegh / haer sel-
ven

ben keerende en wendende door
kracht van haren staert / met
een groote snelhepd: De Voge-
len insghelijcks z weden met ha-
re wiecken door de Lucht henen
en weder / als ofte sy daer inne
z wonnen. De Voghelen heb-
ben elcks eenen ghesetten tijt/
dat sy haer Eperen leggen: en-
de de Disschen/dat sy haer kuyt
schieten. De kuyt van een
Dis / is als de Legghe van een
Voghel. Sy en is inder daet
niet anders / als een Nest van
veel dupsent Eperkens / waer
door deselve wonderbaerlijck
vermenighvuldicht worden.

Oock heeft Godt de Schep-
per Disschen met Disschen / en
Voghelen met Vogelen verbou-
den door een ingheplante lust/
om haer selven te vermenghen/
gelijck met zijns gelijck. Geen
Manneken isser / of t soeckt een
Wijfken: Geen Wijfken / ofte
het voeght sich tot een Manne-
ken. De Disskens paepen / de
Voghelkens paren / om haer ge-
slacht voort te setten. Sommi-
ghe / nae dat sy haer selven eens
ver-

*Sic Venus
orta salo.*

90 Vande Scheppinghe
verbonden hebben / zijn elckan-
deren soo houw en trouw / dat
sy noch in leven noch in steruen
haer partuyz verwisselen / niet
anders dan als ofte sy ons
Menschen voorghestelt waren
tot Spieghele / om den Echten
Staet onverbzekelijck te on-
derhouden.

De Tortelduyve haer Gaep-
ken verlozen hebbende / wep gert
een tweede geselschap / en treurt
soo langhe tot dat sy sterft. Ja
die groote monstreuse Pot-vif-
schen inden woesten Oceaen,
wanneer sy paer en paer span-
eeren outrent vrende Custen/
hethoonen aen den anderen in-
der noot soo groote Liefde / dat
ick twijffele of men haers gelijc-
ken soude konnen geben. 't Is
meermaels ghebleecken op onse
Zee-dorpen / Ter-Hevde / te
Scheveringhen / te Catwijck /
en elders / als een van beyden
strande ofte vast raecte aen
den gront / dat als dan zijn We-
derpaer onghelooffelijcke moey-
ten dede tot verlossinghe van
dien. Men heeft somwijlen het
Man-

Manneken groot n. is baer sien
 maken en ghewelt bedriyven om
 zyn Wyfken. Men heeft som-
 wijlen het Wyfken naer haer
 Manneken sien komen aendzin-
 ghen / met een verbaerlijck ghe-
 druys en ghesuyt / uytspouwen-
 de heele stroomen waters / om
 dat selve vlot te maecken ; ende
 dat niet eens / maer acht / ne-
 ghen / thienmael en meer / met
 sulcken hartneckighepdt / dat
 somwijlen d'een voor d'ander
 is blijven sitten / ofte dat sy alle-
 beyde ghelijckelijck zyn verloo-
 ren gegaen. Het is voo?waer
 wel een groot wonder / sulcken
 Trouwe te vinden inde On-
 trouwe Zee ; ende dat noch by
 die woeste Monsters / doende
 niet min als die besaemde Vrou-
 wen van Indien / welke haer
 selven levendigh op hare doode
 Mang werpen / om alsoo te sa-
 men begraven ofte verbrandt te
 worden. Siet daer / hoe dat 4. Efd. 6.
 het stomme Water sonder Ziele, 48.
 uyt Gods bevel, levendige Schep-
 selen heeft voortgebracht, op dat
 alle Volcken zijne wonder-werc-
 ken

92 Vande Scheppinghe
ken mochten prijfen. Ende wij-
ders / hoe groot de kracht was
van dat Woort / het welke
Godt op den vijfden Daggh der
Scheppinghe spzack tot alle
dat Watergrups / tot Dissen
en tot Voghelen / segghende:
Sijt Vruchtbaer &c.

Op den ses-
ten daggh als
le Ghebrier.
ten en den
Mensche.
Genes. 1.
24 25.
&c.

Eyntelijck soo heeft sich
Godt op den festen ende lesten
Daggh gekeert tot de *AERDE*,
segghende: De Aerde brenghe
voort levendige *DIEREN*, een
yeghelijk nae zijner aert, en
VEE nae zijner aert, en *GHE-
VVORMTE* na zijner aert, ende
het gheschiede alsoo.

Terstont sagghmen inde Woe-
stijnen den fieren Leeuw / den
snellen Tyger / den grimmighen
Beer / den gierighen Wolf / den
loosen Vos / den bootsigen Aep /
de rickende Cibet / &c. Men
sagh op en aen de Gheberghten
de klauterende Geyten / Boc-
ken / Hinnen / &c. Men saggh
inde Dypnen de delvende Cony-
nen / Fretten / Hermels / &c.
Men saggh ontrent de Wateren
de Disgierighe Bevers / Otters /
Mie-

kicken. Men sagh op de Vel-
 den en Beemden het vette
 Schaepken / het gespecte Derc-
 ken / den stootigen Bul met zijn
 Melckrijcke koepe / het moedi-
 ghe Paert / den hoogh-gebulten
 kemel / den lastdragenden Ezel
 &c. In't korte / alderhande
 Ghedierten verthoonden haer /
 vanden grooten Olyphant af /
 tot het klepne Musken / jae
 Hiercken toe. Ende ick en we-
 te nauwijcks / waer over dat wap-
 ons meer behooren te verwon-
 deren / over de groote of de klep-
 ne: ten exempel / over de tanden
 van een wilt Swijn / of van een
 Matte: over het hooft van een
 Paert / of van een Pierwurm:
 over de stemme van een brullen-
 den Leeuw / of van een schate-
 renden Woerk: over de beenen
 van eenen Olyphant / of van
 een Vloot: over de sterckte van
 een Stier / of van een Mier.
*Deus ita magnus est in maximis, ut
 non minor sit in minimis: Godt o-
 penbaert zijn grootheddt in de
 aldergrootste dinghen soo / dat
 sy in de alderminste dingen niet*

94 Vande Scheppinghe
minder en schijnt / seyt een seker
Out-vader.

August.
in Psal.
148.
Ambr.
Hexam.
l. s. c. 2.

Doorts / alle dese Ghedierten /
van de meeste af tot de minste
toe / hebben niet alleen een groot
te perfectie in haer selven :
Maer oock een sonderlingh Ge-
bryck en Nuttigheyt ten aen-
sien van ons Menschen.

Enighe zijn ons dienstigh
tot voedsel met haer Bleeck /
immers so seer als Disschen
of Voghelen : te weten de Conij-
nen / Hasen / Hertten / Schapen /
Geiten / Swijnen / Koepen / &c.
Andere zijn ons dienstigh tot
decksel met haer Dellen : nae-
mentlijck de Dosschen / Bun-
singhs / Fluwijnen / Beeren / &c.
Enighe zijn sterck om voo-
ons te Arbeiden : als Ezels /
Kiemels / Ossen / en insonderheyt
de Paerden. Andere zijn gee-
stich om ons te verbzorghe : als
Enckhozens / Apen / Maerkat-
ten / Hondkens &c. Alle te samen
strecken sy tot onser Onderwij-
singhe / ende trecken veel al onse
herten met ghewelt opwaerts
tot verwonderinghe van Godt
den

den Schepper. Hoe wonder-
 lijk om sien is den Egel, met
 zijn scherpe stekelighe Huyt/ die
 hem selven in een rolt als eenen
 kloot/ ende sich maect tot een
 ronde bekkel/ om te beledighen
 den ghenen die hem beledighen
 wil? Hoe wonderlijk om sien
 is den Chamaleon, die van den Leo Af-
 Wint of Sonne leeft/ ende sich rican,
 by alle verwen/ daer hy ontrent
 komt/ of die hy maer aensiet/
 van verwe verandert/ nu geel
 dan root/ nu groen dan paers/
 nu zwart en dan wederom an-
 ders zijnde? Hoe wonderlijk
 om sien is den Olyphant, de
 grootste onder alle Dieren/ die
 beenen heeft gelijk Pilaernen/
 tanden soo langh en dick als
 Balckskens/ ende eenen rugge
 soo bzeet en vast/ datmen daer
 op Reduyten kan stellen/ ofte
 Casteelen van Hout/ met Sol-
 daten en Ammunitie van oorlo-
 ge wel voorzien? Geen Dier en
 is nae uytwendigh schijn soo
 grof en onbehorwen als een O-
 lyphant: Ende nochtans geen
 Dier en is so leerfaem/ so sterck
 van

Iob. 40.
 Scal. ex-
 erc. 204.

1. Mach-
 ab. 6. 30.
 Philostr.
 l. 2. c. 6.
 Plin. l. 18.
 Strabo. l.
 19.

96 Vande Scheppinghe
 van onthout / soo schalck en vol
 opmerckens als hy. Hy leert
 hups wercken doen ghelijck een
 Dienstvaeght. Hy weet boot-
 schappen te bestellen / hier en
 daer gaende / waermen hem
 sent: Hy en kan niet spreken/
 maer het spreken wel verstaen.
 Seer jalours is hy van zijn ee-
 re: Wanneer pемant hem schelt
 vooz een vuyl en leelijck Beest/
 dan wort hy soo gram / dat hy
 sulcken Menschē vernielen sou-
 de / indien hy hem konde ghenae-
 ken. Eerst is dit Beest seer fel
 en wzeet: maer het laet sich lich-
 telijck temmen; ende dat op dese
 wyse. Dae dat de Jagers hem
 hebben doen vallen in een loose
 en bedrieghlijcke Cuple / daer hy
 sonder hulpe niet wederom en
 kan uyt gheraken / soo laten sy
 hem daer een wyle tijt liggen
 hongherbasten. Dan komter
 eerstelijck eenen van de Jagers /
 die hem seer onghenadighlijck
 slaet op zijn snuyp en op zijn oog-
 ghen / daer hy 't scherpsste ghe-
 voelen heeft. Dewyle dese al-
 dus doende is / soo komter een
 twees

Iovius E-
 lo. 4.

Philostr.
 l. 2 c. 5.
 Alian. l. 3
 44. et l. 7.
 c. 32.

tweede / welke de *Mijnen* maecht / als ofte hy op dien eersten gram ware om het slaen van den Olyphant. Hy jaeght den selven wegh met stocken en steenen / ende den Olyphant van dien *Beul* quansups verlost hebbende / so brenghet hy hem *Gerst* / ofte *Kijs* / ofte *pets* anders / dat hy geerne etet. Sulcken *Wel* doet en vergeet den Olyphant niet : maer toont sich danckbaer / en opghelopen zijnde / so volghet hy zynen verlosser gewilliglyck waer deseibe gaet / en doet wat deseibe begeert.

Timmers soo veel wonderse soudemen moghen seggen van de *kleene Miere*, als van den *Proverb.* *De Miere* 30.24.25 *ten* *bouwen* hare huyzen seer &c. *kunstighlyck* onder de *Herde* / *Plin.* 1. 11 *bestaende* in drie verschepdene *cap.* 30. *Cameren* ofte *vertrecken*. De eerste is gelijck hare *Sid-plaets* se / daer sy vergaderen. De tweede is ghelijck hun *Maga* zyn / daer in sy hare *Jaerlyck* sche *Provisie* brenghen. De derde is ghelijck het *Kerckhof* daer

98 Vande Scheppinghe
daer in sy hunne dooden wegh
sleepen/ als Plutarchus betuygt.
Tot dese Camers gaen sy niet
veel draepen en zwaepen / dooz
verscheydene en seer kronne
toegangen/ op dat andere Ghe-
dierten niet lichtelijck en souden
daer binnen komen. Des So-
mers sozghen sy dooz den Win-
ter. Het is seer te verwonderen/
wat groote lasten dat sy in den
tijt des Ooghstes draghen en
voortkrupen nae hun onder-
aertsche Palleysen / nae hun
Schuyzen: Lasten/ veel zwaer-
der dan sy selve zijn. Iae het is
nauelijcks om te ghelooven / niet
wat Ordre dat sy hun Coorn
derwaerts brenghen / en aldaer
bewaren. Begint het te groes-
pen / sy bijtent boven af en bren-
kent. Dozt het nat / sy yemen
een schoonen dagh waer/ en leg-
gent in de Sonne te droogen &c.
Daer zijnder/ die heele Boec-
ken gheschreven hebben van der
Mieren Republicque en Polis-
tijc / tot leere en onderrich. inge
der Menschen ; ghelijck oock
tot dien eynde de Coninck Sa-
lomon

lomon het **Mierken** uyt zijn hol
gheroepen heeft / ende den **Luy-** Proverb.
aert voor ooghen ghestelt Pro- 6. 6. 7. 8.
verb. 6. seggende: Ga. t henen tot
de **Miere** gny **Luye**; siet hare we-
ghen aen en leert: Hoewel dat sy
ghenen **Vorst**, noch **Hoofman**,
noch **Heere** en heeft, so bereyt sy
doch haer **Broodt** inden **Somer**,
ende vergadert hare spijse inden
Ooght.

Maer men magh so veel won-
ders segghen als men wil / van
Mieren / van **Olyphanten** / van
Chamaeleons / van **Echels** / of
van eenighe **Gedierten** / **Voge-**
len en **Disschen** / dit is seker / dat
het wonderlijckste onder alle
Schepselen **Godts** den **MEN-** Genes. 1.
SCH is / wel alderlest gheso- 26. 27.
meert / maer aldermeest gheszi- Syr. 17.
bilegeert. God heeft den **Men-** 3. 4. 5. 6.
schen ghemaect nae zijn beeldt, 7. 8.
sept **STRACH**. Hy gaf hen,
dat alle vleesch hen vreesen moes-
te, en dat sy heerschen souden o-
ver de **Gedierten** ende **Voghelen**.
Hy gaf hen vernuft, sprake, oo-
ghen, ooren, en verstant, en ken-
nisse, en wets hen beyde goet en-
de

100 Vande Scheppinghe
de quaet. En heeft hen voor an-
dere Gedierten sonderlingh aen-
ghesien, hen te wijzen zijne groo-
te Majesteit. Doch hier van sul-
len wy (soo't de Heer toelaet) een
besonder Tractaet geven.

Siet daer beknoptelijck alle
de Schepselen Godts/die hy in
de eerste Weke der Werelt / dat
is inden tijt van ses dagen/ met
een treffelijck beleydt heeft ont-
ghewracht. Indien het zijn
Majesteit beliest hadde / hy
hadde in een ooghenblick des
tijts de Werelt soo konnen ma-
ken / ghelijckse is : Maer neen/
hy heeft ordentelijck lancksamen
en vertoghlijck daer mede wil-
len voortgaen/om ons te leeren/
niet alleen dat alle zijne Wer-
ken ordentelijck van ons moe-
ten worden aengemerckt: Maer
voch / dat alle onse Wercken or-
dentelijck nae zijn exempel moe-
ten worden aenghelept / sonder
ons te verhaesten. Men seyt
voort een gemeyn spreekwoort :
Versint, eer ghy begint ; ende dat
te rechte/ want Grooten spoet, is
selden goet.

Waerom
Godt soo
lancksamen
alles ghes-
cheyden
hebbt.

Ons

Dus verre hebben wy gehalt-
delt vanden Schepper, ende van
zijn Schepsel. Daer resteert
noch een stuckken/ te weten op
wat Tijt het Schepsel van den
Schepper eerstmael ghebloepet
is: want dat wijst ons Moses
oock aen met dese zijne eer-
ste woorden:

III.
Wat de Tijt
is/wanneec
Godt de
Werelt ges-
chape heb-
be.

Inden BEGINNE schiep Godt Hemel en Aerde.

Inden Beginne: wat is dat
gheseyt?

Van dit woort Begin worden
verscheydene Wtleggingen ge-
gheuen. Basilus telt seuen:
Ambrosius thien: Maer de een-
vondighste verklaringe is dese/
die Abenefra geeft/ namentlijck
dat het is gheschiet Inden Be-
ginne des Tijts: ofte liever/ ghe-
lijck Christus de Sone Godts
spreekt Marc. 13. Inden Begin-
ne der Creatuyren, die Godt ghe-
schapen heeft, met en in de Tijt.

Verklarings
ghe van het
woort Bes-
gin.

Matc. 13.

19.

Apoc. 10. 6. Dooz de Scheppinghe des Werelts en wasser ghenen Tijt, gelijcker oock ghenen Tijt meer wesen en sal na den onderganck des Werelts. Alleen was God vooz den Tijt. Eer de Berghen Psal. 90. 2 waren, eerder yet was soo was hy. Dan. 7. 13 Hy is de oude der daghen. Hy is Esai. 44. 6 de Coninck der Eeuwen. Hy is Apoc. 1. 8 de eerste ende laetste. Hy is de Alpha ende de Omega: het begin en eynde: selfs sonder begin en sonder eynde: die is, ende die was, ende die wesen sal.

Godt / die sonder begin ist heeft een begin gegeven aen den Tijt / ende in dat begin van den Tijt heeft hy oock met eenen ghegeven een begin aen de Werelt dooz de Scheppinge. Wat de Eerste Scheppinge belanght / namentlijck de Roepinghe van Yet int Niet, die is gheschiet in Instanti, in een Oogenblich; ende dat Ooghenblich hadde yet besonders / te weten dat het niet en was het slot of eynde van eenighen voozgaenden tijt / maer alleen het beginsel van den naevolghenden tijt. Wat de Tweede

Kecker-
 man, Sy-
 stem.
 PhyClib.
 1.c.7.

de Scheppinghe aengaet / die is gheschiet en voltrocken inde ses eerste daghen van de Werelt / ofte In dien tijdt welke datelijck nae dat eerste Ooghnblick is ghevolght : daerom als Moses seft / In den beginne schiep Gode Hemel en Aerde, Op en siet niet alleen op het eerste punct des tijts : maer oock met eenen op den loop en vloet van dien.

Nemant soude nu nu moghen vragen / wantmeer is dit gheschiet ? Hoe langhe ist wel geleden / dat de TRT eerst ghebozen wiert / en in de TRT dit AL? 't Is gheleden onghewaerlijck tusschen de vijf en ses duysent Jaren / volghens de Tijt-rekeninghe / die nu hebben in de heylighe Schrifure. Ghelijck de Werelt in ses daghen gheschapen is / alsoo kan oock de Tijt des Werelts bequamelijck verdeelt worden in ses Eeuwen. De Eerste is / van Adam af / tot Noah toe : ofte van de Scheppinghe des Werelts af / tot den onderganck des Werelts door een algemepne Waterbloet / be-

Naerder aentwiffinghe. 1. van het Jaer / waer in de Werelt geschapen is.

104 Vande Scheppinghe
staende in thien Generatien; ende
dit wort ghenoemt de Oude
Werelt, 2. Pet. 2. 5. De Tweede
is / van Noahs vloet tot Abra-
ham toe / bestaende insghelijck
in thien Generatien; ende hier
van daen begint Matheus de
Gheslacht-rekeninghe Christi
Matth. 1. De Derde is / van
Abraham af / tot David toe; ende
hier telt Matheus veerthien
Gheslachten. De Vierde is /
van David af / tot de Babyloni-
sche Ghevanckenisse, ofte tot
Iechoniam toe; ende hier telt hy
mede veerthien Gheslachten.
De Vijfde is / van de Babyloni-
sche Gevanckenisse tot Christum
toe; ende hier telt hy al wederom
veerthien Gheslachten. De
Beste en Ieste Ceuwe is / van
Christo af tot Nu toe / ende
voorts van Nu af tot de voleyn-
dinghe des Werelts toe; 't welke
ghenoemt wort de laetste Tije
Heb. 1. 2. 1. Pet. 1. 20. 1. Ioan.
2. 18. Daer nae sal volgen den
Sabbatismus, ofte de Ruste voor
Godts Volck / die beginnen sal
met de tweede komste Christi, en
duy-

duyzen sal tot in alle eeuwig-
 heit ghelijck ons Paulus leert 1.
 Theſſal. 4. 16. 17.

De vijf voozſte Eeuwen op
 een ghetelt zijnde / men bevint /
 datter van de Scheppinghe des
 Werelts tot Chriſtum toe / ver-
 lopen zijn 3929. Jaren / nae de
 rekeninghe van Beroaldus : ofte
 3952. Jaren / nae de rekeninghe
 van Hieronymus : ofte 3960.
 Jaren / nae de rekeninghe van
 Lutherus : ofte 3963. Jaren / nae
 de rekeninghe van Melanthon :
 ofte 3970. Jaren / nae de reke-
 ninghe van Bullingerus en Tre-
 mellius : ofte ontrent de 4000.
 Jaren / nae de rekeninghe van
 Buntingus.

Doet hier by de Jaren van de
 laetſte eeuw / dat is vande ghe-
 boorte Chriſti af tot nu toe /
 welcke zijn 1634. ghy ſult ſien :
 dat de Werelt gheſtaen heeft vijf
 duyſent ende ſes hondert jaren,
 ofte hart daer by. Dat is den
 gheheelen Ouderdom van den
 Tijd / ende van de Werelt in
 der Tijd.

Enighe Ioodsche Rabbinen

106 Vande Scheppinghe
 maken dese gissinghe / ghelijck
 de Werelt in ses daghen tijt is
 gheschapen / dat sy oock alsoo
 ses duysent Jaren sal staen / en
 dan vergaen. Tot dien eynde
 halen sy voor den dagh een oude
 Traditie of Prophetie van R. E.
 lias, die aldus luyt: Twee duysent
 Jaren heeft de Werelt ghe-
 staen sonder ofte voor de Wet.
 Twee duysent Jaren heeft se
 ghestaen onder de Wet. Twee
 duysent Jaren sal se staen nae de
 Wet. Dit loodsche Gedichtsel
 wort van eenighe Christen n
 hooghe gheacht: te meer / nadien
 de Schrift seyt / dat eenen dagh
 by den Heere is ghelijck duysent
 jaren, ende duysent jaren gelijk
 eenen dagh. 2. Pet. 3. 8. Doch
 het is een pdele phantasie:
 want men kan wel sekerlijck
 weten / hoe lange de Werelt ghe-
 schapen is gheweest / maer hoe
 langhe dat sy noch in wesen sal
 blijven / en kan geen Mensch se
 sekerlijck weten. Hoozt wat
 Christus seyde tot zijn Apostelen
 Act. 1. Het en komt u lieden niet
 toe, te weten de tijden of stonden,
 die

Act. 1. 7.

die de Vader in zijn eygen macht Mat. 24.
ghestelt heeft. En Mat. 24. Van 36.
dien daghe, en van die t'uyren en
weet niemant, noch oock de En-
ghelen der Hemelen, dan alleen
mijn Vader. Laet ons dan onse
dorghen afstrecken van het eynde
des Tijts / en wederkeeren tot
het Begin.

Men sal my wijders moghen
vraghen / In wat jaersoen ofte
Tijt van het Jaer / dat de We-
relt haer begin ghekregeen heb-
be. Was in de Lente / of inden
Herfst? was in den Somer / of
inden Winter? wanneer doch
begon de Wereldt een Werelt
te zijn?

Daer zijnder die meymen / dat
de Werelt inden Herfst ghescha-
pen is / op den vijf-en-twintig-
sten dagh van de Maent Sep-
tember, de Sonne gaende doo-
het tepcken van de Waghe, ma-
kende dagh en nacht evē lanck.
In dat gheboelen zijn de loden,
en met haer vele andere / iijt
poesaecke / dat de Boomen met
vruchten geladen stonden / doen
Godt de Werelt schiep: want

II.
Van den
tijdt des
Jaers /
maer in de
Werelt ges-
chapen sp.
Of inden
Herfst.
R. Elie-
ser.
Escula-
pius.
Firmicus.

Gen. 2. 16

Of inde
Lenten.

Theodo-

ret. q. 72.

in Exod.

Ambros.

lib. 1.

Hex. c. 4.

Fr. Iulius

in Exod.

c. 12.

Scaliger.

exercit.

257.

Exod.

12. 2.

Adam heeft gegeten van alderley
Boomen inden Lust-hove. Gen. 2.

Daer zijnder die meymen / dat
de Werelt gheschapyen is inde
Lenten, op den vijf-en-twintig-
sten dag van de Maent Martius,
de Sonne gaende door het tepe-
ken vanden Ram, ende aldaer
dagh en nacht eben lanck ma-
kende. In dat ghevoelen zijn
van outs gheweest de Chaldeen
ende Persen, ghelijck oock daer
in noch hedensdaeghs zijn/
meest alle gheleerde luyden; en-
de dat om dese redenen: Eerste-
lijck / delwijle Godt selve aldaer
het beginsel des Jaers stelt Ex-
od. 12. seggende: Dese Maent (te
weten Nisan ofte Abib) sal by u
de eerste Maent zyn, ende van
haer sult ghy de Maent des Jaers
beginnen. Ten anderen / om
dat inden tijt van de Werelt de
Werelt is op haer alderlieffes-
lijkste. Van paven de Voghel-
kens / Viskens / en alderley Ges-
dierten. Van groenen de Vels-
den / groepen de Crupden / bloes-
pen de Boomen. Ja in de Lan-
den nae het Suyden toe / heeft
men

men als dan rijpe vruchten aen
 Boomen en op Ackeren. *Selvs* Exod. 9.
 de Schryft leert ons / dat den 31. 32.
 Ooght by de Joden al begon ontrent Paesschen. Luc. 6. 1.

Daer zijnder oock die men- *S*finden.
 nen / dat de Werelt gheschapen *S*omer.
 is in 't herte van den Somer, op
 den twintighsten dagh van de
 Maent Iulius, de Sonne gaen-
 de door het teyken van den
 Leeuwe, makende seer lange da-
 ghen en korte nachten. In dat
 geboelen zijn van oute geweest
 alle de Egyptische Priesters:
 want siende / dat even op dien
 tijt de Riviere Nilus over het
 Land vloepde Jaer aen Jaer/
 ende 't selve vruchtbaer maecte/
 niet komende daer van eeni-
 ghe redenen bedencken / soo heb-
 ben sy den Nilum voor haren
 Godde gheshouden / ende zijnen
 blaet voor een begin van Gods
 werkingen ontrent de Schep-
 selen. Dit was een vuyle Af-
 goderij en Superstitie: Maer Gerh.
 nochtans daer zijn seer trefse- *M*ercator.
 lijke Mannen / die dese senten- *i*n Chro-
 tie (dat de Werelt in 't midden nolog,

110 Vande Scheppinghe
van den Somer gheschapen sy
voor goet bekennen / ende niet
geen kleyne redenen bekleeden.

Voer mijn hoofft / Ick late
clik een zyn gheboelen behou-
den: want 't sy datmen segghe
het eene / of het andere / daer aen
is wemigh ghelegghen.

De Schryfure en leert ons daer
van niet duydelyck yet sekere:
Ende daerom ick houde dat de
Menschen / welcke haer bekou-
nieren niet soedamighe speculac-
tien / meer hare curieuſheyt als
hare wijsheyt laten blijcken.

*Nihil sapi-
entia odio:
sius acumi-
ne nimio.*

*Beant-
woordinghe
van een
neuswijſe
vraghe.*

Al te verre gaet de neus wij-
ſicheyt van die Menschen / wel-
cke ons voorwerpen: Heeft de
Werelt een begin gehad / lieve /
waer was Godt dan voor des
Werelts begin? ofte wat ghe-
ſelſchap hadde hy? ofte wat
dede hy?

't Waer wel ſoo goet / dat de
Mensche in zyn eyghen Schip
kroope / ende aldus by hem-ſel-
ven dachte: Wat was ick / eer
ick ghebozen was? ofte waer
was ick / eer ick ter Werelt ghe-
komen was? Aldus aenmere-
kende

kende zijn eyghen vuylen en el-
lendighen oorspronck / soude hy
te beter in de palen van ootmae-
digghend ghehouden worden / en-
de niet eens durben bestaen din-
ghen die hem te boden gaen.

Psal. 131.

1.

Wanneer Augustinus ghe-
vraecht wiert van eenige licht-
baerdighe Gesellen / wat Godt
maeckte / eer hy de Wereldt
maeckte: soo antwoorde hy niet
anders / als dat Godt de Helle
maeckte voor soodanighe spot-
voghels: ofte dat hy roeden te
samen bont om daermede sulcke
Gasten te geesselen.

Nochtans om op dit poinct
eenich naerder bescheyt te geven
aen die ghene / welke sulcx vra-
ghen wyt eenbondigghed / so ant-
woorden wy aldus: Godt is de
EL SCHADD AI, dat is / de
Godt aller ghenoeghsaemheid /
die niets bintten hem-selven van
van doen en heeft. Hy bestaet
in hem-selven / ende en de-
pendeert van geen andere din-
ghen. Hy en behoeft niet / ghe-
lijck wy / te gaen bedelen om zijn
onderhoudt ende vermaeck:
macc

112 Vande Scheppinghe
maer hy heeft het alles in sich.
Konde Scipio seggen/noyt ben
ich minder alleen / dan wanneer
ich alleen ben: ende wat men
nen wy / dat Godt niet en soude
konnen wesen sonder ons / of
sonder andere dinghen? In
Godt heeft eyghentlyck plaetse/
't ghene den Griekschē Prins
te Bias seyde / doen hy naeck
uptginc: *Omnia mea mecum porto.*
Al het mijne draegh ick met wy:
want in Godt ist alles.

Godt en vout zich geensins
alleen vooz de Scheppinghe der
Werelt: want hy heeft van alle
eendwighepd hy sich ghehadt zij-
nen Sone, ende zynen heylig-
hen Geest.

Oock en was Godt doen niet
ledigh: maer hy heeft doorszien
zijn Eere / ende Wesen. Hy
heeft voorszien het Patroor van
het Hertsche Ghebouw; hy
heeft ons voorszien in Christo
zijnen Sone / als ons Paulus
leert in zynen Brief tot den E-
phes. c. 1. Ghelooft sy de Godt
(seyt hy) en de Vader onses Hee-
ren Iesu Christi, die ons ghesegent
heeft

Ephes. 1.
3. 4.

heeft met alderley geestelijcken
zeghen inde Hemelsche goeden
in Christo. Gelijk hy ons in hem
uyverkoren heeft eer des Werelts
groot gheleyt was &c.

Wier mede sal ick staecken de
Verklaringe van de eerste woort-
den Mosis, aengaende het begin
deses Werelts / daermede hy
noek een begin ghemaect heeft
vande heylige Schrifture; en sal
in't vervolgh op dit alles geben

Een naerder T O E- E Y G E N I N G E.

Soo wanneer de Philosoph
Diogenes, nae zijn weder-
komst van de Olympische Spe-
len / ghebraecht wiert / of daer
met eenen grooten toeloop van
Menschen en was gheweest.
Op antwoorde aldus: den toe-
loop sagh ick wel wasser seer
groot: maer weynigh Men-
schen hebbe ick daer gebonden.
Dit wilde hy segghen / dat het
meerendeel van de Ryckers / zij-
nes

Applica-
tic.

Wp behooren ons te
begheven
tot een meer-
stige aen-
merkinghe
van de
Scheppinge
des We-
relts.

Laërtius.

114 Vande Scheppinghe
nes achtens / soodanigh niet en
waren inder daet / als sy schenen
in ghelaet. De uitwendighe
ghedaente en maecht den Men-
schen niet / maer het verstant:
want andersins soudemen oock
van een 's Menschen Conters-
feptsel moghen seggen / dat het
een Mensch is.

Val. Max. Eenem Xenocrates in oude tij-
den / om dat hy niet en wiert
ontsteken tot eenighe liefde of
bleeschelijcke lusten / dooz de der-
tele omhelsinghen en geyle kuf-
kens van de overschoone Phry-
ne, die wiert ghescholden van
haer / en oock van andere gehou-
den / dooz een Statue ofte houten
Beelt / en niet dooz een Mensch.

Affer yemant in dese Werelt /
die niet en let op de spelende
Voorsnigheyt Gods dooz alle de
deelen van de Werelt: ofte die
dooz de schoonheyd van Hemel
en Aerde, niet en wort ontsteec-
ken / om God den Schepper des
Hemels en der Werden te eeren /
te lieben / en te dienen! met alle
recht moghen wy van sulcken
eenen segghen / dat hy gheen
Men-

Menschē is. Wat is hy dan? P^{sal.} 115.
 meer en is hy niet/als een Beelt
 van een Menschē: want ooghen
 heeft hy/ maer niet om te sien:
 ooren/ maer niet om te hooren:
 ende een herte/ maer niet om te
 verstaen.

God die de waerhepd selve is/
 ende alle dinghen best kent ghe-
 lijckse waerlijck zijn / noemt in
 zijn woort de Goddeloose Men-
 schen / die hem niet en kennen/
 Beesten die gheen verstant en
 hebben, Ende om te bewijfen
 dat sy inder daet Beesten zijn/
 soo heeft hy daer van een exem-
 pel ghestelt inden groot-mach-
 tighen Coninck Nebucad-Ne-
 zar: want overmids hy zijnde
 een Monarche des Werelts/
 Godt den Schepper des We-
 relts niet en kende nochte eerde/
 daerom heeft hem Godt alsoo
 ghestrast / dat hy van zijn ver-
 stant berooft zijnde / wiert ver-
 stooten van de Menschen. Hy
 at Gras als Osschen: Hy sloep
 op het bloote Velt / onder den
 dauw des Hemels / levende als
 een Beeste/ by de Beesten; ende
 dat

P^{sal.} 49.
 21.

Daniel. 4.

116 Vande Scheppinghe
dat seuen Jaren lanck / tot dat
zijne hantz wiesche als Arents
vederen / en zijne naghelen als
Doghels klauwen. Waer uyt
blijckt datmen sulcke Menschen
die Godt niet en willen kennen/
oock niet en behoort voor Mens
schen te kennen.

Wel op dan / mijn Ziele / weest
niet als een Mol / die staegh
lept en wzoet in de Aerde.
Psal. 32.9 Stelt u niet aen als een Paert /
als een Mopl-Ezel / die niet
berder en sien dan op het water
inde Sloot / en 'tgras inde Weye
Eesai. 5.11 de. Doet niet als de suppers en
12. stempers / die soo veel wercks
maken van hare vleeschelijcke
plapsieren / dat sy geen acht en
nemen op het werck des Hee
ren / noch op het gheschapene
zijner handen. Maer roept alle
uwe krachten te samen / ende
spantse in / om vlytelyck te let
ten op al 'tghene / wat u Moses
van de Scheppinghe deses We
relt / door het ingeven des heylig
gen Geestes / heeft willen leeren.
Op arme wichters en ont
sien ons somwylen niet veel
tijts

tyts en ghelts te besteden / om
te maghen aensien eeuwige ston-
me verthooningen / eenighe ver-
sierde Comedien en Tragedien /
eenighe lichtbaerdighe playzie-
ren en tijt-kortinghen / die doch
alle met den anderen / anders
niet en zijn als ydelheydt der y-
delheyd. Soude het ons dan te
beel zijn / dat heerlijcke werck
der Scheppinghe Gods gro-
digh aen te mercken?

Doozwaer sy en sullen geen: Rom. 1.
sing onschuldigh wesen / die upt 20.
aenmerkinghe van dit tresse: Sap. 13. 8.
lycke gebouwdes Werelts niet
en geraken tot kennisse van ha-
ren Godt / nochte van haren
plicht tot Godt; ende die wel
beel vermaecks konnen schep-
pen upt de Apenen van eenige
Menschen en Beesten: maer
geen betighepd / geen vzeught /
geen troost met allen en konnen
binden / in dit groote werck
Godts / van de Scheppinghe
des Werelts.

Daerom mijn Ziele / waecht
op / dooz-kupert de heele Werelt /
en ghelijck een vlytigh Spet-
ken /

118 Vande Scheyppinghe
ken/leest uwen geestelijcken
nich uyt dit geestigh Bloemiken.

De Werelt is des Schaep-her-
ders Kalendier. De Werelt is
Lantmans groot A. B. Boeck.
De Werelt is een Brugghe, ofte
om noch beter te spreken/ Sy is
een groote Ladder, en alle de
Creatyren in de Werelt zijn als
soo vele Spotten, langhs dewelcke
wy kunnen op-klauteren tot
Godt den Schepper / die boven
alle Hemelen siet.

De Werelt is een in-klaaren
Spieghele: een Spieghele waer in
een aendachtighe Ziele naechte-
lijck kan sien / niet alleen datter
eenen eeuwigen God is: Maer
oock dat dien Godt almachtigh
is ende wijs / ende goet / jae in
goetheydt volmaeckt.

De eerste Lesse / mijn Ziele/
die ghy hier moet waer-nemen
is dese: datter eenen God is. Een
gantse nutte en noodige Lesse:
want dit is den gront / jae ghe-
lijck den eersten Steen van alle
Religie / volghens het getuyge-
nisse des Apostels Pauli Hebr.
xj. Wie tot God komt, seyt hy / die
moet

*Seculum
est Specu-
lum.
Plutar. de
Iside.*

*Die sal ons
dienen.
I.*

Tot Leere.

*Hebr. 11.
6.*

moet voor al gheloven dat God is.

Datter eenen Godt is / roept
u den Hemel van boven toe / en
de de Aerde van beneden.

Datter een
Godt leert
ons
den Hemel.

Heft uwe ooghen om hoogh
ende siet, seyt Esaias. Wie heeft
sulcke dinghen gheschapen? Wie
leydet het Heyr des Hemels by
den ghetale hier uyt? Wie roept
alle de Sterren by namen? Ist
niet Godt?

Esai. 40.
26.

't Wijffelt ghy noch? Vraghet
dan het Vee, seyt Hiob, dat sal
het u leeren: ende de Voghelen
onder den Hemel, die sullent u
segghen. Ofte spreeckt met der
Aerden, die sal het u leeren: ende
de Visschen inde Zee, die sullent
u vertellen. Wie en weet sulcks
alles niet, dat des Heeren hant dat
ghemaect heeft.

De Aerde.
Iob. 12. 7.
8. 9.

Gheuwisselijck / niemant en
kan met een scherp ooghe letten
op het maecksel des Hemels / of
te op het aenghesicht der Aerde /
mitsgaders op de groote
schoonheyt van die beyden / het
eene opgherzonckt zijnde met
verscheydene lichten / van son-
derlinghe klaerheyt / het ander
zijnde

120 Vande Scheppinghe
zjnde besteken met alderhande
Boomen / bekleet met Bloemen
van duysenterley verwen / en de
bezaept met soo veel aerdighe
Gedierten / of hy sal datelijck
wel gheboelen / dat alle die dinge
ghen niet soo by gheval en zyn
ghegroept / maer datter een al-
deroppersten Godt moet zyn
die alles soo bequamenlijck ghes-
maect / gheschickt / ende ghes-
ciert heeft.

Wanneer wy een welgeschap-
pen kind zien / wy braghen wie
de Vader is / geen sijn daer een
twijfelende of het oock van een
Vader ghekomen is. Als wy
erghens in een woest en onbe-
woont Land een schoon Palley
vinden staen / wy besluyten dat
ter wel eer Menschen gheweest
moeten zyn / die dat ghebouwt
hebben: Soo mede / wanneer
wy aensien dit heerlijcke ghebou-
deses Werelts / wy behoore ter-
stont dese rekeninghe te maken
dat het selve van een groot en
kunstigh Meester moet geschap-
pen sijn / namentlijck van de eeu-
wigen en almachtigen Godt.

Soeck

Soecht ghy noch al het ober-
 tuyght te zyn? Wel aen mijn
 Ziele / verhoft u / ende zweeft
 met uwe rappe vleughelen / met
 uwe vaerdighe zinnen / door alle
 de Schepselen wegh en weer;
 door soectse neersielijck; ghy
 sult dese drie dinghen in alle din-
 ghen vinden / namentlijck een
 Beweginghe, een Ordre, ende
 een Eynde.

Een BEVEEGINGHE is
 ser: soo moeder dan doch zijn ee-
 nen Beweegher, die deselve ver-
 oorsaeckt. Want al wat be-
 weegt wort / dat wort beweegt
 door een ander.

Op ghelijckenisse. Ghy siet
 aen een Wyf-werck de Want of-
 te Wyser soetelijck omgaen/
 en van het eene getal tot het an-
 dere stillekens voort-kruipen.
 Dien Wyser en beweeght hem-
 selven niet: Maer hy wort om-
 ghedraept door een Radt / ende
 dat Radt wederom van een an-
 der / ende dat al weer van een
 ander / tot dat ghy komt aen een
 groot Radt dat eerst gaet / en al-
 le andere doet gaen. Maer wie
 maecht

Ende de drie
 eppenschaps
 pen van als
 le dinghen
 te weten.

1. Ware Beweeginghe.

Aristot. 1.

7. en 8.

Physic.

Omne quod

movetur,

movetur

ab alio.

122 Vande Scheppinghe
maecht dat eerste groote Stad
gaende ? Dat doet den Vy-
werck-maecker door 'tgewicht/
het welke hy daer aen hanght.

Plato in
Parmen.

Soo gaet het oock toe in dat
groote Meester-werck ende
Cunst-stuck des alderhooghe-
sten Gods / namentlijk in dese
Werelt. Ten exempel : Onse
Lichamen zijn te samen ghestelt
upt Aerde, midtsgaders andere
Elementen ; en staen onder hare
Regeringhe soo / dat natuurlijck-
ker wijze alle den welstant van
dien daer aen hanght. Want
als die Elementen breedsamen
zijn / en hun met elckanderen
wel verdraghen / houdende te
samen een bequame proportie en
ghelijck-matighepdt / dan blijft
het Lichaem frisch en kloeck ;
Maer soo wanneer een van alle
de Elementen den Meester / ofte
liever den Tyran begint te spe-
len en de reste te onderdrucken /
daer uit ontstaen datelick zwa-
re siekten / die den Mensch
geen rust en geven / voor dat hy
ghedwonghen is zijn Lichaem
over te geven aen het Graf.
An's

In't kortē/ onse Lichamen/ jae alle Lichamen op Aerden/ worden beweeght ende ghealtereert dooz de Elementen.

Wederom die Elementen worden beweeght dooz de influentie en kracht vande Sonne, Mane, en Sterren. De Sonne ons ghe-nakende/ maecht een warme Lucht en levendigen Aert-Bodem; Wijkende van ons/ den Aert-Bodem sterft/ ende de Lucht krijght de kooztse. Jae wanneer de Sonne maer eens ecclipseert ofte taent/ alle de Elementen zijn in druck en lijden/ soo dat menighmael Pesten/ die-re tyden/ en andere ghemeenre Lantplaghen daer op volghen. De Mane heerscht over den Bloet en Ebbe vande Zee: ins-ghelijcks over veel andere din-ghen/ dock tot het mergh inde ghebeenten/ het sap inde Crup-den/ het vleesch inde Mosselen toe. Daer zijn verschepde Ghe-sterren, als namentijck den Ori-on, de Pleiades, de Hyades, &c. die haer nopt en laten sien/ d'een helder/ d'ander tranigh/ ofte sp

124 Vande Scheppinghe
brenghen ons de bootschap 't sy
van winden en tempeesten / 't sy
van reghen en hooghe water-
bloeden / 't sy van zwoele en soete
daghen / als de ervarenheyt da-
ghelijck leert. In summa ghes-
lijck de Sonne, Mane en Sterren
boven de Elementen sijn ten aen-
sien van hare hooghte, soo oock
ten aensien van hare Heer-
schappije.

Maer nu boven alle dese He-
melsche Lichten isser noch een
hoogher Hemel, dewelcke van
de Astrologijs ghenoemt wort
het Primum Mobile, het eerste /
het opperste van alle roerlijcke
en beweeghlijcke dinghen / dat
met zijnen stercken onumeloop
ghelijck met een snelle handt
draept en gaende maectt alle de
Hemelsche Raderen ofte Kon-
deelen / die het omcinghelt ende
onder sich beslupt.

Hier is nu de Draghe / wat
dien eersten en oppersten Draey-
om des Hemels, te weten dat
Primum Mobile, roert en be-
weeght? Seght ghy / dat het
van hem-selven gaet / ende son-
der

der pellant toe-doen also ghe-
 dypzigh rontomme loopt? ghy
 seght/ het ghene strijt tegen den
 front-reghel vande natuere.
 So moet ghy dan nootzakelijck
 tot een ander komen / dewelcke
 dat Primum Mobile gaende Plato I.
 heeft gemaect en noch gaende 10 de leg.
 hout/ ofte die dat beweeght/ en-
 de nochtans selve niet beweegt
 en wort: namentlijck / tot den
 onbeweeghlijcken en onveran-
 derlijcken **G O D T.**

Wessens de Beweeginghe, so
 kont ghy oock speuren een **O R-
 D R E** en onderlinghe verbinte-
 nisse van alle de Creaturzen in-
 de gheheele Werelt/ die so won-
 derlijck is / dat d'eene Creature
 streckt ten dienste van de ande-
 re / ende dat sy alle met den an-
 deren strecken ten dienste van
 het Ghemeyn.

2. Ware
 Sub-ordina-
 tie.

*Omnia ad
 uno, om-
 nia ad
 num.*

Ghy siet / mijn Ziele / dat de
 Hemelen sonder ophouden om-
 meloopen / ende dat niet vooz
 haer eyghen selven / maer ten
 goede van dese benedenste Crea-
 tueren / die nergens na so waer-
 digh en zijn / als sy selve.

Het Water, ghelijck ghy siet/
 vochticht de Aerde: De Lucht
 opentse: De Wint supbertse: De
 Sonne verwarmtse: De Manen
 en Sterren gieten daer op uyt haer
 re Influentien en krachten. In't
 korte/al wat boven de Aerde is/
 buyght zich by maniere van
 spreken tot deselve neder/ om
 haer te dienen.

De Aerde wederom/ die dese
 diensten ontfanght/ en behoutse
 niet voor haer-selven alleen/
 maer sy geeft gras voor het Vee.
 Ende dat Vee en is oock voor
 hem-selven niet/ maer het geeft
 voetsel en decksel aen den Men-
 sche. &c.

Wat wil ick veel seggen: De
 Harmonije, het Accoon, het on-
 derlingh Verdragh, dat zich
 verthoont onder soo vele en ver-
 scheyden Creaturen in dese Wer-
 relt/ is onuytspreekelijck.

Hout nu hier een wepnigh
 stil/ mijn Ziele/ en denckt by u
 selven aldus: Indien yemant
 hoorde een soet Musicael geluyt
 van een Chijter/ of Harpe/ of
 eenigh ander Instrument/ soude
 hy

hy niet datelijck besluypen datter een Speelman de handt aen heeft / al waert schoon sake dat hy den selven niet en konde sien.

Oste / Indien pemaent stont op eenen hooghen Bergh / ende onder hem in een black Delt sagge een groot en machtigh Leger van Soldaten / wel ghewapent en ghedresseert / in verscheydene Troupen en Esquadrans verdeelt / d'eene om d'andere te vanghen / ghelijckelijck marcherende / wendende / keerende met een groote Wackerheyt en Eendrachtigheyt tot eenen ghemeen dienst: wat dunckt u / hy dit saghe / en soude hy niet terstont besluypen / datter onder die Soldaten een Generael-Capiteyn ofte Delt-Overste moet zijn / onder wiens Commandement en Ordre dat alle deselve staen / ende diese so gevoegelijck leydet.

Veel meer hebt ghy te besluypen / mijn Ziele / wyt de aenmerkinghe van de vooz-gheseyde onderlinghe verbintenisse en wonderlycke Ordonnantie aller Creatueren dooz malcanderen /

128 Vande Scheppinghe
in alle hare werckinghen / d'een
d'ander suppofterende en die-
nende / dat sy hebben eenen ghes-
mepnen Commandeur / door
wiens bevel en schickinge sulcx
gheschiet. Ende wie is dat ?
Ist niet God ? God selve toont
ons dat hy dese gulde Ketten der
Natuere in zyn hant heeft / seg-
gende aldus: Ick wil den Hemel
verhooren, ende den Hemel sal de
Aerde verhooren, ende de Aerde
sal het Coorn, den Most, en Olye
verhooren, en deselve sullen Israel
verhooren. Osa. 2.

Ose. 2, 20
21.

3. Waer
Eynde.

Wijders ghelijck alle Creatu-
ren haer Ordre hebben / soo heb-
ben sy oock haer EY N D E.

Watter is inde wijde Werelt /
het is Eyndelijck, 't heeft zyn
pael en zyn maet / 't heeft zyn ge-
tal en zyn gewicht. Seght my
doch / wie is hy / die alle Creatu-
ren hare Eyn den ghestelt heeft ?
Ist niet de oneyndelike Schep-
per ? Even ghelijckmen siet / dat
een Pottebacker zyn aerde Va-
ten groot of kleyn maecht / enge
of wijt / hoogh of laegh / nae
zyn belieden.

Waer

Boven dien / watter is inde
 wijde Werelt / dat heeft een
 treck ende gheneghentheydt tot
 een seker Eynde. Want wyter
 natueren geeft zich de Aerde na
 de laeghte / en 't Oper nae de
 hooghte. Wt het ingeven der
 natuere maectt een Voghel zijn
 Nest / een Vos zijn Hel / een
 Spinnekop haer Webbe / en soo
 al voort. Seght my doch / wie
 is hy / die alles sulcken inclina-
 tie en hellinghe geeft tot een se-
 ker eynde? Ist niet God? Nie-
 mant als Godt is boven de na-
 tuere. Hy regeertse / eben ghe-
 lijk een Doerman die den toom /
 ofte ghelijck een Stierman die
 het roer in zijn handen heeft / en-
 de d'een zijn Waghen / d'ander
 zijn Schip doet gaen herwaerts
 of derwaeres nae zijn plaetsier
 en welghevallen.

*Philo de
 opificio
 Mundi.*

Aldus mijn Ziele / kont gy wyt
 de Werelt en hare scheppinge dit
 leerstuk trecke / Datter eenē God
 is: want dese by-gebrachtenē
 denē zijn sodanich dat sy by geen
 rebelycke Ziele eenighe plaetse
 van twyffelinghe opēen late staē.

*Conclusie
 van dese
 eerste lesse.*

Alian.
histor.
lib. 2.

130 Vande Scheppinghe
Alianus was verwondert o-
ver de wijsheyt vande Barbaren,
dat onder deselve niemant Godt
opt en heeft veracht / nochte
eens in twyffel ghetrocken of
daer oock een Godt sy. Maer
met veel grooter reden magh
men zich hier over verwonde-
ren / datter onder de Grieken
of onder de Barbaren / onder de
Christenen of onder de Turc-
ken / onder d'een of d'ander Na-
tie / een eenigh Mensch gevon-
den kan worden / wiens voeten
op de Werde treden / ende wiens
ooghen open staen nae den he-
mel / die niet en ghelooft datter
eenen Godt is. Doo:waer ghe-
lijckmen beslupten magh / dat
Anaxagoras met beyde zijne oog-
gen blind moet geweest zijn / de-
wijle hy andersins noyt en soude
hebben willen affirmeren / dat de
snee zwart is : Alsoo behoort
men oock te oordeelen / dat geen
Mensch en pinnermeer Godt en
soude durven verloochenen / hy
soo verre hy niet 't eenemael ver-
blind en ware in zijn verstant /
betoobert met een driedubbele
dwaes

blwaes hepdt / ende van Godt o-
bergegeven in een verkeerde zinn.

Soo dan mijn Ziele / scheidt u
af van die onbesupsde Weet-
nietten / dewelcke leven als son-
der God inde Werelt: dewelcke
steets woelen in hare Winkels/
Pachhuysen/ Comptoiren/ ende
ten eynde van Jaer en Dagh
niet eens ter deghen aen den Hee-
re hare God denckē / inden wel-
ken nochtans alle dinghen leven
swevē ende zijn; Ja dewelcke niet
alleen in hare herten sogghen/
Daer en is geen God: Maer die
doek by wijlen dese ende dierge-
lycke heyl-loose woorden uit
haren vuylen mont / ghelijck uit
een open stinckent Graf laten
bliegghen: Wie weet oft waer is?
Wie heeft God oyt gesien? &c.

Mijn lieve Ziele / en luyfkeert
niet nae sulcke vertwijffelde/
Godt-vergetene spat-vogghels:
want de Sathan zit op haer
tonghe / en nestelt in haer herte;
maer leent uws ooren aen die
heylighe Manne Godts / de-
welcke dooz het ingeben des
heylighen Geestes ghesproken

Psal. 10.

4.

Ephes. 2.

12.

Act. 17.

28.

Psal. 14. 1

132 Vande Scheppinghe
en gheschreven hebben. Dese
leeren u / dat den onsielijken
God doorsien wort in zijn Schep-
selen. Gewisselijck / hy die alle
menschelijckheydt niet en heeft
uytgeschuddet / noch teenemael
als een Beest in onderstant ver-
smoozt leyt / die en kan niet eenē
van de alderminste Schepselen
sien / of hy ziet daer in den alder-
hooghsten Schepper.

*Præsen-
semque ro-
fert qua
libet her-
ba Deum.*

't Is waer / God die een Geest
is / en wort niet ghesien met de
ooghen des Vleesches: Maer en
isser daerom ghenen God & Wie
heeft opt zijn Ziele ghesien?
Nochtans en twijfelt niemant
daer aen / of hy oock een Ziele
heeft: want het blijct uyt hare
krachten en werkinghen. Wie
heeft opt den Wint ghesien?
Nochtans gelooft elck een dat
ter Wint is: want hy hoort hem
ruyschen / en voelt hem singhe-
ren. Den Boom die ghy voor
uwe ooghen ziet / leyt u verstant
tot de Wortel onder de Aerde
die ghy niet en ziet. Een vloey-
pende Riviere leyt uwe gedach-
ten tot haren oorspronck. En-
de

de en sullen de Schepselen u verstant ende gedachten niet leyden tot Godt den Schepper?

De Heydenen, welke niet meer dan het schemer-licht der Natuere ghehadt hebben / beschamen niet haer verstant / mont en penne de Atheisten van onsen tijt / die als Nacht-uplen hare ooghen sluyten in't heldere Middagh-licht des heylighen Evangelij.

Daer is / seyde Sophocles, inder waerheyd maer eenen Godt / die den Hemel gesticht heeft / ende den grooten Aerden-kloot: midtsgaders de hippelende Baren vande Zee / ende de stozzende winden.

Den ouden Egyptenaer Trismogistus en staet niet alleen bekend datter eenen Godt is / maer deser Godt noemt hy een Vader van de Werelt: een Heere der Eeuwighheyd: de Eeuwighheyd selve: 't Beginsel en het Eynde: de werckinge aller krachten: de kracht aller werkinghen: het alghemeyn onghenoemde en allen naem te boven gaende: den

F vñ **alleen**

In Pæmandro
c. 2. 3.
&c.

134 Vande Scheppinghe
allicen Heplighen/ die alleen is te
prijsen / alleen aen te bidden/ al-
leen dooz offerhanden te ver-
soenen &c.

Cicero
orat. 30.
de Haru-
sp. res-
pons. et
lib. 2. de
Nat. De-
orum.

Wie is soo dom / seyt Cicero,
die maer eens nae den Hemel
op-siende / niet datelijck en ghe-
voelt datter een Godlijck Wesen
is? Doozsoeckt alle Ceuwen/
dooz-reyft alle hoecken der We-
relt / jae dooz kruppt de holen en
speloncken van de alderwoetste
en Barbaerste Menschen / alle
sullen sy bekennen datter eenen
Godt is. Men vint Lunden
sonder Coninck / sonder Wet/
sonder kleet : maer ghene sonder
alle kennisse Gods. Dit staet
inde Conscientien aller Men-
schen gheschreven / ende het is te
lesen in alle Climaten.

Libr. de
Mundo
cap. 6.

Soo pemant lochen seyt A-
ristoteles, datter eenen Godt is
ofte een voozsieninghepd Godts/
die en behoort niet met wooz-
den / maer met stocken gheleert
te worden; Ende hy verdient
heel beter de roede van eenen
Beul / als de onderrichtinge van
een wijs Man,

Dies

Niemant en heeft zich te ergeren/ dat wy dese ghetuygenissen der Heydenen by-brengen: want hoewel Gods woort geen ander versterkinghe buyten hem-selven van noode heeft / nochtans Paulus de Leeraer der Heydenen/ heeft het ghehouden niet alleen voor gheoorloft/ maer oock voor goet en dienstigh/ te verhalen verscheyden spreucken aen de Heydenen wylt haer eygen schriften/ om haer in cas van onwetendheyt alle onschult te benemen. Alsoo citeert hy inden Sentbrief tot Titum eenen Epimenidem teghen de Cretensen: ende inden Sentbrief tot den Corintheren eenen Menandrum: ende in het 17. cap. van de Apostolische handelinghen eenen Aratum. Het is een ouden en bilijcken regel: *Qua sacris seruiunt, prophana non sunt*, dat is: Ten sijn voor geen Heydensche dinghen te achten/ die in ghebruick de heylighe dinghen konnen dienen.

Daer dat ghy/ mijn Ziele / dese eerste lesse wel ghevat hebt/ daer sal

2. Keert ons
de Schep.

sal

pinghe des
Werelts
hoedanigh
dat Gods
is.

sal volghen een tweede van geen minder importantie. Dit weten datter eenen Godt is, is vry veel; maer veel meer ist te weten/Hoedanigh dat dien Godt is. Ende dat kunnen oock af-nemen upt de Scheppinghe der Werelt; want de Werelt is als een groot Tafereel / waer in Godt hemselfen met zijne perfectien eenighermaten nae 't leven heeft gecontersept en afghebeelt. Hier souden wy nu wylt en breeet moghen toonen / hoe upt aenmerkinghe van de Werelt blycken kan dat Godt eenigh is / dat hy eeuwigh is / dat hy oneyntelijck is / ende met een woort dat in hem alle volcomenhepd is in den alderhooghsten graet. Maer om het niet al te lang te maken/ soo sullen wy alleen twee of drie sicken roeren.

Pfal. 66. 5

Komt dan wederom herwaerts mijn Ziele, ende siet aen de werken Gods, die soo wonderlijck is met zijnen doen onder de menschen Kinderen. Ghy en kont de Werelt niet doo?-loopen/ ofte a-ber-al sal u gemoetē de Mogentheyd,

Galenus

l. 3. 11.

et 17. de
usu patt.

heyd, de Wijsheyd, ende de Goedigheyd van God den Schepper.

Sijne groote **MAGHT** openbaert haer allen 't halven.

Te weten
1. Almacht
137.

Op den Hemel uwe ooghen slaende / de miraculen die ghy daer vint / sullen u sus en verbaest maken. Wat een hooghte heeft hy? Wat een rupmte moet daer binnen zijn? Met wat een schoone lasurighe verwe speelt hy in onse ooghen / daer hy nochtans selve geen eyghen verwe en heeft? Hy is als enen Circkel uptghespannen / hebbende een geheel ronde Figure; een Figure, die onder alle andere is de eerste / de eenvoudigste / de schoonste / de alderwijstste / de aldervolkomenste. Hy loopt sonder ophouden / om en wederom / en dat hondert duysentmael snelder als een Voghel / jae als een Koghel upt een Musquet. Hy blijft altyt vast en ghestadigh in eener ley wesen / sonder breecken / sonder sinclten / sonder verdwijnen. Over de seste half duysent Jaren heeft hy gheduyrt / ende ghelijck hy vooz ons gheweest is / soo sal hy

Bar. 3.24.

25.

138 Vande Scheppinghe
hy oock nae ons blijven tot den
jonghsten dagh toe. Dese aen-
merckingen hebben Iesum Sy-
rach aldus doen uytroepen: Wie
kan sich versaden van Gods
heerlijckheydt te sien? men siet
zijn heerlijckheydt aen de mach-
tighe groote hooghte, aen dat kla-
re Firmament, aen den schoonen
Hemel.

Syrach.
43. 1.

Daelt vanden Hemel af / en
lettet eens op den Aert-bodem,
die u naerder is. Den Aert-bo-
dem bestaet uyt het Drooghe, en
het Vochte.

Iob, 26.
7.

Het Drooghe heeft een groote
dichte en zwaerte / nochtans het
hanght met al zijn ghewicht
midden inde Lucht aen Niet. Wy
Menschen en kunnen niet een
veercken / niet een veselken inde
Lucht doen stee houden / sonder
d'een of d'ander middel: Maer
Godt weet de Merde / het zwaer-

Eccls. 1. 4
1. Paral.
16. 30.
Psal. 104.
5. en 119.
90.

ste van alle zijne Schepselen / op
te houden inde Lucht sonder pet.
Daer en is van boven geen Nese-
re keten / aen dewelcke sy hangt;
Ende daer en is van onderen
geen Vaet / noch Schoor / noch
steun-

steunsel / op dewelcke sy rust.
 Dast en onbeweeghlyck staet sy /
 en nochtans sy en staet nergens
 op. Sy is gegront sonder gront.
 Godts woort / Godts besluyt /
 Godts schickinge ist alleen / die
 de Aerde in't midden van de
 Lucht so vast doet staen. Van dit
 groot mirakel draecht God selve
 zynen roem in het 38. cap. Hiobs,
 seggende: Gordet uwe lendenen
 als een Man: Ick wil u vrighen. **Iob. 38.**
 Waer waert ghy doen ick de Aer-
 de fondeerde? Segget my, zijt ghy
 soo kloeck. Weet ghy wie haer de
 mate gheset heeft? ofte wie over
 haer een richtsnoer ghetrocken
 heeft? ofte waer op staen hare voe-
 ten ghesoncken? ofte wie heeft
 haer eenen hoeck-steen gheleyt?
 Noch niet moet ick segghen:
 Het Drooghe is door-regen met
 het Vochte, ende omcinghelt van
 de ruyme Zee, daer in meer won-
 deren sijn / als eenighe tonghe
 kan uyt-spreken. **De Zee is een** **Eccls. 1.7**
 grondeloozen stolck; alle stee-
 ren loopen gheduerighlyck daer
 in / en nochtans sy en loopt niet
 over. **De Zee is een onstuygmigh**
 rasent

140 Vande Scheppinghe
 rasent Element/ dat altyt woelt
 en nimmermeer rust en heeft/
 dagh of nacht. Sy ebt en vloeyt
 Sy huylt en schuymbeekt: Sy
 dreyghet en bespringht de Werde/
 niet anders als ofte sy deselve in
 een ooghenblich dachte te ver-
 slinden; Ende hoewel sy hooger
 is dan de Werde / en daghelijck
 vele assaulten en stormen daer
 op doet/ met een verbaerlijck ge-
 luyt/ ende met golven soo hoogh
 als Berghen/ soo hoogh dat sy
 by-nae tot den Hemel schijnen te
 reycken/ nochtans wanneer sy
 ontrent den oever van het Land
 komt/ daer blijft sy staen; Ende
 hoewel datter niet is 't ghene
 haer wederhout / nochtans sy
 wort ghedwonghen wederom te
 keeren met een ghetuydel / ghe-
 lijck als murmurerende dat sy
 niet en magh verder gaen. Waer
 op oock mede Godt de Heere ziet
 in het voozgheroerde 38. cap Hi-
 obs, voozstellende dese Dzaghe:
 10, 11. Wie sluyt de Zee met hare deuren
 toe, wanneer sy wil uytbreken, ge-
 lijck uyt 's Moeders lichaem?
 Ende dewijle geen Mensche
 daer

daer op kan antwoorden / soo
antwoort God selve aldus: Ick,
Ick breeck haer de loop met mij-
nen damme. Ick set haer grende-
len en deuten. Ick spreke, tot
hier toe sulc ghy komen en niet
vorder: hier sullen hen legghen u-
we stouwe Baten.

In summa het uytspansel des
Hemels ende den Aerden-kloot
zijn twee stercke ghetuygen van
Godes maght. Ende om noch
wat verder te gaen / alles wat
daer is aen de Hemel om hoogh /
ofte op den Aertbodem om laeg /
dat is een helder Trompette /
waer dooz dese maght Gods ons
wozt vercondighet.

Inden Hemel hebben wy de
Sonne, de Mane, ende de Sterren.

De Sterren die ontelbaer zijn /
hebbey altemael niet alleen hare
besondere plaetse / glants /
kracht: maer oock haer eyghen
loop. Daer zijnder die 't samen
gaen / d'een als d'ander. Daer
zijnder die op haer selven gaen /
d'een van d'ander verscheyden /
evenwel soo / dat sy elckanderen
nopt inde wegh komen staen.
Waer

Iob. 38.
33.

142 Vande Scheppinghe
Haer natuere / haer bestiering
ge ende bedieninghe is voor ons
Menschen onbedwinkelijck. Wie
weet het: Wie verstaet het hoe den
Hemelte regeren sy? seyt Godt
selve Iob. 38.

De Mane steeckt uyt in glants
en klaerhepd boven de Sterren;
Iae alle de Sterren ghesament-
lijck en konnen soo vele licht
niet geven inder nacht / als de
Mane alleen. Nochtans
heeft de Mane geen eygen Licht
van haer-selven / dat yet te be-
dwyden heeft: maer ghelijck
een Spieghel eerst eenigh schijn-
sel moet ontfanghen / sal hy yet
schijnfels van hem geven; alsoo
en kan ons oock de Mane gheen
sonderlingh licht mede deelen
ofte sy moet het eerst gaen ont-
leenen van de Sonne. Dus
komt het / dat het licht der Ma-
ne veel zwacker is / als het licht
der Sonne: Dat oock de Mane
in licht alremets toeneemt / alre-
mets afneemt / nae dat sy haer
of recht of van ter zijden teghen
de Sonne aenkeert; Iae dat by
wijlen de Mane heel wort ver-
dwy-

duystert / en al haer licht schie-
 lyck verliest: namentlyck / wan-
 neer den Aert-bodem reghel
 recht in't midden tusschen de
 Sonne en de Maene staet / be-
 lettende de stralen van de Son-
 ne / dat sy de Maene niet en kon-
 nen ghenaecken. Dan valt de
 schaduw van de Aerde op de
 Maene / ende daer upt ontstaen
 hare Eclipses, die altyt treurig en
 verbaerlyck zijn om aen te sien.
 Sijn dit niet groote wonder-
 wercken Godts?

Insonderheyt is seer wonder-
 baerlyck het schepsel vande Son-
 ne. Want sy is soo klaer / dat sy
 de heere Werelt verlicht en alle
 andere lichten verduystert / de-
 selve met haren stercken glantz
 dootschijnende: Sy is soo heet/
 dat haren brant niet te verdra-
 gen is / wanneer sy recht boven
 's Menschen hooft staet: Sy is
 soo snel / dat sy inden tijt van 24.
 uren de gheheele Werelt onme-
 loopt. Sy is soo groot / dat den
 heelen Aert-bodem niet meer dan
 het 166. deel is / daer by vergele-
 ken zijnde / so mé de Mathematicis
 ghe-

Syr. 43. 2. Syrach cap. 43. is een wonder-
3. 4. 5. werck des Alderhooghten. In-

den middagh drooght sy de Aer-
de: ende wie kan voor haer hitte
blijven? Sy maect het heeter dan
vele Ovens, en brant de Berghen,
ende blaest enckel hitte van haer,
ende geeft sulcken schijnsel van
haer dat sy de ooghen verblindet.
Dat moet een groot Heere zijn,
seyt hy / diese ghemaect heeft,
en heeftse heeten so snelle loopen.

Op den Aert-bodem, soo te
Lande / als ter Zee / vinden wy
noek geen klepne preuven van
Godts moghentheid. In het

Job. 40. Boeck Iobs wort seer vele ghe-
en 41. sproken van de sterckte des Be-
hemois, ende des Leviathans: des

Sap. 13. 4. Olyphants ende der Walvisschen
inde Zee: waer upt boorts be-
sloten wort / hoe groot dat wesen
moet de sterckte Gods / die den
Beesten soo groote sterckte heeft
konnen geven. In het derde

3. Esdr. Boeck Esdræ wort ghewagh ge-
3. 10. 11. maect van vele stercke dingen /
12. 34 35. ende ghedisputeert by de drie
Lijfwachten des Coninc Dary,
wat

wat het aldersterckste van allen mocht wesen. D'Eene seyde den Wijn. De tweede seyde de Coninck. De derde seyde de Vrouwen; Ende elck een bekleede zijn gevoelen met bondighe redenen. Maer nae langhe debatten was dit epntelijck de Conclusie/die sp alle eendrachtelijck toe-stonden/ ende die gheapprobeert wiert van den Coninck / van zijnen gantschen Raet / ende van al het Volck / namentlijck dat de Waerheyd ofte de God der waerheyd alles overwint. Groot is de Aerde, seyde Serubabel, Hoogh is den Hemel, Snel is der Sonnenloop. Is die niet heerlijck die dat doet? De Waerheydt dan is groot en sterck over alle dinghen.

Het waer een arbejdt sonder eynde / te gaen ophalen alle de wonderen deser Werelt / tot bewijs vande groote maght des Heeren onses Gods. Dit wepnighe kan ghenoech zijn / mijn Ziele. Alleen so overdenckt hier nevens dese twee dinghen.

Erstelijck / dat God den ruymen Hemel / de vaste Aerde / de

146 Vande Scheppinghe
verbolghen Tee / en alle stercke
dinghen die daer inne zijn / son-
der eenighen vooz-raet / sonder
eenighe stoffe / sonder eenigh ge-
reetschap / sonder eenighe hulpe
gheschapen heeft. Daer en wa-
ren gheen Werck-basen / als
Steenhouwers / Metselaers /
Cimmerlynden / Operluyden /

Exod. 13. ofte kunstighe Besalsels, ghelick
inden bouw vanden Tabernakel
Mosis: Maer Godt selve / heeft
dooz hem-selven / upt niet / dit
alles alleen gheschapen. O als
machtighe kracht! Wel macht

Psal. 89.
14. David segghen: Heere ghy hebt
eenen gheweldighen Arm, stercke
is uwe Hant, en hoogh is uwe
Rechterhant.

Daer beneffens soo bedenckt
doek / dat Godt dit alles gescha-
pen heeft sonder eenighs moecte.
Die de eynden der Aerden gescha-
pen heeft, en wort niet moede
noch mat, sept Esaias. c. 40. Ten
heeft Godt niet eers eenigh droo-
pelken zweetz ghekost: maer
ghelijck de Sonneschijn inde
Lente sonder eenighe pijn de
Werde vruchtbaer maect / ende
met

met menigherley krimpigens en
 tuyligens verciert als een Ta-
 pyt / tot nootdrift en vermaeck
 der menschen: Alsoo heeft oock
 de Vader der lichten alle dese
 dinghen gheschapen door zijn
 Woort ende Geest / sonder pijn/
 sonder arbeyt. Sijn woort en
 zijn werck ginghen te samen
 voort. Als hy maer sprack / soo
 stont het daer. **Wat een onder- 4. Efd. 6.**
ghelijckelijcke maght! 43.

Maer is de **VYRSHERT**, 2. Yeel
 minder / die Godt heeft bechoont wys.
 in dit werck der Scheppinghe?
 Neen trouwens. Overweeght
 eens by u selven / mijn Ziele / of
 ser wel petz hapert aen den
 bouw van dese groote Werelt,
 't sy in't gheheele, 't sy ten deele.
 De gheheele Werelt bestaet ynt
 Hemel en Aerde. Den Hemel is **Mat. 5. 34**
 Gods Chzoon / en de Aerde zijn 35.
 Doetschabelle. Den Hemel is
 in substantie seer subtyl en sup-
 ver: maer de Aerde seer grof en
 dick. 't Een is licht / 't ander
 dupster. 't Een is in ghedueri-
 ghe beweginghe / en 't ander in
 gheduerige stilstant. Dese bep-
 G ij del

148 Vande Scheppinghe
de/ sijnde aldus van een heel ver-
scheyden aert en dispositie / soo
zijne oock seer verre van een ge-
scheyden in situatie. 't Een heeft
God toe-ghewesen de hooghste/
en 't ander de laeghste plaetse.
Tusschen beyden zijn ghelo-
geert / ter eender en ter ander
zijde / Vyer en Water. Het Vyer
reycht aenden Hemel. Het Wa-
ter raecht de Aerde. Maer dese
twee zijn oock vol verschils en
vpantschaps: want het Vyer
is heet en droogh; Daer-en-ter-
gen het Water is vocht en kout.
In summa sy strijden directelick
teghen elckanderen. Oversulcx
heeft Godt tusschen dese twee
noch een derde gheschick / als
een Dzedemaker: namentlijck
de Lucht, welke eenige maegh-
schap heeft met het Vyer, en oock
wat maeghschaps met het Wa-
ter; want sy is warm van natu-
re als het Vyer, ende sy is vocht
van natuere als het Water. Siet
dan eens hoe wonderlijck / en
hoe wijselijck dat Godt alles
gheordonneert heeft.

Eerst ende boven aen heeft hy
't Fir-

't Firmament met zijn Licht ghe-
 plaetst / zijnde het aldersupberste
 en actijfste deel vande sienlijcke
 Werelt / het welcke met sulcken
 snelhepd altijt onmeloopt / dat
 geen menschelijck verstant 'tsel-
 ve achtervolghen kan. Het
 Vyer, 't welck mede seer klaer /
 reyn / vol bewegens en kracht
 is / als best accorderende met
 het Firmament en zijn Licht, is
 naest daer aen ghevoeght / al-
 waer het hem-selven ghemacke-
 lijk heeft laten stellen / als zyn-
 de van natueren gheneghen om
 nae de hooghte opte stighen /
 gelijk aen alle blaumē blycht.
 Daer nae succedeert de Lucht,
 die van natuere warm is als
 het Vyer, ende daer-en-boven
 vocht. Dan volghet het Water,
 dat van natuere vochtigh is als
 de Lucht, ende daer-en-boven
 kout. Epntelijck komt de Aer-
 de, die van natuere kout is als
 het Water, en daer-en-boven
 droogh. Dese ist die by maniere
 van spzeken / 't hecken pent.
 Lieve / merckt doch hoe wijsse-
 lijk dat Godt alle dese vbanden

haer slip dekkende en bescher-
 mende vooz de onghenadighe
 selhepd des Vyers. De Lucht
 op haer selven is sacht / teer / en
 van kleyn ghewelt: Nochtans
 sy is soo couragous / dat sy ha-
 ren vinger durft steken tusschen
 deur ende doorpel / ghelijckmen
 spreekt. 't Water heeft sy onder
 haer / en 't Vyer heeft sy boven
 haer. Sy rijst optot het eene /
 en sy daelt neder tot het andere /
 om als makelaer / als middelaer
 tusschen beyden een versoeninge
 te treffen. Ende alsoo hout sy
 die twee machtighe felle vran-
 den in rust en continuele vrede /
 die andersins souden zijn in ghe-
 duerighen oorloghe / ende elc-
 kanderen eer langhe vernielen.
 Du dit alles sluyp den Hemel in
 sich / ghelijck een Circkel zijn
 pleyn / ofte liever gelijk de Cust-
 todie een gesmaertende veel-too-
 nigh Instrument / ofte om noch
 beter te spreken gelijk een Ep-
 erschale het Wit / ende het Wit
 den Doopz. O diepe Rijkdom. Rom. 11.
 men der wijsheyd ende kennisse 33.
 Gods! hoe onbegrijpelijk zijn
 S iij zijne

151 Vande Scheppinghe
zijne wercken! hoe onbevindel-
lijk zijn zijne weggen!

Den Hemel, ofte het Firmament is gheduerigh / ende in hem-selven onberderffelijck: Maer Vyer, Lucht, Water, Aerde, en alles wat onder den Hemel is / dat is groote veranderinghe onderwozpen. 't Vyer verliesende zijn drooghte / verandert in Lucht: De Lucht verliesende haer warmte / verandert in Water: Het Water verliesende zijn vochtigheyd / verandert in Aerde. Wederom scheept de drooghte van de Aerde, su verandert in Water: Scheept de koude van het Water, 't verandert in Lucht: Scheept de vochtigheyd vande Lucht, su verandert in Vyer. Ende alle dese Elementen Vyer, Lucht, Water, Aerde: midsgaders hare eerste en boornaemste eyghenschappen / welke zijn hitte en koude, vochtigheyd en droogheyd, vergaderen te samen als goede Compagnions / ende matelijck d'een door d'ander gemenght en ghetempert zijnde leveren upt alle

alle andere lichamelijcke dingen
 onder den Hemel: Even soo ten
 naesten by / ghelijck verschepde
 Krupden en Spropen door den
 Apotheker te samen ghekoocht
 synde / eenen medicinalen dranck
 maken: ofte ghelijck verschepde
 verwen / nae de kunst op een
 Pinceel / met de Pinceel gestre-
 ken / te samen ghevoeght / en soe-
 telijck door een verdreven zyn-
 de / een aerdighe Schilderije ge-
 ven. Dese vernieginghe van
 de Elementen en hare eerste qua-
 liteyen, gheschiet op seer ver-
 schepdene manieren: want alte-
 mets heeft de hitte de overhant /
 en altemets de koude: altemets
 de vochtigh yd, en altemets de
 drooghte. Sontijts domineert
 het Vyer, sontijts het Water, som-
 tijts de Lucht, sontijts de Aer-
 de, sontijts een Element alleen /
 sontijts twee en meer teffens.
 Hier van daen komt het / dat de
 Corpora mixta, die uyt de menge-
 linghe van de vier Elementen
 bestaen / soo seer variëren / en in
 conditien verschepden zijn. Het
 eene is ydel / het andere dicht:

153 Vande Scheppinghe
het eene zwaer/het andere licht:
het eene glibberigh/ het andere
stram: het eene moerwe/ het an-
dere hart: het eene sacht/het an-
dere scherp: het eene effen/ het
andere strobbelich: het eene soet/
het andere suur: het eene schoon/
het andere leelijck: het eene wel-
riekende/ het andere stinckende
de &c. De ervarenhejdt leert
ons/ dat in den buick der Aer-
den, soo menigherley Metallē
en Ghesleenten worden ghevou-
den: ende dat uit der Aerden
groepen so verschejde Kruyden,
Bloemen, Boomen: ende dat op
der Aerden haer verthoonen soo
belerhande Gediēten. Schou-
wet eens aen de Mineralen en de
Metallē, als Gout/Zilver/ Bro-
per/ Tin/ Loet/ Yser: Ken-
schouwt oock eens de Bloemē,
de Kruyden, ja de Graken op
den Velde/ ghy sult bevinden
dat het eene niet het andere/
gansch geen ghelijckenisse heeft
in kracht/ reuck/ smaech/ colere
ghedaente. Ghy ziet dagelijcks
voor uwe ooghen/ dat de Boo-
men elckanderen onghelijck zijn

in bast/ stam/ tacken/ bladeren/
 blaepselen en vruchten. Ghy
 ziet/ hoe onghelyck dat zijn de
 Visschen in het Water/ de Beesten
 in het Wouwt/ de Voghels in de
 Lucht. Ende alle dese dinghen
 en blijven niet in eenerley stant:
 Eerst worden sy / dan groepen
 sy / een klepne tijt staen sy / daer
 nae gaen sy af/ ende ten laetsten
 vergaen sy/ en worden wederom
 in haer eerste Elementen ont-
 sloopt/ om veroudeet sijnde plaet-
 se te maken voor wat nieuus en
 jonghs; 't Welck alles streckt
 tot een sonderlingh cieraet van
 de heele Werelt. O onuyt spre-
 kelycke wijsheyt Gods! Aen de
 grooteschoonheyt en volmaect-
 heyd der wercken, kan ja de wijs-
 heyd van den Meester derselven,
 als in een Beeldt bekend worden,
 sept de Wijsman. Maer wat
 grooter perfectie kan erghens
 gesien worden/ als in dit werck
 en ghebouu des Heeren/ van de
 top af tot de teen toe!

Wel te recht hebben de Griec-
 ken dese Werelt Cosmum ghe-
 noemt/ om de volmaecte schoon-

G vj heyd/

Sapient.

13.5.

155 Vande Scheppinghe
heyd / die alomme daer in ghes-
speurt wort; ende niet sonder re-
den hebben de Romeynen deselve
ghenoemt Mundum, van wegen
hare uytstekende sunderheyt.
Eenighe Heydensche Philoso-
phen, als Epimenides, Anaxa-
goras, Athlas en andere meer/
hebben in de aenmerckinge van
dien heele nachten en daghen
deur-ghedracht / niet soo groo-
ten lust / dat sy menighmael haer
eten vergeten hebben. Die ghe-
ne / welke vreedde Landen
door-reysen / als Vranckrijk,
Italien, Griekenlandt, Persen,
Egypten, Assirien, &c, vinden
hier en daer eenighe Pallessen,
Tempels, Pyramiden, Tootns,
Amphitheatren, Hoven, Hoe-
ven, so kunstigh ghemaect dat
hare oogen noyt moede en wor-
den van deselve aen te zien / ende
dat hare zinnen niet genoegh
en konnen admireren de kloek-
heyd van de Bouw-meesters /
die deselve hebben ghesticht:
maer ziet daer by dese groote/
schoone en sunder Werelt / dan
zyn alle die dingē / dingē vā niet /
en

en niet meer als aerde Mols-
hopen.

Gelijck de Werelt in't gheheel
aengemercht zijnde / ons klaer-
lijck verthoont de onepitelijcke
Wijsheyt van Godt den Schep-
per: soo mede elck p[ar]tceelken of
deelken in het besonder / van het
aldergrootste tot het aldermin-
ste toe. Wat isser in de Werelt
flechter als een Grasken? Wat
isser teerder als een Bloemken
des Velts? als een Maeghde-
liesken / een Coorn-roosken / een
Penceeken? Pochtang met
wat een kunst / met wat een aer-
digheyt / met wat e[n] nette en sup-
bere handelinghe zijne altema-
len ghesatsoeneert? Laet de ver-
maerste Schilder met zijn Pin-
ceel en verwe: Laet een Cierster
met haer Paelde en Zijde: Laet
een Boetsfeerder met zijn was
en vorme / hun u[pe]rste beste
doen / om een van allen nae te
maken / ten is in haer macht
niet 't selve alsoo te doen / ofte
men sal noch altijd groot onder-
schept vinden tusschen het Prin-
cipael en zijn Copie, tusschen
G vj het

157 Vande Scheppinghe
het schepsel Gods en 't maccksel
van een mensche; Iae sou veel
onderschepts / alser is tusschen
leven ende doot.

Ick gae nu voorby alle die
dinghen/welcke Godt sodanige
eyghenschappen en krachten
verleent heeft/ dat ons verstant
daer voor moet stille staen:want
waer van daen komt het/ dat de
Magneet of Zeylsteen het IJser
nae hem treckt? en dat de IJere
Naelde van een Compas daer
mede bestreken zijnde / alrijt
treckt nae het Noorden? ende
dat hy selve bestreken zijnde met
Loock, alle die krachten ver-
liest? Hoe komt het dat IJser/
wanneer daer koper by is/ zich
niet en wil laten smelten? Hoe
komt het dat Melck wanneer
men een klompje Suickers inde
Kaerne werpt/niet en wil strem-
men nochte zich tot Boter of
Kase laten maken? Hoe komt
het dat een stuckken Cen-
hoorn / al en wort het niet in-
genomen maer alleen in de hand
ghehouden / of aen een vingher
ghedraghen / den mensche be-
schermt

Andr. Ba-
cc. lib.
de uni-
corn,

schermt tegen het vergift? Van dese en dypsent dierghelycke vrendigheden en kannen geen rebenen geven; ghelyck dock niet vande Sympathie en Antipathie, van de natuurljcke vrientſchap en vwantſchap / die in vele dinghen gespeurt wort. Groote vrientſchap iſſer tuſſchen Gout en Cozael / tuſſchen de de Sonne en de Sonnebloem / tuſſchen een Dingenboom en Wijnruyte / tuſſchen Loock en Aelien / tuſſchen een Agediſſe en den Menſche: want men ſeyt dat ſy genen menſche licht beledigt / maect hem waerſchouwt vooz de Slanghen / ende hem wacker maect wanneer hy met perjckel ſlaept / jaec dat ſy altemets op den menſche ſtaet en gaept / ghelyck bedelende om een weynigh ſpeeckſels uit zyn mont / dat haer ſonderlingh verheught en wel doet varen. Daer-en-teghen groote vwantſchap iſſer tuſſchen den Wijnſtock ende de Coole / tuſſchen de Slanghe en de ſchaduwve van een Effenboom / tuſſchen een Schaep en de

159 Vande Scheppinghe
de een Wolf / ofte tusschen den
Wolf ende den Menschē: want
men seyt dat de mensche heesch
wort / als hy maer eenen ge-
wenden Wolf inde kele ziet.
Hier worden wy ghedwonghen
inde Experientie te rusten / door
dien wy de rechte oorsake van
alle sulcke wonderlycke dingen
niet en weten upt te vinden:
maer ons eyghen wijs heyd ver-
liesende / wy moeten aen de wijs-
heyd Godts alleen alle eere ge-
ven / ende met den Coninck Da-
vid upt-roepen: O hoe groot en
onbegrijpelyck zijn uwe wercken
Heere! Ghy hebtse alle wijselick
gheordonneert.

Pfal. 92.
6. 7. en
104. 24.
en 111. 3.

3. Volke-
men Goet.

Du mijn Ziele gelijk gy van
Gods moghen heyd ghekomen
zijt tot Gods wijsheyd: also moet
ghy oock van zijne Wijsheyd
voort-gaen tot zijne GOET-
HEYDT.

Syr. 39.
39.

Goet is Godt: want het is al
goet wat van Godt gheschapeu
is. Het werck looft hier zijnen
Meester. Alle de wercken des
Heeren zijn goet, ende een yeghe-
lijck tot zijnen nutte, seyt Syrach.
Jae

Iae soo wylstekende goet zijn alle Godts Schepselen / dat de Heydenen haer-selven schandelijck daer aen hebben vergaept: soo vergaept / dat sy deselve vorz Goden gheacht en opgheworpen hebben / ghelijck de Wijsman betuyght Sap. 13. ofte ghelijck Paulus spzeekt / Rom. 2. 7. 8. 9. dat sy het Schepsel gheert en ghedient hebben boven den Schepper. Sy vonden soo vele deughts in sommighe Vogelen / Disschen / Dieren / Boomen / Crupden / Looek en Nijpn incluyt / dat sy die / als yet goddelijcks in haer besloten hebben / de / goddelijcke eere bewesen / en ondertusschen den onsielijcken Godt selve van zijn eere beroofden.

't Is waer / onder de Schepselen vinden wy nu eenighe vergiftighe Crupden / verflindende Gedierten ende vele andere dinghen / die ons schadelijck zijn. Waer de schult daer van en is geensins by Godt. 't Is onse Hovaerdije: 't Sijn onse vuple Sonden / die Godts wercken
be

161 Vande Scheppinghe
besmet hebben/ende die zijn goet
in ons quaet / zijnen zeghen in
onsen bloeck verwisselt hebben.
Eer Adam Gods ghebodt over-
tradt / daer en was geen fenijn
dat hem konde deeren: daer en
was geen wilt Dier / dat hem
durfde quetsen. De Leeuwen/
Beeren/ Cngren lupsterden nae
zijn ghebodt/ ghelijck Paerden
nae den Toom. Maer 's Men-
schen wederspannighepdt tegen
den Schepper heeft verooz-
saect der Schepselen weder-
spannighept tegen de Menschē.

Ende niet teghenstaende dat
alle Creatueren met recht sou-
den moghen te samen spannen
als vpanden tot ons ghemeen
bederf in desen sondighen staet:
nochtans soo goet is Godt/ dat
hyse in den bant hout / 't onsen
besten. Eenighe dwinght hy
om ons te dienen / als ten exem-
pel de fenijnighe Slanghen/
welckers vergift ons wort tot
een krachtigh teghen-gift in
vergiftighe en pestilentielle tij-
den/ ghemenght zijnde onder ee-
nighe Medicamenten in den
The-

Cheriahel. Andere dempt God wonderbaerlijcker wijze. De Adder in 's Moeders lichaem en comt niet levendich daer uyt / ofte sy doet eerst haer Moeder sterben en borsten. Het Scorpien eet zijn eyghen Jongskens op / die 't heeft ter Werelt ghebraght. De Weselkens hebben een aenghebozen kracht / om de Serpenten te dooden: Ende de Ratten / om de Crocodijlen van kant te helpen. Want als de Crocodijl met gapende monde leyt en slaept / de Ratte dat ziende kruppt met een gaewigheyt in zyn kele / en bijt hem alle zijn ingewant onstucken / so dat hy 't besterft.

Een saecke moet ick noch verhalen die seer vreemt is / en niettemin wel bekend: Nammentlijck datter in de Werelt veel meer Schapen zijn als Wolven / daer nochtans de Schapen niet meer dan een / twee / of ten hooghsten drie Lammekens voort-brenghen / ende de Wolven Nesten vol Jonghen krijghen. Hoe magh dat by-komen? Men heeft

163 Vande Scheppinghe
 heeft niet te denckē dat de Wolvē
 van de menschen meest alle woꝝ-
 den ghedoot / de Schaepkens
 daer-en-tegghen aenghevoept :
 want 'tis seker / datter alle
 Jaers wel duysent Schapen ge-
 doodet worden tegghen eenen
 Wolf. Maer merckt hier een
 sonderlinghe bestieringhe van
 onsen goeden Godt / die door zij-
 ne voorzichtighepd dit te weghe
 bꝛenght / dat in een gheheel Nest
 vol jonghe Wolven selden een
 Wolvinne / een Wifken gebon-
 den wort. Boven dien dat de
 Wolvinnen die weynigh zijn /
 niet langhe vruchtbaer zijn.
 Wat meer is / men seyt dat de
 Wolven in't werck der Genera-
 tie knoopen ghelijck Honden /
 ende dat althijt dien Wolf / welc-
 ke met de Wolvinne vermenght
 is / van andere Wolven / sulcks
 ziende / verscheurt wort / daer
 uyt dit Spꝛeeckwoort ontstaen
 is / dat een Wolf noyt zijn Va-
 der en kent. Iae niet alleen en
 wort by sulcken ghelegenthepd
 dien eenen Wolf verflonden /
 maer soo groot is de rasende
 hit-

*Ирмъ non
 novit Pa-
 trem.*

hittigheyt van alle andere Wol-
ben/ ontrent de Wolvinne zyn-
de/ dat sy ter liefde van deselve
menighmael elckanderen met
een vreeschelijck gehuyt op 't lijf
ballen/ bij en en vernielen. Dit
schickt onse vziendelijcke Godt
alsoo/ op dat die seile Dieren
niet al te seer en souden voort-
setten en vermenighvuldighen/
tot onse schade en bederf.

Doch dit daer ghelaten: 't Is
een ghenoeghsaem bewijs van
Godts upnemende Deught en
Goetheyd/ dat hy in den begin-
ne alle Creatueren goet en dien-
stigh geschapen heeft/ oock selfs
die ghene/ welke dooz het in-
komen vande Sonde geworden
zijn quaet/ schadelijck ende ver-
derffelijck.

Noch een naerder bewijs heb-
ben wy van de Goetheydt des
Heeren onses Godts: want niet
alleen en heeft hy alle dinghen
goet gheschapen/ maer al wat
van hem gheschapen is/ dat is
oock goedertierentlijck dooz
hem versorgt met ghenoeghsa-
me nootdrusten en behoeften.
Wat

165 Vande Scheppinghe
Wat isser doch dat niet zijn ey-
ghen decksel heeft? De Visschen
zijn bekleet met schubben/ de
Vogelen met veeren/ de Beesten
met vellen / de Boomen met
schorssen. Wat isser dat niet
zijn eyghen voetsel heeft? De
Visschen in't Water binden haer
aes/ de Beesten op het Velt bin-
den haer gras/ de Spekens in
de Hoben binden haren honich;

Luc. 12 6 Ende al ist dat de Muskens niet
Mat. 6. 26 en zacpen noch en maeyen/ noch
in haer Schuyzen versamelen/
nochtans onse Hemelsche Va-
der voetsel. Iac wat isser dat
niet zijn eygen Medicijne heeft?
De Harten kennen haren Dic-
tamnum, de Swaluwen hare
Chelidonie, de Honden haer
Lisch/ de Ratten haer Munte/
de Padden haer Weeghbrze Ec.
Soo dat de Coninck David wel
Pfal. 145. segghen magh Psalm 145. De
Heere is allen goedigh, ende ont-
fermt hem over alle zijne werckē.

Maer insonderhepd blyckt de
Goethepd van God den Schep-
per daer upt / dat hy de gheheele
Werelt en al wat daer in is / ge-
scha-

schapen heeft uyt gheen ander
dozsaecke / dan om dat hy goet
is. Hy en is daer toe niet ghe- Plato in
dwonghen door eenighe nootsa- Timao.
kelijckhepd / nochte bewoghen
door eenighe zijne behoeflijck-
hepd. Alleen zijn pure goeder-
tierenhepd / waer van de Aerde Psal. 133. 5
vol is / heeft hem daer toe aen- 6. 2.
ghespozet.

Dit is een besondere Eynen-
ghenschap van al wat goet is /
dat het hem-selven geerne mede-
deelt en uytbreijdt ghelijck een
water-rijcke Fonteyne / gelijk
een alverheugende Sonne. Hoe
pemant beter is / hoe hy nock
milder is en meer gheneghen /
om zijn deught elck een te laten
genieten / waer henen mede gaet
het woort des Heeren Jesu: Actor. 20
Dat het beter is te geven, als te 35.
nemen. Actor. 20.

Onse Godt is een heel perfect
en volkomen wesen. Geen dinck
en sejt hem / noch kleyn / noch
groot. Blyten hem-selven en
behoeft hy niet met allen. Maer Actor. 17
hy heeft zijn volhepd wille thoo- 25.
ren in de Scheppinghe / en van
zijn

167 Vando Scheppinghe
zijn volhepd alle Schepselen
willen laten ghenieten. Hy ist
al in al. Hy geeft allen het le-
ven / den adem / en alle dinck.
Niet om pet te nemen / maer om
alles te geven / heeft hy a'les ge-
schapen. Hemel / Aerde / Zee /
en al wat daer in is / en zijn an-
ders niet / als loutere Gaven
Godts / ende gheschencken des
Wlderhooghsten. Is dat niet
goet en mult zijn / mijn Ziele /
wat salt dan zijn ?

Wel te recht noemen wy den
Schepper des Werelts in onse
tale God, alsoft emē seyde Goet.
Wepnigh verschils isser in't
woord / ghene in de saeck. Plato
noemt Godt den Heere Sum-
mum Bonum, het opperste Goet /
om dat alle goedt ten volsten in
hem is / ende met volle stroomen
van hem komt. Iesus Christus
noemt den Heere onsen Godt
Bonum Vnicum, het eenighste
Goedt. Daer en is niemant goet,
dan alleene Godt, seyt hy
Matt. c. 19. Want isser pet goets
in eenighe Creatuere / dat heeft
se van Godt ; en al ist seer groot
ten

Matt. 19.
17.

ten respecte van andere geschapene dinghen / soo ist nochtans seer gheringhe ten respecte van Godt den Schepper.

Adus / mijn Ziele / openbaert zich onse verburgene Godt in dese Werelt. Hier boven in den Hemel sal hy zich laten zien van aenghesichte tot aenghesichte / ghelyck hy is. Hier beneden op Aerden laet hy zich zien in en door de Schepielen / ghelyck in een Counterfeitsel. Sijn wesen is onepntelijck en geestelijck / dienvolghens so is oock het selve onafbeeldelijck : maer zijne deughden blyken upt zijne wercken.

Conclusie
van dese
tweede
Lesse.

1. Cor. 13
12.

Schamen moeten haer dan al die ghene / welke een Schilder of een Beeltsnijder / een Goutsmit of een Steenhoutwer ghebruycken / om te maken pet dat Godt ghelyck sy. Hoe kan een stuck Houts of Gouts / dat niet meer dan vijf ses voeten lanck is / ende alleen een klepne plaetse beslaet / een Beelt zijn van hem / die onepntelijck en omaltegghenwoordigh is / of hoe

H kan

kan een groven/ zienlijcken / en
 lichamelijcken Block/ een Beelt
 zijn van een supber / onzienlijck/
 en geestelijck Wesen ? Men kan
 een Appel schilderen en afbeel-
 dē/ maer geensins zijne smaeck:
 ende een Chijter/ maer geensins
 haer gheluyt: ende een Rose/
 maer geensins haren reuck.
 Nochtans smaeck/ gheluyt / en
 reuck zijn wyterlijcke en licha-
 melijcke dinghen. Hoe soude-
 men dan Godt konnen afbeel-
 den/ die gheheel een Geest is ?

Ioan. 4.
 24.

Veel meer moeten hun scha-
 men/ die voor eenigh Beelt haer-
 selven buyghen ende ter Aerden
 nederknien / ghelijck de Hey-
 denen plachten te doen. Dewij-
 le Dagon overende stont/ so vie-
 len de Philisteen voor hem neder:
 ende doen hy gheballen was / so
 stonden sy overende / om hem op
 te lichten. Indien sy eenigh
 verstant hadden ghebruyckt / sy
 soudē ghedacht hebben: Dalt
 Dagon, hoe sal hy ons staende
 houden ? Kan hy hem-selven
 niet helpen / wat hulp sullen wy
 dan van hem verwachten ?
 Maer

1. Sam. 5
 3. 6. 7.

Maer Afgoderij en Supersticie en gaen niet lichtelijck uyt haren tredt. Verhalven dewijle sy niet en wilden ghevoelen dat sy gheraecht waren in't lichaem van haren Afgodt Dagon, soo heeftse Godt epntelijck in hare epghene lichamen gheslaghen. Schande en konde haer niet vernederen / soo most het dan de Smerte doen. Doch hoewel sy Gods hand voelden / soo wel teghen haer epghen selven / als teghen haren Afgodt: eventwel soo en wilden sy den Afgodt niet verlaten / maer sonden liever de Arcke van den lebendigen God henen wegh ten Lande uyt. Dus zijn de Goddeloose geaert: Sy willen per force een uytelijck Beelt / en Schilderije van Godt hebben en eeren / al souden sy daerom Godt selve moeten missen en ontbeeren.

Wel aen / wilmen immers een Schilderije en Beelt van Godt hebben? Geen beter Schilderije en maghmen daer van hebben als dese groote Werelt; Ende Geen ander Beelt en kunnen

H y daer

172 Vande Scheppinghe
daer van sien/ als den Menschē/
die ghelijck een kleynē Werelt
is. Hier buyten en kan Godt
geensins afgebeelt worden. Hoe
onmogelijck dat het sy een Beelt
van Godt te maken/ leert ons
die excellentē passagie in het 40.
cap. Esaia. Wie meet de Wateren
met der vuyft, en vatet den Hemel
met der spannen? Wie grijpt met
eenen drielinghe de Aerde, en
weghet de Berghen met een ghe-
wichte, ende de Heuvelen met
eener waghe? Wien willet ghy dan
God nabeselden? Of wat vooreen
ghelijckenisse wilt ghy hem ma-
ken? De Meester giet wel een
Beelt, ende de Goutsmit overgult
het, en maket daer Zilverē Ket-
ten aen. Weet ghy niet? Hoort
ghy niet? Isset u niet voormaels
verkondight? Hebt ghy niet ver-
staen, vanden aenbeginne der Aer-
den? Hy sidt boven den Kloot der
Aerden, ende die daer op wonen,
zijn als Sprinckhanen; Die den
Hemel uytrectt als een dun Vel,
en breytse uyt als een Hutte, daer-
men in woonet &c. Wien willet
ghy my dan nabeselden, dien ick
ghe-

Esaï. 40.
12, 18 19.

ghelijck sy? spreeckt de Heylige.
Hest uwe ooghen om hoogh en-
de siet &c.

Ghy doet seer wel mijn Ziele/
als ghy den Hemel / de Aerde/
ende de heele Werelt soo aensiet/
dat ghy daer in / ghelijck in een
schoon conterfeptsel / ziet de uyt-
nemende deuchden uwer Gods/
zijne Mogentheydt / zijne Wijs-
heyd / zijne Goetheyd. Onder-
tusschen mijn Ziele / soo en ver-
geet doch niet uwen schuldighen
plicht tot desen uwen Godt.

Ghedenckt voo? Eerst / hoe
kleyn / hoe nederigh / hoe oot-
moedigh dat ghy. altyt behoort
te verschijnen voo? het aenghe-
sicht van desen Schepper aller
dinghen? Is hy niet de Mo-
narche van de gantsche Werelt/
de Conynck der Coninghen / en
Heere aller Heeren? Is hy't
niet / die den Hemel heeft tot een
Throon / ende de Aerde tot een
Doet-banck / ende die alles
draeght met zynen machtighen
woorde? Is hy't niet / die daer
dondert inde Wolcken / holt inde
Zee / ende rijt op de vederen
Wij van

II.
Tot
Bermanhts
ghe.

Adien mis-
sen Godt
alinnachtigh
is de Schep-
per van de
heele We-
relt / dat
wy dan
I.

ons moeten
vernederen
onder hem.
Apoc. 17.

14.
Mat. 5. 34
Hebr. 1. 3
Psal. 104.
3. 7.

Pfal. 99. 1

Pfal. 114.

5. 6. 7.

Esai. 34.

4.

Sap. 11.

23.

Ierem. 5.

21. 22.

vanden wint? Ist hy't niet/ die
 daer boven de Cherubim zidt/
 voor wiens aenghesicht de Aers
 de beeft/ de Zee te rugge loopt/
 jae de Hemelen in krimpen/ ghe-
 lijk een doore bladt aen den Wij-
 genboom? Ist hy't niet/ by den
 welcken de heele Werelt verge-
 lekē zijnde/ niet meer en schijnt te
 wese/ als eē dzophē van de mor-
 gendau/ of als een tongshen aen
 de Waeghschale? Hoort toe,
 seyt Godt selve/ Ierem. 5. ghy
 dul Volck, dat geen verstant en
 heeft: die daer ooghen hebben,
 ende en sien niet: ooren hebben,
 ende en hooren niet. Willet ghy
 my niet vreesen, spreeckt de Hee-
 re, ende voor my verschricken?
 Ick die de Zee het santten oeyer
 sette, daer sy alletijt in blijven
 moet, daer sy niet meer oyer gaen
 en moet? Ghewisselijck/ sal de
 woeste Zee Godt vreesen/ ende
 en salt den rebelijcken mensche
 niet doen?

O mijn Ziele / overweeght
 eens by u selven / hoe seer dat
 ghy zyt ontroert / wanneer
 Sonne of Mane Eclipseert:
 wan-

Wanneer een Comete haren
 vperighen staert / ghelijck een
 roede / boven u hooft uytsteecht :
 Wanneer de Lucht dandert en
 blixent met haer Geschut : Wan-
 neer de Aerde onder uwe voeten
 begint te schudden en te beven :
 Wanneer de Dijken scheuren
 en de Wateren in-breken met
 een gheweldig ghedruys : Kor-
 telijck / Wanneer de Natuere een
 wepnigh haer-selven verstelt.
 Nochtans mijn Ziele / ghy weet
 wel / dat alle Creaturen in Gods
 hand staen / en dat deselve son-
 der zynen wille haer noch roe-
 ren noch beweghen en kunnen.
 Sult ghy dan niet vele meer
 ontzien zyn hooghe Majesteit /
 die alleen behouden en bederben
 kan? Dreeft de Werelt niet / noch
 te pet dat in de Werelt is: Maer Mat. 10
 breeft hem / die de heele Werelt / 28.
 die Hemel Aerde en Helle in zyn
 ghewelt heeft / Ende die in zij-
 nen toorn alle zijne Creatueren
 kan wapenen tot bederf van
 den hartnechighen en weder-
 spannighen mensche.

Ick bidde u / Het eens op de
 H iij pla-

176 Vande Scheppinghe
plaghen / daermede Godt het
stoutmoedighe Egypten ghesla-
gghen heeft / ten tijden van den
Godtloosen Tyran Pharao.
't Heele Lant wiert bedeckt met
Krickbozschen en bedorven door
Wormen. Grootte Haghel sce-
nen sloegghen ter neder al het
Blas / Krupden / Boomen / ende
wat den Haghel hadde laten o-
verblijven / dat vernielden de
Sprinckhanen. Een Pestilen-
tie quam onder Paerden / Eze-
len / Kemelen / Ossen en Scha-
pen. De menschen wierden vol
boose zwarte bleepen / ende alle
de Erstghebozene wierden op
eenen nacht door 't heele Rijck
ghedoodet van eenen slaenden
Enghel. Het Stof veranderde
in Lupsen: het Water in Bloet:
den Dagh in Nacht: Het Licht
in Duysternisse; Ende die Duy-
sternisse was tastelijck / jae soo
vervaerlijck / dat niemant in
drie daghen tijts van zijn plaet-
se doost opstaen / door vreesse en
angst. Wanneer yemant ghe-
grepen wiert / die was ghelijck
in eenen Kercker ghesloten son-
der

Exod. x.

Sap. 17.
15. 16.

der Afer. Wanneer datter eenen wint rupschte/ ofte wanneer de wateren met vollen loope byupsten / ofte wanneer eenighe steenen nederbielen / ofte wanneer de Beesten henen en weder liepen / ofte wanneer de wilde Dieren huylde / ofte wanneer de Echo uit de holle Berghen wederom riep / soo waren sy nytermaten verschriekt ; Iae sommighe vielen daer neder / ende gawe haren geest / van schriek stervende / ghelijck wy lesen in het Boeck des Wijsheyds.

Dencht oock eens op den onderganch van Sodoma en Gomorra. Eenen reghen / niet van water / maer van peck / sulpher / en vper is uit den Hemel over haer ghevallen / waer door alle dat Lant / 'twelcke eertijts soo liefelijck was als een Paradijs des Heeren , is verandert in een stinckende Poel / Asphaltites ghenoemt / soo drabbigh en vol pecks / vol drecks / dat hy oock de alderzwaerste dinghen op hout. De Keeser Vespasianus ghekomen zijnde om dit ver-

Ioseph. I.
5. de Bell.
Iud. c. 5.

178 Vande Scheppinghe
vloekte Meer te besichtighe/
liet daer in werpen eenige men-
schen / welkers handen op ha-
ren rugghe ghebonden waren :
Maer alle dreeven sy boven als
blasen / als Kockmeuwen.

Men leest dat de Aerde / die
uyt der natueren vast en onbe-
weeghlyck is / wanneer de men-
schen die deselve bewoonen God
vergramt hebben dooz hare son-
den / meermaelz heeft gheschud/
jae van een is ghescheurt / om
niet alleen sonninghe personen
Num. 16. ghelijck Korah, Dathan, en A-
byram : maer oock heele Steden
in te slijcken. Men leest inde
Chronijcke van China dat Anno
1557. dooz een schielijcken Wa-
tervloet / inde Provincie van
Sancy, verdroncken zijn seven
Steden / behalven veel Vlecken
en Dorpen met al hun Inwoon-
ders / soo datter niet meer dan
een eenigh kint wonderbaerlick
behouden bleef in de holle stam
van eenen Boom. Men leest in
de Historie van Moses : dat de
Genes. 7. heele eerste Werelt dooz een ghes-
meyne Sondvloet is wegh-ge-
spoelt /

spoelt/en dat alle vleesch op Aerde onderginc/ int gesondert Noah en wat met hem inde Arche was ghegaen.

't Moet een steen zijn en geen mensche / die dese dinghen hoorende / ester sulcken maghtigen Godt niet vreesen en wil.

Godt die de Werelt inden beginne gheschapen heeft / ende diese in haren stant soo menighmael heeft beweeght om der menschen goddeloosheyt / die sal oock deselve ten laetsten eens wederom breecken / namentlyck op den Daggh des alghemeynen Ordeels. Dan sal de Sonne verdunstert worden. De Mane en sal haer schijnsel niet geven. De Sterre sullen uit den Hemel vallen. De krachten der Hemelen sullen beweeght worden. De Hemelen selve sullen met een sterck ghedruys voor-by gaen. De Elementen sullen smelten. De Zee en Waterbaren sullen schuyven / bruyfchen / en haer met een erschelijcke verbolghentheyt verheffen. De Aerde sal schudden en sitteren. De Ste-

H v den

Psal. 102.
27.
Esai. 51. 6
Matt. 24.
Luc. 21.

180 • Vande Scheppinghe
den sullen dooz Aertbedinghe o-
verhoop vallen. De Ruyfen sul-
len versincken. De Bergen en
Steenrotsen sullen van een
scheuren. O hoe sal't dan met de
menschen ghestelt zyn! Sy die
Godt niet en hebben willen
vreesen / doen hy zich liet zien in
de Scheppinghe en Onderhou-
dinghe van dese Werelt / sullen
hem eens moeten vreesen / als hy
zich sal laten zien in den onder-
ganck vande Werelt. Onder
sulcke menschen salder dan we-
sen bangigheyd ende mistroo-
stigheyd. Dooz vreesen sullen sy
versmachten / verdwynen en
versmelten / ghelijck menw dooz
het vyer. Wanneer de Godt-
vuchtighe sal staen met grooter
uymoedigheyd / en met uytghe-
streckten halse verwachten de
komste van zynen verlosser / dan
sal den stoutmoedighen verach-
ter van Godt niet weten waer
hy zich dooz Godt berghen sal.
Tot de Berghen sal hy roepen
balt op my / en tot de Heubelen
bedeckt my. Den doot sal hy
soecken ende niet vinden: Hy sal
daer

daerom roepen / en sy sal van hem blieden. De Werelt sal hem uytspouwen. De Helle sal hem ontfangen en eeuwigelijck pijnighen.

Daer zijnder / welcke meymen / Ioh. ya- dat ten jongsten daghe alleen tef. den derden Hemel / niet de Inwoonders van dien / sal zijn ende eeuwigelijck blieden in eenen ghesegenden en ghelucksalighen staet: Maer dat de siendijcke Werelt wederom worden sal tot een confus Chaos en Mengelmoes / ghelijck deselve eerst ghesweeft is; Ende dat Godt dit Chaos, bevult zijnde met het Dper zijner waecke ende met alderley verblœckinghen / sal maken tot een Helle / tot eenen Kercker ende eeuwighen Pijnhelder / om daer sonder ophouden te tormenteren alle Godloose en onboetvaerdige menschen / inde volcindinghe der Werelt: Eben ghelijck hy inden aenbanck der Werelt uyt het Chaos hadde gheschapen en toeghestelt een heerlijk Palleys en liefelijck Paradijs, ten goede van de

182 Vande Scheppinghe
onfondighe onbevleete men-
schen. Hier op gheloven sy dat
de H. Geest ghesien heeft inden
2. Sentbrief Petri cap. 3. seg-
gende: De Hemelen die nu zijn
ende de Aerde, worden bewaert
tot den Vy. re, ende verduyninghe
der Godloose menschen, inden
dagh des Oordeels. Het dunckt
haer soek in goede reden te be-
staen / dat de Godtloosen even
op deselve plaetse / daer sy de
Sonde sullen hebben gepleeght/
soek om de Sonde sullen worden
ghepleeght; Ende dat die Cre-
aturen haer sullen gheselschap
houden in hun Ellendighedt/
welcke haer gheselschap gehou-
den hebben in hun Boosheid.

Doch het is onnodigh hem-
selven te bekannieren met de
plaetse der Helle. Ghy mijn
Ziele bidt Godt en ziet uoer u/
dat ghy daer toe niet en komt.
Welwyle ghy de tijt der Genade
hebt / soo vreesst Godt als inuen
ghetrouwen Schepper / op dat
ghy hem nae desen / wanneer het
te laet sal zijn / niet en hoeft te
vreesen als inuen strengen Rech-
ter,

*De abditis
timide
philoso-
phandum.*

ter. Verootmoedighyt u / nae de
Leere des Apostels, onder zijne
machtighe hant / op dat hy u
verhooghe ter rechter tijt. 1. Pet. 5. 6

Niet alleen en moet u de aen-
merkinge vā God dē Schepper
deses Werelts bewege / om vooz
hem nederigh en ootmoedigh te
verschijnen: Maer oock om heel
en al van hem te dependeren /
hem alleen aen te kleven / en al-
les goets alleen van zijn vol-
heid te verwachten.

2.
Dat wy
van hem
alieu alles
moeten ver-
wachten en
versoeken.

Wie Godt mist / die mist het
al / Ja oock selfs al dat / het
welcke hy heeft : want hy heeft
het sonder Zeghen. Eet hy / hy
en wort niet sadt. Drinckt hy /
hy en wort niet droncken. Kleet
hy zich / hy en wort niet warm ; 6. Mich. 6.
15.
Hagg. 1.

Ende al vergadert hy groote
sommen geltz / 't is om niet / hy
sceektsse in een hollen Buidel /
in een Buidel sonder bodem.

Maer die God heeft / die heeft
het al / al en hadde hy schoon niet
een draet om zijn lijf: want God
is den naeckten een kleet / den
hongherigen een spijsse / den dor-
stighen een laeffenisse / den ar-
men

184 Vande Scheppinghe
 men een schat / den zwacken een
 straf / den blinden een ooghe / den
 Lammen een voet / den dalenden
 een wegh / den verachten een ee-
 re / den dwasen een wijshepdt /
 den ghevangenen een verlossin-
 ghe / den treurighen een troost /
 den sondighen een gherechtig-
 hepdt / den krankken een Medi-
 cine / den dooden een leven: Met
 een woort Godt ist heel en al.
 Al watter is / dat is zijne / ende
 hy is berepdt dat al te geven en
 mede te deelen den genen / die
 hem daerom aenroepen. O hoe
 rijck is hy / die rijck in Godt is!
 Wat kan hem ontbreken? Wat
 isser / dat zijne niet en is? Alles is
 uwe: want ghy zijt Christi, ende
 Christus is Gods seyt Paulus tot
 de Ghelovighen 1. Cor. 3.

Pfal. 23. 1
 1. Cor. 3.
 22. 23.

Ghy dan mijn Ziele / indien
 ghy 't goet wilt hebben / so moet
 ghy tot Godt uwen toevlucht
 nemen door een ghelovigh ghe-
 bedt. Isser wel pemant anders
 als Godt / die een wolleken kan
 doen groepen op uwe Schaep-
 kens / een grasken op uwe Vel-
 den / een Appelken op uwe Boos-
 men?

men? Ist niet alleene Godt die u
 een goet Jaer of een lanck leven
 kan verleenen met alle gheluck
 daer toe? Wel dien, welckers hul- Psal. 146.
 pe de God Jacobs is: welckers s. 6.
 hope op den Heere zijnen Godt
 sta-t, di-Hemel, Aerde, Zee en
 alles wat daer in is gemaect heeft,
 seyt de Coninck David Psal. 146.
 Wanneer Christus wil / dat wy
 sullen aensien de Doghelkens Mat. 6, 26
 onder den Hemel / ende de Vely- 28.
 kens op het Velt / wat wil hy
 anders daermede segghen / als
 dat wy aen Godt onsen Hemel-
 schen Vader een goet toevoor-
 sicht moeten hebben / niet twijf-
 selende of hy sal ons / die veel
 waerdigher zijn / dan hier een
 Doghelken en daer een Bloem-
 ken / van allen onsen nootduyst
 rijckelijck versorghen?

t Ist een onverdzaeghlijcke
 dullighepd / Godt den rugge toe
 te keeren / ende zijn verghenoe-
 ghen elders te gaen soecken.
 Hier ober klaeght Godt selve
 met sulcken hevigen Protest, dat
 het al kraecht wat in/aen/en on-
 trent den Hemel is / by Ieremi- Ierem. 2.
 ara

am cap. 2. Ontfettet u ghy Hemelen, seyt hy/ Verschrickt ende beeft: want mijn Volck doer een dubbelde sonde. My de levendighen Fonteyne verlaten sy, ende maken hen hier ende daer uytgehouden bornen, die doch vol hollen zijn ende en geven geen water, geen troost/ geen heyl.

3.
Dat wy
aen hem
booz zyne
gaben moes-
ten dank,
baer zyn.

Wat nu vorder mijn Ziele?
Als ghy u ghesegent vint met menigherlep goederen / wat sult ghy dan doen? Sittende in dese Werelt op een gulden Bodem/ ghenietende de soete vruchten van Gods lieve schepselen/ heb- bende uwes herten wensch ende vol op van alles dat ghy begeeren kont / jae meer / wat staet daer toe?

Gerwiffelijck / dewijle Godt den Schepper aller Creatueren is / soo ist seker / dat alles wat ons toekomt/ van God afkomt. Waerder genen Godt/ wat waren wy? Ende by aldien hy ons niet en gaf / wat hadden wy? niet alleen weynich; maer gants niet. Wat hebt ghy o mensche, dat ghy niet onfanghen hebt?
Ende

Ende ist dat ghy't ontfanghen hebt, wat roemt ghy als ofte ghy 't niet ontfangen en hadt? Dwaelt niet mijne lieve Broeders, seyt Ia-Iacob. 1. cobus: Alle goede gifte en alle 16. 17. volmaeckte gave is van boven komende, van den Vader der lichten.

Hier wylt maectt Paulus dusdanighen besluyt 1. Cor. 10. Het 1. Cor. 10 sy dat ghy eet, of dtinckt, of yet 31. doet, doet het al ter eeren Gods. 't Is meer als billick / naedien Godt de Sprinck-ader is alles goets / wylt wien / en dooz wien alle dinghen zyn / dat sy oock wederom keeren tot hem dooz danckbaerheyd.

Daer ick een Nachtegael / seyde Epictetus, Ick soude doen als een Nachtegael: Ick soude zinghen en quelen. Nu ick een Mensch ben / wat sal ick doen? Ick sal den name van mijnen rijcken Schepper loben en nummermeer ophouden. By-nae sonder ophouden wiert God gedanckt van de Ziele Davids dooz zijne menigerley Schepsele / gelijc onder andere blijct wylt zyn

188 Vande Schoppinghe
zijn 136. Psalm. Dancket den
Heer mijn Ziele, seyt hy: Danc-
ket den God aller Goden; Danc-
ket den Heer aller Heeren: want
hy is vriendelijck en zijn goeder-
tierenheyd duert eeuwiglijck. Die
grootc wonderen doet alleene:
want zijn goedertierenheyd duert
eeuwighlijck. Die de Hemelen
ordentelijck ghemaect heeft:
want zijn goedertierenheyd duert
eeuwighlijck. Die de Aerde op
het Water uytghebreydt heeft:
want zijn goedertierenheyd duert
eeuwighlijck. Die alle vleesch
zijn spijs geeft: want zijn goeder-
tierenheyd duert eeuwiglijck,
ende soo al voort. Ses-en-
twintighmael in dien eenen
Psalm speelt David op zijn Har-
pe van Gods goedertierenheyd,
met betuyginge van zijnes Her-
ten danckbaerheyd. Gods goe-
derierenheyd was sulcken soeten
toon in de ooren Davids, dat hy
die snare wederom 't elckemaels
van nieuws raeckte/soo ras als
hy maer zijn oogh verdraeyde
van het eene schepfel tot het an-
dere. Ghelijck de Nachregale,
in

in een lieffelijck Forceft/ vanden
 eenen Boom tot den anderen/
 jae van tack tot tack vlieght/
 reys op reys/ stercker en ster-
 ker fluytende: Alsoo oock de
 Ziele Davids, getreden zijnde in
 den Lusthof van Godts Schep-
 selen/ en blijft uergheens stille
 staen/ maer huppelt dan tot het
 eene Schepsel/ dan tot het ande-
 re/ ende dat al met danckseggin-
 ghe/ met prijs en lof van Godts
 eeuwighen Goedertierenheyd.

Waerom soud ghy minder
 doen/ mijn Ziele/ als de Ziele
 Davids? So ghy niet ernst over-
 denckt de nuttighheyd van een ee-
 nigh Schepsel Godts/ het sy
 des Hemels/ ofte des Luchts/
 ofte des Opers/ ofte des Wa-
 ters/ ofte des IJers/ dat onder
 alle Metallen voo? het alder-
 slechteste gherekent wort/ ghy
 sult deselve so groot vinden/ dat
 sonder dien de mensche nauwelijc
 en soude konnen leven/ ofte zich
 ghedoen: Ende oversulcx ghy
 sult moeten bekennen/ dat ghy
 schuldigh zijt Godt den Schep-
 per daer voo? alletijt te danck-
 ken

190. Vande Scheppinghe
ken. Hoe veel te meer dan/
wanneer gy met David betracht
de nuttighejdt van alle Godts
Schepselen ghesamentlijck / het
eene nae 't andere ter herten ne-
mende ?

Wilt ghy nae den Hemel op-
stijghen / Ist niet een groote
danckwaerdighe Weldaet / dat
Sonne Mane en Sterren van
Godt gheschapen zijn ? Indien
u yemant alle Winters verjog-
de van Yser en Licht / en van
Broot daer toe / hoe danck-
baerlijck soud ghy dat erken-
nen ? Nu greeft u God dagelijcx
dien helderen en heerlijcken
glants der Sonnen / welke u
niet alleen den gantschen So-
mer deur / met zijn licht en
waerme / veel Turfs en Houts/
neel Olve en Raersen doet spa-
ren: Maer oock de vruchten der
Aerden rijp en volwassē maeckt/
soo dat ghy krijght Broot om
te eeten / Wijn om te drincken/
Blas om u te decken / ende sulc-
ken overbloet van alles / dat
ghy Somer en Winter wel daer
van kont baren, Ende hoe ? en
sou-

soude sulcx alles soo veel niet
waert zijn / om eens Danck-
hebt aen Godt te seggen ?

Wilt ghy blijven op Aerden
om laegh / Ist niet een groote
weldaet / Dat Godt deselve ge-
schapen heeft/ende verricht
met soo vele Menbelen 't uwen
besten ? Indien de Burgemees-
teren ende den gantschen Raet
van de Stadt / niet meer dan
eene straet nettekens met stee-
nen lieten belegghen om inwent
wille / op dat ghy te schoonder
ende te ghemackelijcker soud
moghen wegh ende weer wan-
delen / onghetwijffelt ghy soud
het haer grooten danck weten.
Ende hoe ? en sult ghy gheen
danckbaerhepd met allen bewij-
sen aen Godt / die u niet alleen
den wijden Hert-bodem heeft
ingherupmt : Maer oock alle
Berghen / Bosschen / Velden/
Dyppen / Stegghen en Wegghen/
tot u plaepsier en ghenot daer op
gheordonneert heeft ?

En Eerlijck ghemoet is al-
tijdt becommert / de minste wel-
daet en vriendschap / ontfangen
heb-

192 Vande Scheppinghe
hebbende / om met danckbaer-
heyd deselve wederom te recom-
penserē. Daer en is ter We-
relt geen leelijker smette / als
Ondanckbaerheyd. Een On-
danckbaer Menschē is ergher
als een Beest. Wacht u dan
wel / mijn Ziele / voor die Schant-
vlecke. Weest immers niet on-
danckbaer teghen dien milden
Godt / dewelcke u soo vele goets
ghedaen heeft / ende noch dage-
lijcks sonder ophouden doet / en-
de noch duysentmael meer doen
kan. Siet doch eens / hoe soz gh-
vuldigh dat dese ghedachten de
Ziele Davids gemaect hebben ;
want Psal. 116. verhaelt heb-
bende / hoe vele goets hy van
Godt ontfanghen hadde / en upt
hoe vele quaets hy van Godt
verlost was / so riep hy eyntelijc-
ken aldus upt met een bekom-
mert ghemoet: Hoe sal ick ? Oh !
Hoe sal ick den Heere vergelden
alle zijne weldaden over my ? Ick
sal den Kelck der dancksegginge
in handen nemen , ende des Hee-
ren name loven &c.

Psal. 116.
12, 13.

Denckt niet mijn Ziele dat
het

het der saecke is ghenoech ghe-
daen/ wanneer ghy Godt met
den monde prijst/ en tot bewijs
van uwe danckbaerhepd presen-
teert het offer des lofs/ dat is de
brucht der Lippen/ die zynen
Name belijden: Maer ghy moet
doek/ dooz een recht en hepligh
ghebruyck zijner Schepselen/ u-
we danckbaerhepd laten blijckē.

Erstelijck mijn Ziele/ ziet
doch wel vooz u/ dat ghy over
ghene van Gods Schepselen en
tyranniseert/ op dat sy haren
Schepper niet en klagghen/ en
dat hy u niet en plaghe van we-
ghen uwe wreethepd/maer han-
deltse bescheydelick: Want God
sozght nevens de menschen oock
vooz de Beesten; ende een pege-
lijck rechtvaerdigh mensche
is schuldigh zich te ontfermen
doek over zijn Wee.

O! hoe soude onse liberale
Godt/ die den Wee zijn boeder
geeft/ vriendelijck konnen aen-
sien die karighe Landtluyden/
welcke den dozssenden Osse de
muyt toebinden? Ofte hoe soude
Godt ghenadigh konnen wesen
die

Niet alleen
niet den
monde
maer mes-
ter daer en
tot die
epide ons
wa hien.
Hebr. 13.
15.

I.

Van Ty-
rannije te-
ghen Gods
Schepse-
len.

Psal. 36. 6
Proverb.
12. 10.

194 Vande Scheppinghe
die onghenadighe Doerlynden/
welcke het dravende Paert op
den rust-dach geen ruste en gun-
nen/ Jae wel den halss afrijden/
en in haer dulle dronckenschap
met slaghen soo langhe voort-
jaghen/ dat het doot ter Aerden
neerstort? Ofte hoe soude Godt
lust connen hebbē aen die dertele
Jongeluyden/ welcke op hünne
Dastelavondē niet en konnen le-
ven noch lustig wese/ ten sy sake
dat sy een Conijn/ Haes/ Haen/
Gans/ of een ander Schepsel
Godts jammerlijck pijnighen/
trecken/ recken/ kleppelen/ en
dupsent dooden doen sterben?
Is dat wel huys houden? Is
dat des Heeren goederen danck-
baerlijck ghebzupeken? Is dat
doen het ampt van een goet Dis-
pensier? Ja wat sal konnen den
naem dragen van Onbarmher-
tighepd ende verwoethepd/ soo
niet dese en dierghelijcke Kaser-
njen teghen Gods soete Schep-
selen?

Doen Bileam in grammen
moede zijn Eselinne sloegh met
een stock/ om dat sy niet voort
en

en ginck / belet zijnde van eenen
 Enghel / de Eselinne opende mi-
 raculeuselijck haren mont en
 sprack tot Bileam: Wat hebbe ick
 u ghedaen, dat ghy my gheslagen Num. 22,
 hebt, nu driemael? Ben ick niet u 27. 28. 30
 Eselinne, daer ghy op ghereden 31. 22.
 hebt in uwen tijt, tot op desen
 dagh? Wat meer is / De Heere
 liet Bileam den ghewapenden
 Engel zien / welke met een bloot
 zwaert vooz hem quam staen /
 ghelijck hy eerst ghestaen hadde
 vooz de Eselinne, en tot hem se-
 de: Waerom hebt ghy u Eselinne
 gh-slaghen, nu driemael?

't Is meer als wonder / wan-
 neer die Beest-plagherz dese
 Historie lesen ofte hoorzen / dat sy
 geen schrick en krijgen / nochte
 by haer-selven aldus besluypen:
 Heest God Bileam soo deurghe-
 nomen om het slaen eener Ese-
 linne / hoe sullen wijt vooz Godt
 verantwoorde / die zijne Schep-
 selen soo wreedelijck ter doot toe-
 quellen? Ofte wat souden wy
 vooz Gods Rechterstoel tot on-
 ser bescherminghe kunnen in-
 brenghen / indien zijne schepse-

196 Vande Scheppinghe
len / die wy nu soo jammerlijck
vereren / met Bileams Eselinne
haren mont eens begonnen te o-
penen / ende in den dagh des
Oordeels aldus teghen ons te
plepten / en wyt te schrepen : **O**
ghy ghetrouwe Schepper / sult
ghy nu eenighe barmhertigheyt
bewijzen aen die ghene / welke
gants ghene barmhertigheyt
en hebben bewesen aen ons ?
Meet haer wederom in / o Recht-
vaerdighe Godt / met die mate /
waermede sy ons hebben wytge-
meten. Wy hebben haer ghe-
dient / en verheught / en ghevoet
naer ons vermogge : Maer sy heb-
ben ons leelick mis handelt / jam-
merlic gepijnicht / en wreedelijck
vermoort. **O** Heere ! wreecht
het bloet van ons wyve onnoose-
le Schepselen / aen dese Wreede
Beulen.

De Beesten ('t is wel soo) en
sullen ten jongsten daghe niet
wederom verrijzen : Maer onge-
twijfelt alle Sonden / diemen bes-
dreven heeft / oock teghen de
stomme Beesten / sullen dan nef-
sens d'andere te borde komen /
en

en van Godt gheoordeelt worden tot verschickinghe der gener/ die daer aen schuldigh zijn: want een onbarmhertigh oordeel salder gaen over alle / die geen barmhertighepd en hebben ghedaen. *Jacob. 2.*

Daer beneffens / mijn Ziele/ ziet oock wel vooz u / dat ghy de goede gaben Godts niet onnuttelijck en verquist noch deurbzenght met tynssen en spelen / met pracht en prael / met suppen en zwelghen: want dat en sal God de Schepper oock niet onghestraft laten.

Most dien onnutten Dienstknecht / welke zijn Talent onder de Aerde begraven hadde / en het selve naderhant zynen Heere wederbraght / soo goet en soo quaet als hy't ontfangen hadde / sonder winste: Most / segge ick / dien onproffytighen Knecht in de uiterste duysternisse gheworpen worden / daer weeninge der ooghen en knersinghe der tanden is eeuwighlijck? Och! waer sal dan blijven dien schadelijcken Dienstknecht / welke het

Jacob. 2.

13.

2. Van onnutte verquistinghe der Schepselen Gods.

Matt. 25.

25. 30.

198 Vande Scheppinghe
Talent zijnes Heeren verderft
den brenghet / en opsmact in o-
berdaet ?

Seght niet / liebe Ziele: Mijn
goet is mijne. Mach ick met het
mijne niet doen wat ick wil ?
Eyghen magh eyghen gheen
quaet. Och arme naeckte wick-
ters als wy zijn ! Wat isser dat
wy met waerhepd ons eyghen
moghen noemen? Wy en hebben
niet een broncken in onsen kel-
der / niet een krumken op onse
Tafel / niet een mijte in onse
Beurse / niet een hembt om ons
lijf / niet een naghel aen onsen
vingher / niet een hapken op
ons hoofd / ofte het komt alte-
mael Godt toe. Wy is den rech-
ten eyghenaer daer van ; Wy
en zijn niet meer als Rentemees-
ters ofte Leenhouders. Ende
het is seker / de uyze sal eens ko-
men / in dewelcke Godt tot ons
Luc. 16, 2 allen sal segghen : Geefi Reken-
schap van uwe Regeeringhe.
Luc. 16.

Wat rekenschap sullen doch
aen Godt kommen geven de
Prachhers en Bronckers / die
het

het al aen haren rugge/staert/en
staet te koste hanghen wat sy
hebben/en dickwils meer als sy
hebben/ soo dat sy in't eynde
banqueroet moeten spelen/ tot
bederf van Weduwen en Weesen

Wat rekenschap sullen aen
Godt kommen geven die tups-
scheren en spelers / welke haer
niet en ontsien op eenen avont
honderden / jae duysenden te
verdobbelen ; daer sy ondertus-
schen groote zwaarighepd souden
maken / om een stupper te geven
aen den Armen / of een gulden
10. en 20. tot den Oorloghe voor
het ghemeenē beste ?

Wat rekenschap sullen aen
Godt kommen geven die 't Segh-
broers / Slampampers / Gul-
pers / welke haer-selven so on-
matigly opvullen met ghesoden
en gebzaden/met Bier en Wijn/
dat het haer dickwils wederom
ter keelen uytborst / ende al haer
verstant met eenen ? Daer leg-
ghen sy dan ter Aerden neder/
gelijck Verckens in haer eygen
dreck en vuylichhepd/ nochte ha-
ren Godt kennende / nochte
I iij haer-

200 Vande Scheppinghe
haer-selven. Soey/wat een lees-
lijcke Beestelijcke / jae Duyvel-
sche schande is dat!

Indien een Man zich liet
slaen van een Wyf / en midden
op een volle straet tegen de stee-
nen neder-werpen / wat oneere
soude dat gherekent worden?
Maer en is dat geen meerder
disreputatie / dat zich een leven-
digh mensche / niet van zijn
Wyf/maer van zijnen Wijn/die
een doode leventloose Creatuere
is/ alsoo laet vermeesteren / dat
hy ter Aerden nedervalt/verlie-
sende alle zijne krachten soo van
Ziele als van Lichaem / veel
haveloser en onbequamer om ge-
handelt te wordē als een Beest?

Elck een soude soodanighen
onacht samen Funne / die zijnen
Wijn inde goote giet liet loopen/
verfoepen/ en segghen: Ep/ dat
is te grooten soude en schande.
Wat soudemen sulcken goeden
schepsel soo laten bederven? Het
ware veel beter besteeet aen oude
arme en ziecke menschen. Godt
en sal dat niet onghestraft laten
blijven. Ende wel te recht:
Maer

Maer wat een straf verdienen
dan soodanighe Bupck-beesten/
die doo? overdaet den Wijn be-
derven/ en haer-selven daer toe?

De Pzophete Esais roept het Esai. 5. 11
Wee upt over de selvighe in zijn
5. cap. Paulus ontsept haer het
Coninckrijcke der Hemelen, 1. 1. Cor. 6.
Cor. 6. Galat. 5. Christus wijst 10.
haer nae de eenwige vperblam- Galat. 5.
men in den afgront der Hellen, 21.
daer hun delicate tonghe niet en Luc. 16.
sal weien te krijghen een kleyn 23, 24, 25
water-drophen. Luc. 16.

Ende voo?waer / hoe souden
sulcke luyden verstaen wat sy
moeten doen om zaligh te wo?
den / die dickwils niet meer ver-
staen wat sy doen / als eenen dul-
len Hont? Hoe souden die ghene
tot Godts Huys ofte ten Hemel
ingaeen / die dickwils soo bestelt
zijn / dat sy nae haer eyghen
Huys niet en weten te gaen op
Aerden? Jae / al waren sulcke
luyden in den Hemel / sy souden
wederom daer upt ghejaeght
worden / ghelijck Adam ende
Eva upt het Paradijs / doen sy
de verbodene vrucht insloekten.

Ghy/ mijn Ziele/ let wel op u
 stuck. Wanneer ghy erghens
 sidt aen eē volle Tafel/ so denckt
 altyt/ dat ghy zyt een genodigh-
 de Gast van Godt den Schep-
 per: Dat zijne Schotelē en Be-
 kers vooz u staen/ ende dat sy
 vervult zyn met zijne Schapen/
 Hoenderen / Disschen / met zyn
 Bier ende Wijn/ die hy gescha-
 pen heeft tot ghenen anderen
 eynde/ als dat sy danckbaerlyck
 en matelyck souden ghenutticht
 worden/ tot nootdrust en tot een
 eerlyck vermaeck. Gaet die pa-
 len niet te buypen. Weest ghe-
 trouw in dat weynighe / op dat
 ghy ober vele ghestelt mooght
 werden.

Matt. 25.
 23.

III.
 Tot troost.

Berschept noch eens uwē aef-
 sem/ mijn Ziele/ ende ghy sult wyt
 aenmerkinghe van dit groote
 en treffelycke Schepsel des We-
 relts eenen sonderlingen Troost
 scheppen: Een Troost segghe
 ick/ soo teghen de armoede / als
 oock teghen allen noot / die u in
 dese Werelt soude mogen treffen.

I. Teghen
 armoede.

Daer en zyn ter Werelt geen
 rycker luyden als de Gheloo-
 ghen:

ghen: want sy hebben Godt tot
eenen Vader/ dien Godt welcke
is een eenigh ende absoluut Hee-
re van Hemel en van Aerde.
Wat kan den genen ontbreken/
die kinderen zijn en erfgenamen
van sulcken rycken Vader/ dien
alles toekomt? Den Hemel is

voor haer bereyt. *Mat. 25. Heb. Mat. 25.
11. Ende de Aerde is het min- 34.
ste deel van haer Patrimonie Hebr. 11.
goet. Psal. 37. Matt. 5.*

Wel is waer Godt ontreckt
haer somwijlen den overbloeet
van Aertsehe dinghen/ als hy
weet dat deselve haer ondien-
stigh souden zijn: Even ghelyck
een Moeder haer kind te veel
Costs / Supckers / en andere
Snoeperije onthout / op dat het
niet en soude zieck worden: Ofte
ghelyck een mensche hemselfe al-
temets van eeten en drincken
speent voor eenigen tijt / om zijn
ziechte upt te vasten. Maer
noyt ontneemt haer Godt alles;
Iae / in't midden van haer ar-
moede/ laet hy haer noch behou-
den zijn beste en rijckste goederē
onder alle die hy geschapē heeft.

Milius in
Pfal. 23. Verleent hy haer niet / als een
Dauillioen bovē haer hooft / den
schoonen Hemel / ende daer in
de warme Sonne / de heldere
Māne / en de glinsterende Ster-
ren ? Scheppen sy niet haren
aessem upt de verffche Locht / so
wel als Coningen en Keyseren ?
Het Water / dat Pindarus soo
waerdigh acht als Gout / kon-
nen sy besighen wanneer sy wil-
len. De Aerde hebben sy onder
hare voeten / en moghen daer
over wandelen Oost en West /
Zuyd en Noort / soo't haer ghe-
lieft.

't Sy soo / mijn Ziele / neemt
ghy en hebt den Eyghendom
niet van Princelijcke Palleysen /
van groote Hoeden / van schoone
Hoven / vruchtbare Ackers /
Grasrijcke Weyden / draghbare
Boomgaerden : Sijt ghy daer-
om t eenemael van hare lieffe-
lijckhepd wyt-ghefloten ? Nie-
mant en verbiet u te gaen plaen-
sieren langhs de Haghen / Bos-
schen / Dreven / Broomgaerden /
Palleysen / Rivieren / door Vel-
den / Weyden / Dypnen / en u te
ver-

vermaken met het aenschouwen
 van de kunstighe timmeragien
 en alle plantagien/ die de Rijnke
 luyden hier op Aerden hebben.
 Niemant en verbiet u te hoozen
 het ghesangh van de Voghel-
 kens/ het rupschen van de Boo-
 men/ het gozelen van de soet-
 bloepende Waterkens. Nie-
 mant en verbiet u den reuck van
 den lieffelijcken Sardus en Bal-
 sem/ die daer trecht uyt de Vel-
 den/ Kruiden/ Bloemen en Boo-
 men. De arme Bedelaers/ die
 van deur tot deur gaen/ Dorp
 in/ Dorp uyt/ hebben somtijlen
 meer vermaecks van alle sulcke
 dingen/ als den Egenaer selve.
 Iffer eenighe ghenughlijckheyt
 in ghelegghen/ sy drincken daer
 van de volste teughen. 't Ghe-
 sicht/ 't Gehoor/ ende den Reuck
 die doedelste Sinnen zijn/ staen
 elck een vry. Hy maghse besif-
 ghen/ oock aengaende dinghen/
 welcke hem niet toe en komen.
 Alleen den Smaeck en Ghevoe-
 len van hare vruchten verbiet u
 Godt in't 8. ghebodt.

Ja sult ghy seggen: Smaeck
 en

206 Vande Scheppinghe
en gheboelen te deruen van de
vruchten deser Werde/ is dat ge-
ringhe? Ten waer niet ghe-
ringe/ ick bekent/ indien snaeck
en geboelen alles deruen mostē.
Maer wie is soo arm/ die niet
daer voor en heeft? Hebt ghy
ghenen Pluueelen of bonten
Rock/ laet het zijn een grove
kiel. Hebt ghy gheen ghesoden
en ghebzaden/ laet het zijn een
stuck droogh Bzoots. Hebt ghy
geen ruyen en cierlijck Hups/
laet het zijn een Hutgen of een
Schuyre. Hadt ghy genoeg
ghy hadt ghenoech. Want sy
varen soo wel die armelijck ghe-
kleet gaen/ en daghelijcks een
maghere portie hebben/ als die
ghewent zijn haer vleesch derte-
lijck te coesteren.

Een ghemeyn Soldaet is
dickwils ghesonder dan zynen
Colonel/ een Boer dan zynen
Lants-heer/ ende eenen Schip-
per dan zynen Coopman. Siet
eens aen de menschen/ welke
woonen inde dorre kempen; of
te liever/ mercht eens op de
Lappen/ Finnen en die Wilden/
welc

welcke onder den Noort-pool
 woonen. 't Is seker/ veel slin-
 mer tractament hebben sy daer/
 als eenighen Bedelaer hier. Ha-
 re kleederen/ zijn't niet welen
 van Robben? Hare spijse/ ist
 niet grof Broot / groen Kruyt/
 en harden ghedrooghden Vis?
 Ende welke zijn hare Woonin-
 ghen? Sy kruppen in hollen/ge-
 lyck de Conijnen/ onder de Aer-
 de/ onder de Berghen henen
 wegh. Laten sy daerom te le-
 ven? Laten sy daerom ghesont
 te zijn? Ja en zijne niet vaster/
 grover/en stercker van lijf en le-
 den / als vele Wittebroots-kin-
 derkens hier te Lande met alle
 haer Leckernijen? Niemant en
 leefter van Overvloet seyt Chri-
 stus Luc. 12. De Overvloet is
 als de schale om het Ey / als de
 schilloom de Peer/ als de bolster
 om de Note / als de Bast om
 het Coorn / onnodigh en onnut.
 Onse Natuere is niet wepnigh
 te vreden. Lichtelijck laet sy
 haer paeven. Als wy kost en
 kleeren hebben/ dat kan ons ge-
 noeghen seyt de Apostel.

Luc. 12.
15.

2. Ezghen
allen noot.

Cyntelijck / mijn Ziele / soo
geest u de acumerckinghe van
de Scheppinghe des Werelts
Croost teghen allen noot / die u
mocht dreyghen of dzinghen.
Al waert dat Hemel en Aerde/
en dat alle Creatueren / groot en
kleyn / schenen aen te spannen
tot u verderf / ten is geen noot /
als ghy maer Godt den Schep-
per dooz u hebt.

In de Scheppinge heeft elck
Scheysel van Godt ontfangen
zijn eyghen aert en besondere
kracht / om sus of so te wercken :
Maer heeft Godt hem-selven of
zijne maght haer Natuere on-
derworpen / dat hy niet en soude
moghen daer bupten / daer bo-
ven / jae daer teghen / yet wese
doen? Geensins. Alle Schepse-
len houd hy onder hem-selven
ghebonden / ende aen hem-selven
behout hy een onbepaelde vol-
maght / om dooz deselve soo te
wercken alst hem belieft. Alst
hem belieft / sy moeten haer na-
tuere aflegghen. Ja alst hem be-
lieft / sy moetē regel recht tegens
haer eyghen natuere arbeyden.

't Ginck

't Ginck den loop der Nature
 te boden / als de kleeberen der
 Israeliten in de Woestijne sleten
 en niet versleten / den tijt van 40.
 Jaren lanck: als den Haghen-
 bosch / die Moses sach / wel bran-
 de / maer niet verbrande: als het
 Manna / dat Honich-saete
 Broodt / uyt den Hemel viel / en
 verschen dyanck uyt de doyre
 Steenrots vloeyde: als vijf
 Brooden so wierden vermenich-
 vuldicht / dat sy 5000 menschen
 versadighden / en dat daer van
 noch 12. Korven Broots over-
 schoten.

Wat meer is: ten beveele van
 Godt is de Nature menigh-
 mael averecht om gaen staen /
 en heeft haer-selven regel-recht
 teghen gegaen. Doen God wil-
 de / de Sonne aen de Hemel most
 niet alleen stille staen / ten dienste
 van den Doyst Iosua: maer oock
 ettelijke graden te rugge gaen /
 ten dienste van den Coninck
 Hiskia. Doen Godt wilde de
 stercke vlammen van den gloe-
 penden Oven te Babel en kosten
 de drie Jonghelinghen niet ver-
 bran-

210 Vande Scheppinghe
bzanden/ maer mosten haer ver-
koelen. Doen Godt wilde de
Wateren van de roode Zee en
mochten niet te samen loopen/
maer mosten scheuren/ en den
Kinderen Israels een droogh
voet-padt geven/ midden dooz
haer vocht inghelwant henen.
Doen God wilde/den Walvisch
most op-komen upt den afgrout
van de Zee / ende Ionam op-
zweelghen/ niet om hem te ver-
teeren/ maer om hem behouden
aen lant te brengen.

Dese Consideratien hebben
alle heplighe Mannen Godts/
alle gheloovigen/ so ghesterckt/
dat sp goets moets zijn geweest
in alle perijckelen/ jae oock ang-
sten des doots. Siet an den
Coninck David. In zijnen 46.
Psalm singht hy aldus: Godt is
onse toevlucht en stercke, een
hulpe in groote nooden, die ons
gheraeckt hebben. Daerom en
vreesen wy ons niet, wanneer oock
alreede de Werelt onderginghe,
ende de Berghen midden inde
Zee soncken. Wanneer oock al-
reede de Zee raefde en wentelde,
van

Pfal. 46. 1
2. 3.

dat van hare onghestuymig-
 heyd de Berghen invielen. Se-
 la. Die Godt niet en kennen/
 vallen met de minste tegenspoet
 in desperatie / ghelijck Caroni,
 Cassio, Bruto, en meer andere is
 ghebeurt: want sy en konden
 niet geen blanck ghemoet over-
 komen de tumulten en verwar-
 ringhen / ontstaen in de Repu-
 blicque / maer sy hebben de hand
 aen haer eyghen leven ghelept /
 en als Weulen haer-selven ver-
 moort. Men siet by-nae dierge-
 lijcken aen vele menschen onses-
 tijts: want als krauckhepdt/
 schade / elende / smaet en oneer /
 of vers diergelijcken haer over-
 valt / wat al weenens / huylens /
 klagghens en vertfagens is daer
 van stonden aen? Geen troost
 heeft dat op haer. Sy eten haer
 eyghen hert / worden dor en ma-
 gher / gaen quinnen en steruen in
 haer schoene: Maer laet de hee-
 le Werelt schuddē / beuen en ver-
 sincken / een die God den Schep-
 per recht kent en zijne booshe-
 nighepdt / die sal ester onver-
 schyckht blijven staē met David.

Pfal. 73.
25.

Inden 73. Psalm seyt hy: Wanneer ick slechts u hebbe, o Heere, soo en vraghe ick niet nae Hemel of nae Aerde. Als ofte hy segghen wilde: Laet den Hemel donderen en blixemen boven mijn hooft: Laet de Aerde schudden en scheure onder mijne voeten: Laet alle Creatueren / van vooren en van achteren / van ter rechter of ter sijncker zijde / op mijn aenballen en doen wat sy konnen: Ick en passe op geen vpant / als ick maer u / o Heere / te vziert hebbe.

Pfal. 118.
6.

Inden 118. Psalm seyt hy: De Heere is met my, daerom en vreesse ick my niet: wat konnen my de menschen doen? Hy wil seggen: Geen menschen / geen Princen / geen Coninghen / hoe groot en machtigh dat sy zijn / en konnen my eenighsins beledighen: want met my is de Heere der Heeren / en Coninck der Coningen. Sijn ghewest en bestaet niet in Legers van Menschen: maer Legioenen van Enghelen. Coninghen worden ghedient van Soldaten: maer Godt van Coningen /

gen / jaе van alle Creatueren /
 van Winden en Tempeesten / van
 Hemel en van Aerde. Als Co-
 ningen in cholere zijn / sp vloec-
 ken / rasen / tieren en spouwen
 uyt een hoop ydele dreyghemen-
 ten: Waer Hertbevingen / wa-
 terbloeden / vperighe regenen /
 onderganck van Steden en
 Landen / volghen op de cholere
 Gods. Waer Godt teghen my
 (wil David segghen) ick waer
 herlozen: Waer Godt is met
 my. Wat konnen my de men-
 schen doen? Alle hare conspira-
 tien teghen mijn hooft / alle hare
 blasphemien teghen mijn eer / en
 verschycken my niet in't alder-
 minste. Ten zijn niet anders
 dan schrypmende baren van een
 verholghen Zee / die met een
 groote furie kommen aenloopen
 teghen den voet van een Steer-
 rotse: maer met den eersten aen-
 stoot van een stupven / ende niet
 anders maken dan een ydel ghe-
 luyt / dat het eynde is van hare
 vreeschelijcke dreyghementen.

Dit was oock den troost die Rom. 8.
 Paulus mededeelde aen de ghelo- 31.
 vi:

vighen te Romen : Soo God met ons is, wie kan teghen ons, sende hy. Dat is te segghen: Niemand kan teghen ons. Neme die wil / wy en hebben niemant te vreesen / noch Menschen / noch Dupvelen / noch Doot / noch Helle / nocht yet anders. Soo Godt ons Leven en onse Zalighept neemt in sijn bescherminge: Soo hy ons dect onder de schaduw van zijne vleughelen / onder de vleughelen van zijne Moegentheid / Wie sal ons dan kunnen forceren? jae wie sal ons durben aborderen en aenraken? Wy en hebben niets te vreesen / als hy vooz ons is / dien al de Werelt vreesen moet.

Hy / die een Meester is om te scheppen / is oock een Meester om te helpen. Esai. 63. Waer hy met sijn wrake komt / daer sijn de angsten der Hellen: maer waer hy tegenwoordigh is met sijn ghenade en hulpe / daer is de Poorte des Hemels.

Siet daer / mijn Ziele wat een Werelt vol troost daer in ghelegghen is / als ghy bemerckt en ghe-

gheboelt/ dat de Werelt geschapen is van den ghenen/ die u Godt en Vader gheworden is in Christo Iesu.

Den Coninck der Eeuwen,
den onverganclicken,
onsienlicken, en alleen
wijsen God, sy eere en
prijs inder eeuwig-
heyd Amen.

1. Tim. 1. Vers. 17.

